

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Eliška Vavrečková

Beletrie s tematikou drogové závislosti v literární výchově
na 2. stupni ZŠ

PALACKY UNIVERSITY OLOMOUC

FAKULTY OF EDUCATION

The Department of Czech Language and Literature

DIPLOMA THESIS

Bc. Eliška Vavrečková

Fiction with the Theme of Drug Addiction in Literary Education
at Second Grade of Primary School

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Pedagogická fakulta
Akademický rok: 2019/2020

Studijní program: Učitelství českého jazyka a literatury pro 2.
stupeň základních škol
Forma studia: Prezenční
Specializace/kombinace: Učitelství českého jazyka a literatury
pro 2. stupeň základních škol / Učitelství anglického jazyka
pro základní školy (UČJma-UAJm)

Specializace v rámci které má být VŠKP vypracována: Učitelství českého jazyka a literatury pro 2. stupeň základních škol maior

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

Jméno a příjmení: **Bc. Eliška VAVREČKOVÁ**
Osobní číslo: **D190937**
Adresa: **Horní 169, Zbyslavice, 74283 Klimkovice, Česká republika**
Téma práce: **Beletrie s tematikou drogové závislosti v literární výchově na 2. stupni ZŠ**
Téma práce anglicky: **Fiction with the Theme of Drug Addiction in Literary Education at Second Grade of Primary School**
Vedoucí práce: **Mgr. Jana Sladová, Ph.D.**
Katedra českého jazyka a literatury

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
2. Tematika drogové závislosti v intencionální literatuře pro děti a mládež
3. Vybrané beletristické texty s tematikou drogové závislosti vhodné pro zařazení do literární výchovy na 2. stupni ZŠ
4. Metodické náměty pro literární výchovu na 2. stupni ZŠ s využitím vybraných beletristických textů
5. Závěr
6. Literatura, informační zdroje
7. Přílohy

Seznam doporučené literatury:

- BŘEZINOVÁ, Ivona. Jmenuji se Alice : jsem narkomanka. 1. vydání. Praha: Albatros, 2002. 125 s. ISBN 80-00-01077-1.
MÁLKOVÁ, Vladimíra. Skok do propasti. Vyd. 1. Boskovice České Budějovice: Albert, 2002. 167 s. ISBN 80-7326-009-3.
PÁNKOVÁ, Veronika. Vím, o čem mlčím : heroin, toxici a konec jako sladké nic. Olomouc: Votobia, 2001. 204 s. ISBN 80-7198-457-4.
VAVERKOVÁ, Karolína. Bílá moc : autentická výpověď dívky, která prošla rájem i peklem drogové závislosti. 1. vyd. Benešov: Start, 2000. 115 s. ISBN 80-86231-11-9.
VOCHALOVÁ, Iveta. Úplná prázdnota. Vyd. 1. Praha: Erika, 1998. 181 s., front. ISBN 80-7190-672-7.
ČAPEK, Robert. Moderní didaktika: lexikon výukových a hodnotících metod. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3450-7.
GEJGUŠOVÁ, Ivana. Interpretace uměleckého textu v literární výchově na základní škole. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2009. ISBN 978-80-7368-729-8.
PETERKA, Josef. Teorie literatury pro učitele. 3. vyd. Jíloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007.
SLADOVÁ, Jana. Dětsví a dospívání v současné literatuře pro děti a mládež. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. Monografie. ISBN 978-80-244-4025-5.
Slovník autorů literatury pro děti a mládež. II, Čeští spisovatelé. 1. vyd. Praha: Libri, 2012. 465 s. ISBN 978-80-7277-506-4.
URBANOVÁ, Svatava. Metamorfózy dětské literatury. Olomouc: Votobia, 1999. ISBN 80-7198-379-9.

VALA, Jaroslav. Didaktika literární výchovy: vybrané kapitoly pro učitele základní školy. Olomouc: Hanex, 2017. ISBN 978-80-7409-086-8.

Podpis studenta:

Varvicková

Datum: 10.2.2020

Podpis vedoucího práce:

Slavík

Datum: 10.2.2020

Podpis vedoucího pracoviště:

Slavík

Datum: 10.2.2020

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na didaktická využití vybraných textů ze současné beletrie pro děti a mládež s tematikou drogové závislosti.

Úvodní teoretická část se soustředí na vymezení pojmů drogy a drogová závislost. Součástí je i stručný přehled klasifikace drog a vliv drog na člověka a společnost. Následující kapitoly se stručně zaměřují na beletristická díla zobrazující problematiku drogové závislosti od 19. století až po současnost. Teoretická část obsahuje příklady některých konkrétních metod kritického myšlení vhodných pro práci s vybranými ukázkami.

Praktická část obsahuje konkrétní metodické návrhy pro práci s pracovními listy a jejich zařazení do hodiny literární výchovy na 2. stupni základní školy.

Klíčová slova: literární výchova, interpretace uměleckého textu, literatura pro děti a mládež, metody kritického myšlení, model učení E-U-R (evokace, uvědomění si významu, reflexe), drogy, drogová závislost

Abstract

The diploma thesis focuses on the didactic uses of selected texts from contemporary fiction for children and young people on the topic of drug addiction.

The introductory theoretical part focuses on the definition of the concepts of drugs and drug addiction. It also includes a brief overview of the classification of drugs and the impact of drugs on humans and society. The following chapters briefly focus on fiction depicting the issue of drug addiction from the 19th century to the present. The theoretical part contains examples of some specific methods of critical thinking suitable for working with selected examples of text.

The practical part contains specific methodological proposals for working with worksheets and their inclusion in the class of literary education at the second grade of primary school.

Keywords: literary education, interpretation of text, literature for children and youth, methods of critical thinking, learning model E-U-R (Evocation, Realization of Meaning, Reflection), drugs, drug addiction

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a pouze s použitím uvedené literatury a elektronických zdrojů.

Ve Zbyslavicích dne 3. 6. 2021

.....
podpis studenta/ky

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala Mgr. Janě Sladové, Ph.D., za odborné vedení mé diplomové práce a za poskytování cenných rad a připomínek během konzultací. Ráda bych také poděkovala své rodině a přátelům, kteří měli se mnou trpělivost a podporovali mě v průběhu psaní diplomové práce i během celého mého studia.

OBSAH

ÚVOD	10
1 LITERATURA PRO DĚTI A MLÁDEŽ.....	12
1.1 Vymezení pojmu.....	12
1.2 Tematické proměny prózy s dětským hrdinou.....	13
2 PROBLEMATIKA DROGOVÉ ZÁVISLOST	16
2.1 Drogová závislost	16
2.2 Klasifikace drog.....	18
2.2.1 Alkohol.....	19
2.2.2 Nikotin.....	19
2.2.3 Opioidy	20
2.2.4 Kanabinoidy	20
2.2.5 Stimulancia.....	21
2.2.6 Extáze	22
2.2.7 Halucinogeny.....	22
3 TEMATIKA DROGOVÉ ZÁVISLOSTI V LITERATUŘE	24
3.1 Vývoj literatury s drogovou tematikou.....	24
3.2 Současná literatura pro děti a mládež reflektující drogovou tematiku	25
3.2.1 Klasifikace děl s drogovou tematikou	26
4 CHARAKTERISTIKA VYBRANÝCH BELETRISTICKÝCH TEXTŮ S TEMATIKOU DROGOVÉ ZÁVISLOSTI	29
4.1 Ivona Březinová.....	29
4.1.1 Jmenuji se Alice: jsem narkomanka	29
4.2 Vladimíra Málková	32
4.2.1 Skok do propasti	32
4.3 Veronika Pánková.....	35
4.3.1 Víím, o čem mlčím: heroin, toxíci a konec jako sladké nic	35
4.4 Karolína Vavřková.....	37
4.4.1 Bílá moc.....	37
4.5 Iveta Vochalová	39
4.5.1 Úplná prázdnota.....	39
5 LITERÁRNÍ VÝCHOVA NA ZŠ	43
5.1 Literární výchova.....	43

5.2	Interpretace uměleckého textu v literární výchově na ZŠ	44
6	KRITICKÉ MYŠLENÍ.....	45
6.1	Třífázový model učení	46
6.2	Metody kritického myšlení	48
6.2.1	Brainstorming	48
6.2.2	Myšlenková mapa.....	48
6.2.3	Čtení s předvídáním.....	49
6.2.4	Pětílístek	49
6.2.5	V. CH. D.....	49
6.2.6	Řízené čtení	50
6.2.7	Podvojný deník.....	50
6.2.8	I. N. S. E. R. T.	50
6.2.9	Volné psaní.....	51
6.2.10	Klíčová slova	51
7	METODICKÉ NÁVRHY PRO LITERÁRNÍ VÝCHOVU S VYUŽITÍM VYBRANÝCH TEXTŮ ZE SOUČASNÉ BELETRIE S TEMATIKOU DROGOVÉ ZÁVISLOSTI.....	52
7.1	Jmenuji se Alice – Ivona Březinová	54
7.2	Skok do propasti – Vladimíra Málková	59
7.3	Vím, o čem mlčím – Veronika Pánková.....	63
7.4	Bílá moc – Karolína Vaverková	69
7.5	Úplná prázdnota – Iveta Vochalová.....	74
	ZÁVĚR	79
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	81
	SEZNAM ZKRATEK.....	85
	SEZNAM PŘÍLOH	86

Úvod

Cílem této diplomové práce je navrhnout didaktická využití vybraných textů ze současné beletrie pro děti a mládež s tematikou drogové závislosti v hodinách literární výchovy na 2. stupni základní školy, a to s použitím odpovídajících metod kritického myšlení.

Diplomová práce je rozdělena na dvě základní části. Úvodní teoretická část se zaměřuje na definování pojmu literatura pro děti a mládež, jsou zde uvedena žánrová rozdělení této literatury a stručně popsán tematický vývoj literatury pro děti a mládež, především se zaměřuje na prózu s dětským či dospívajícím hrdinou. Dále tato část popisuje charakteristikou drogové závislosti, rozdělením drog do skupin a je zde také nastíněn stručný chronologický vývoj literatury s tematikou drogové závislosti.

Hlavním tématem této diplomové práce je především současná beletrie pro děti a mládež s tematikou drogové závislosti, tedy literární díla napsána po roce 1989, která se věnují této problematice. Práce se blíže zaměřuje na současné české autory píšící o drogové závislosti a předkládá různé přístupy k této problematice v literatuře. Další kapitola se zaměřuje na konkrétní vybraná díla (*Jmenuji se Alice: jsem narkomanka* Ivony Březinové, *Skok do propasti* Vladimíry Málkové, *Vím, o čem mlčím* Veroniky Pánkové, *Bílá moc* Karolíny Vaverkové a *Úplná prázdnota* Ivety Vochalové), která byla stručně analyzována. V následující kapitole je také stručně zmíněno pojetí literární výchovy na základní škole a její ukotvení v Rámcovém vzdělávacím programu. Závěr teoretické části je věnován konkrétním metodám kritického myšlení, které jsou následně využity v praktické části práce při vytváření pracovních listů.

Praktická část obsahuje konkrétní metodické návrhy pro práci s vybranými texty ze současné beletrie pro děti a mládež s tematikou drogové závislosti a snaží se pohlížet na tuto problematiku z různých pohledů. Součástí praktické části je pět pracovních listů, které obsahují pečlivě vybrané ukázky z přečtených knih a k nim vytvořené otázky a úkoly respektující třífázový model učení. Jednotlivé metodické návrhy obsahují postup při práci s pracovními listy i možná správná řešení nebo předpokládané odpovědi žáků. Pracovní listy byly vytvořeny tak, aby bylo možné s nimi pracovat v hodinách literární výchovy na 2. stupni ZŠ.

Autorka diplomové práce si uvědomuje, že v současné době je problematika drogové závislosti docela častým tématem nejen ve školách, ale také ve společnosti. Dle jejího názoru se však s beletrií věnující se drogové závislosti v literární výchově na základní škole pracuje zřídka. Domnívá se, že téma drogové závislosti by nemělo být pedagogy opomíjeno.

Autorka očekává, že by tato diplomová práce mohla sloužit jako stručný přehled literatury zabývající se tematikou drogové závislosti a přiložené pracovní listy budou pro pedagogy vhodným materiálem k zařazení do výuky literární výchovy na 2. stupni ZŠ, který žákům přiblíží drogovou problematiku.

1 Literatura pro děti a mládež

V první kapitole teoretické části diplomové práce je nadefinován pojem literatura pro děti a mládež, jelikož díla, se kterými budeme v dalších kapitolách pracovat, byla vybrána z této konkrétní oblasti literatury. V kapitole je popsán stručný vývoj a proměna témat v literatuře pro děti a mládež, konkrétněji v próze s dětským nebo dospívajícím hrdinou, abychom se propracovali k tematice drogové závislosti a zjistili, jakou pozici zaujímá mezi ostatními tématy v literatuře pro děti a mládež. Celá kapitola se zaměřuje zejména na současnou českou literaturu pro děti a mládež.

1.1 Vymezení pojmu

Literatura pro děti a mládež (dále jen LPDM), bývá často označována jako dětská literatura, dříve jsme se také mohli setkat s označením dětské spisy, dětské čtení nebo dětské písemnictví.

Až v průběhu 20. století se objevují první pokusy o vymezení tohoto pojmu a také různé studie věnující se právě žánrům a literárněhistorickým etapám vývoje LPDM. V současné době se v bádání o LPDM teoretici zaměřují spíše na propojení komunikačního přístupu, tedy jinými slovy na vztah mezi komplexní výpovědí a recipientem ve vztahu k jeho sociokulturnímu a psychologickému zázemí.¹

Milena Šubrtová definovala literaturu pro děti a mládež následovně: „*Literaturou pro děti a mládež rozumíme ta literární díla, která jejich tvůrce záměrně adresoval nedospělým příjemcům (intencionální složka literatury pro děti a mládež), ale i texty, jež byly primárně určeny dospělým a teprve postupem času se stávaly součástí četby pro děti a mládež (neintencionální složka literatury pro děti a mládež).*“²

Pavera a Všeticka v *Lexikonu literárních pojmů* uvádějí, že se jedná o „*oblasti tvorby určené specifickému typu příjemce*“³, tedy tvorbu „*vytvářenou pro dětského a mladistvého příjemce*“⁴. „*Vedle funkce estetické se literatura pro děti a mládež vyznačuje didaktičností, slouží dále k osvojování mateřského jazyka, podněcuje čtenáře*

¹ ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 11–12.

² ŠUBRTOVÁ, Milena a CHOCHOLATÝ, Miroslav. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež. II, Čeští spisovatelé*. Praha: Libri, 2012, s. 13.

³ PAVERA, Libor a VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 209.

⁴ Tamtéž, s. 209.

*k představivosti a spontaneitě, vyvolává podněty k poznání nových reálií, vytváří povědomí o hierarchii mravních a estetických hodnot.*⁵

Můžeme tedy říci, že LPDM zahrnuje takovou část literární tvorby, která zpravidla odpovídá čtenářům ve věku 3–16 let⁶, občas bývá uváděna horní hranice až 20 let, přičemž období mezi 16–20 lety je charakteristické prolínáním literatury pro dospívající čtenáře s literaturou pro dospělé.⁷ Žánrové rozdělení LPDM je velmi různorodé a závisí na věku čtenáře a také na ontogenezi vývoje dítěte. Z počátku děti čtou převážně říkadla, později pohádky anebo prózu s dětským hrdinou, v pubertě poté prózu s dívčím nebo chlapeckým hrdinou.⁸ Pavera a Všeticka doplňují žánrový rejstřík, který zahrnuje „*leporela pro dítě předškolního věku, přes dětské encyklopedie a příběhy rozvíjející cit, inteligenci a empatii až po tvorbu zábavně imaginativní a vědeckofantastickou literaturu*“⁹.

Próza pro děti a mládež prošla v průběhu let složitou žánrovou i tematickou proměnou. Témata v LPDM jsou závislá převážně na postavení dítěte ve společnosti a také vzájemném působení dětí a dospělých. Dětský vzhled hodně závisí na tom, jak velkou má autor schopnost vcítit se do dětského čtenáře a použít vhodné prostředky pro komunikaci s dětským čtenářem.¹⁰

1.2 Tematické proměny prózy s dětským hrdinou

Na počátku 20. století se v české intencionální literatuře pro děti a mládež objevovaly převážně novely a povídky situované do rodinného či školního prostředí. Pouze ojediněle se objevilo dílo, které se zaměřovalo na psychiku a myšlení dítěte. Během světových válek se psaly nejčastěji válečné anebo legionářské povídky, které se snažily o jakousi dokumentárnost událostí. V meziválečném a poválečném období byla do prózy s dětským hrdinou často začleňována témata socialismu, třídního systému a další aktuální témata. Autoři se snažili následovat výchovné a mravoučné cíle. Díla v této době většinou popisují každodenní činnosti dětí a rodiny, snaží se o zachycení dětského vnímání

⁵ PAVERA, Libor a VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 209.

⁶ ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 12.

⁷ ROSOVÁ, Milena. *Úvod do studia literatury pro děti a mládež: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 5.

⁸ ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 12.

⁹ PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 209.

¹⁰ ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 13.

a chápání té doby, ale i celkově jeho vnímání společnosti a světa. V době okupace se do intencionální tvorby pro děti dostává historická próza, literatura faktů či cestopisné romány. Po únoru 1948 se psaly převážně realistické prózy, které často měly schématické rysy (kolektiv vs. individuum, třídní uvědomění, hrdina byl příkladným budovatel apod.). V dnešní době se v literatuře pro děti a mládež objevují stále častěji témata hledání vlastní identity a současné globální problémy.¹¹

Velké změny ve společenském i politickém životě po listopadu 1989 měly zásadní dopad na proměnu tematiky v literatuře, nevyjímaje tak LPDM. Literatura pro děti a mládež se vymanila z ideologického dozoru a zakázaní autoři i tabuizovaná témata se mohli objevovat na literární scéně. Došlo k rozsáhlému rozvoji soukromých nakladatelství, který však měl za následek znehodnocení literatury, jelikož ve velkém množství začala vycházet triviální, antikvariátní a braková díla. Nakladatelství upřednostňovala vlastní obchodní záměry před uměleckou kvalitou děl. Dětská kniha se tedy stává převážně zbožím a původní slovesná tvorba pro děti a mládež se ocitá v krizi. Se změnami ve společnosti se také proměnila psychika recipienta, která začíná být v této době ovlivňována masmediální videokulturou. Svou činnost také muselo ukončit mnoho organizací, které se zaměřovaly na tvorbu, kritiku, interpretaci či vydávání LPDM, což značně ovlivnilo další tvorbu.¹² Někteří spisovatelé přestali tvořit svá díla úplně, ale na druhou stranu se objevili jiní autoři, kteří v této době začínají psát.

V 90. letech se začala vydávat i do té doby tabuizovaná díla, ale také se znovu vydávala díla dřívějších autorů. V první polovině 90. let byly ve *Zlatém máji* zveřejněny stati věnující se kritice české LPDM převážně kvůli snižování její umělecké kvality a také kvůli stagnaci vývoje slovesné tvorby pro děti a mládež.¹³

Současná tvorba literatury pro děti a mládež je velmi silně ovlivněna tvorbou z jiných zemí a jiných národů, která zastiňuje tvorbu domácí.

V realistických příbězích s dětským či dospívajícím hrdinou se často objevuje fantaskní téma, které je ale propojené se současným světem. Objevují se však i nová témata, přičemž převažují rodinná, mezigenerační a válečná dramata, ale autoři se také zaměřují na gender, LGBT, handicap, boj se smrtelnou nemocí nebo sociální problémy spojené se závislostí na alkoholu a drogách. Můžeme tedy říci, že současná próza se

¹¹ ČENKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 33–41.

¹² URBANOVÁ, Svatava. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století: (reflexe české tvorby a recepcí)*. V Olomouci: Votobia, 2004, s. 305–306.

¹³ Tamtéž, s. 307–308.

zaměřuje na téma jinakosti a na zobrazení současných vztahů v rodině, objevuje se téma přátelství, dospívání i sociálních problémů.¹⁴

„Začátkem 21. století se zdá, že tvarové obměny a škála vypravěčských postupů v próze jsou vyčerpány, takže očekávat zásadní inovativní tvarové proměny i v námi sledovaném žánru celkem nelze.“¹⁵ Čtenáři jsou v postoji k literatuře limitováni vlastními zkušenostmi, ale také jsou ovlivňováni médii, a tak dochází k určitému odklonu od oblíbených žánrů LPDM, zejména tedy dobrodružné prózy a prózy s dětským nebo dospívajícím hrdinou.¹⁶

¹⁴ ČEŇKOVÁ, Jana. *Česká literatura pro děti a mládež ve druhém desetiletí 21. století (2. díl)*. CzechLit.cz [online]. [cit. 2021-03-25]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/ceska-literatura-pro-deti-a-mladez-ve-druhem-desetileti-21-stoleti-2-dil/>

¹⁵ ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 44.

¹⁶ Tamtéž, s. 44.

2 Problematika drogové závislosti

Tato část diplomové práce zpracovává pojmy droga a drogová závislost, jejich definice, zabývá se některými typy drog a následně také nastiňuje vliv drog na chování člověka, jaké jsou příčiny vzniku drogové závislosti a základní znaky toxikomanie.

2.1 Drogová závislost

Abychom se mohli lépe orientovat v problematice drogové závislosti, musíme si na úvod vysvětlit několik základních pojmů. Prvním pojmem je droga. „*Droga je každá látka, ať už přírodní nebo syntetická, která splňuje dva základní požadavky: 1. má tzv. psychotropní účinek, tj. ovlivňuje nějakým způsobem naše prožívání okolní reality, mění naše „vnitřní“ naladění. 2. může vyvolat závislost.*“¹⁷ Jako drogy jsou především označovány látky, které jsou v naší společnosti zákonem zakázané, tedy především výroba a distribuce těchto látek.¹⁸ Podle doktora Petra Riesla můžeme drogy chápat v obecném slova smyslu jako: „*jakékoliv látky přírodní či uměle vyrobené, které, jsou-li vpraveny do organismu, mění jednu či více funkcí orgánu nebo systému*“¹⁹, anebo pak v užším slova smyslu jako: „*látky, které se užívají, lépe řečeno, zneužívají, ke změně duševního stavu, tzn. nálady, prožívání stavu bdělosti či útlumu, a chování. Tyto změny jsou způsobeny vlivem drog na centrální nervovou soustavu, jejíž činnost a výkonnost se projevuje kvalitou duševní činnosti.*“²⁰

Každá droga má určitá rizika, ale také své výhody, a na základě tohoto musíme k jednotlivým drogám přistupovat.

Dostáváme se již k samotnému pojmu drogová závislost či toxikomanie. „*Toxikomanie je chorobný stav závislosti na droze či drogách, který je škodlivý osobnosti i společnosti.*“²¹ V knize *Kapitoly ze sociální pedagogiky* je uvedeno, že „*drogová závislost se definuje jako stádium periodické nebo chronické otravy, škodlivé pro jednotlivce i pro společnost, vyvolané používáním přirozené nebo syntetické látky. Přerušil-li se příjem látky, objeví se syndrom odnětí drogy (abstinenční příznaky), který ale jejím dodáním zmizí.*“²²

¹⁷ PRESL, Jirí. *Drogová závislost: může být ohroženo i vaše dítě?* Praha: Maxdorf, 1995, s. 9.

¹⁸ Tamtéž, s. 9.

¹⁹ RIESEL, Petr. *Lesk a bída drog: praktická příručka pro mládež, rodiče a pedagogy.* Olomouc: Votobia, 1999, s. 7.

²⁰ Tamtéž, s. 7.

²¹ Tamtéž, s. 7.

²² VESELÁ, Jana. *Kapitoly ze sociální pedagogiky.* Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006, s. 204.

Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10), a konkrétně její 10. revize, která je u nás platná již od roku 1992, vymezuje závislost následovně: „Skupina fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky nebo třídy látek má u daného jedince mnohem větší přednost než jiné jednání, kterého si kdysi cenil více. Centrální popisovanou charakteristikou syndromu závislosti je touha brát psychoaktivní látky, alkohol nebo tabák.“²³ Jinými slovy jedinec postižený závislostí dává přednost určité psychoaktivní látce před aktivitami, kterým se dříve věnoval.

„Syndrom závislosti může být přítomen pro specifickou látku (např. tabák nebo diazepam), třídu látek (např. opioidy) nebo širší řadu různých látek.“²⁴

Diagnóza závislosti jedince může být určena pouze v tom případě, jestliže se u nějaké osoby v průběhu posledního roku objevily alespoň tři a více následujících jevů:

- velmi silná touha či pocit puzení užívat látku (craving, bažení);
- potíže se sebekontrolou a sebeovládáním při užívání látky či určení správného množství látky;
- tzv. somatický (tělesný) odvykací stav – výskyt tělesných symptomů během omezování užívání látky;
- průkazná tolerance – užívání stále vyšších dávek látky, aby jedinec dosáhl žádoucího účinku, který byl dříve vyvolán nižší dávkou látky;
- postupné zanedbávání jiných zájmů a aktivit, aby měl jedinec více času k získávání a užívání látky;
- pokračování v užívání látky, ačkoliv se objeví jasné důkazy škodlivých následků.^{25 26}

Závislost obvykle můžeme rozdělit na psychickou a fyzickou (tělesnou). Fyzická závislost se nejčastěji objeví při různých tělesných problémech (např. bolesti svalů či kloubů), pokud jedinec vysadí nebo ve velké míře sníží množství dávky. O tomto typu závislosti hovoříme většinou ve spojitosti s drogami opiátového typu. Naopak psychická (duševní) závislost má nejčastěji následující projevy: silné nutkání po droze, jedinec

²³ *Mezinárodní klasifikace nemocí: 10. revize: duševní poruchy a poruchy chování: popisy klinických příznaků a diagnostická vodítka.* Praha: Psychiatrické centrum, 2000, s. 86–87.

²⁴ Tamtéž, s. 87.

²⁵ Tamtéž, s. 87.

²⁶ NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby.* Praha: Portál, 2011, s. 10.

je neklidný, úzkostný, unavený, ale může být i agresivní. Psychická závislost většinou trvá déle než závislost tělesná a také se obtížněji překonává.²⁷

2.2 Klasifikace drog

Jak již bylo uvedeno, různé drogy přinášejí různou míru rizik pro člověka, a proto jako hlavní kritérium při rozdělování drog do skupin slouží právě míra rizika vzniku závislosti na konkrétní látce. Podle tohoto kritéria dělíme drogy na tzv. měkké a tvrdé, či lehké a těžké. Ačkoliv mnohem jednodušší a srozumitelnější způsob dělení je ten, který se používá v Holandsku, kde dělí drogy na skupinu s akceptovatelným, přijatelným rizikem a na druhé straně je skupina s rizikem nepřijatelným.²⁸

Mezi ty lehké drogy můžeme zařadit například kávu, tabákové výrobky, produkty konopí jako jsou marihuana či hašiš, ale také zde řadíme hojně rozšířenou drogu v naší společnosti – alkohol. Mezi drogy tvrdé pak řadíme ty, u kterých je vysoká pravděpodobnost vzniku závislosti.²⁹ Dále můžeme rozdělit drogy také na legální a nelegální podle toho, v jaké míře je tolerováno užívání určité látky ve společnosti.

Podle MKN-10 můžeme zařadit drogovou závislost do oblasti *Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním psychoaktivních látek*, kdy dále vydělujeme následující kategorie s kódovým značením F10–F19:

- *„F10 Poruchy vyvolané užíváním alkoholu;*
- *F11 Poruchy vyvolané užíváním opioidů;*
- *F12 Poruchy vyvolané užíváním kanabinoidů;*
- *F13 Poruchy vyvolané užíváním sedativ nebo hypnotik;*
- *F14 Poruchy vyvolané užíváním kokainu;*
- *F15 Poruchy vyvolané užíváním jiných stimulantů (včetně kofeinu);*
- *F16 Poruchy vyvolané užíváním halucinogenů;*
- *F17 Poruchy vyvolané užíváním tabáku;*
- *F18 Poruchy vyvolané užíváním organických rozpouštědel;*
- *F19 Poruchy vyvolané užíváním několika látek a požíváním jiných psychoaktivních látek.“³⁰*

²⁷ VESELÁ, Jana. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006, s. 204–205.

²⁸ PRESL, Jiří. *Drogová závislost: může být ohroženo i vaše dítě?* Praha: Maxdorf, 1995, s. 10.

²⁹ Tamtéž, s. 10–11.

³⁰ *Mezinárodní klasifikace nemocí: 10. revize: duševní poruchy a poruchy chování: popisy klinických příznaků a diagnostická vodítka*. Praha: Psychiatrické centrum, 2000, s. 82.

2.2.1 Alkohol

Alkohol patří v České republice mezi nejrozšířenější a nejčastěji užívanou látku. Jiří Plesl se o alkoholu vyjadřuje následovně: „*Konzumace alkoholu je v naší společnosti běžným a tolerovaným jevem.*“³¹ Pití vína či piva při obědě nebo na oslavě se ve společnosti považuje za něco samozřejmého. S naprostou abstinencí se setkáváme zcela výjimečně. Někteří lékaři dokonce doporučují alkohol v přiměřeném množství jako prevenci při různých srdečních onemocněních. Na druhou stranu nadměrná konzumace alkoholu, ačkoliv nemusí vést přímo ke vzniku závislosti, může pro organismus znamenat vysoké zdravotní riziko.³²

Alkohol působí tlumícím způsobem na centrální nervový systém člověka a oslabuje také jeho vnímání bolesti. Při požití většího množství alkoholu může dojít až k bezvědomí, zástavě dechu nebo až ke smrti člověka. Alkohol také odstraňuje zábrany, což může vést k emocionálním projevům, posílení sebevědomí člověka či agresivitě.³³

Odborníci Jana Marhoulová a Karel Nešpor popisují alkoholické psychózy, které vznikají po dlouholeté konzumaci alkoholu. Nejčastěji se u člověka objevuje delirium tremens, pro který je příznačné obluzené vědomí, třes, zmatenost a ztráta orientace. Často se také objevují alkoholické halucinatorní a paranoidní psychózy, kdy hlavními příznaky jsou bludy pronásledování a žárlivosti.³⁴

2.2.2 Nikotin

Nikotin je silně toxická, bezbarvá látka, která se nachází v tabáku. Nejčastější způsob užívání je kouření tabáku, ale člověk může tabák žvýkat i šňupat – tenhle způsob však není příliš rozšířený. Koncentrace nikotinu obsažená v cigaretách (tj. asi 2 mg) působí na člověka jako mírný stimulant, způsobuje pocit uvolnění, povzbuzení, odstraňuje nervozitu a napětí, což jsou hlavní důvody pro jeho užívání. Závislost na nikotinu způsobuje například poškození dýchacích cest či vytváření nádorů na plicích. Kouřením se také zvyšuje riziko infarktu.³⁵

³¹ PRESL, Jiří. *Drogová závislost: může být ohroženo i vaše dítě?* Praha: Maxdorf, 1995, s. 11.

³² Tamtéž, s. 11.

³³ Kolektiv autorů občanského sdružení SANANIM. *Drogy: otázky a odpovědi: příručka pro rodinné příslušníky a pomáhající profese.* Praha: Portál, 2007, s. 139–140.

³⁴ MARHOUNOVÁ, Jana a NEŠPOR, Karel. *Alkoholici, fetišci a gambleři.* Praha: Empatie, 1995, s. 69–70.

³⁵ Kolektiv autorů občanského sdružení SANANIM. *Drogy: otázky a odpovědi: příručka pro rodinné příslušníky a pomáhající profese.* Praha: Portál, 2007, s. 142–145.

2.2.3 Opioidy

Opioidy nebo opiáty jsou látky, které se získávají ze sušené šťávy nezralých makovic (opia). Nejznámějšími přírodními zástupci jsou morfium a kodein, syntetickými pak heroin, metadon, buprenorfin a v Čechách tzv. braun. Morfium a kodein byly původně používány v medicíně jako látky tišící bolest.³⁶

Opioidy mají tlumivý účinek na centrální nervovou soustavu, především na mozek. V malém množství mohou navodit pocit euforie, uvolnění a mají také tlumivý účinek. Vysoké dávky mohou uvést člověka do bezvědomí či způsobit smrt. Opioidy jsou vysoce návykové látky, na kterých vzniká fyzická i psychická závislost.³⁷

Nejznámějším zástupcem opioidů je heroin, který se vyskytuje ve dvou formách – hnědý a bílý. Nejčastějšími způsoby podání jsou šňupání, kouření, inhalace z aluminiové folie či injekční aplikace. Účinek heroinu však trvá jen několik hodin. Po odvyknutí klesá tolerance na heroin a zvyšuje se riziko smrtelného předávkování.³⁸ Člověk závislý na heroinu je líný, bez vůle, bývá depresivní a objevují se u něj halucinace při usínání. Dalšími příznaky jsou nespavost, únava a podráždění, které se střídají s apatií. U drogově závislého jedince dochází k celkovému vyčerpání organismu a podvýživě, objevují se i infekce z nesterilních jehel a oslabení imunitního systému.³⁹ „Heroin je pokládán za společensky nejnebezpečnější drogu – stimuluje k násilí a zabití. Heroin bývá také pokládán za tzv. nejtvrďší drogu a návyk na ni bývá nejčastěji vyvrcholením drogové závislosti jedince.“⁴⁰

2.2.4 Kanabinoidy

Kanabinoidy neboli konopné drogy jsou látky s halucinogenním účinkem, které se získávají z konopí setého. Z hlediska produkce a obchodování je konopí nejrozšířenější nelegální drogou užívanou lidmi ve věku 15–24 let. Nejčastěji užívanými produkty jsou marihuana a hašiš, které se obvykle užívají kouřením. Při tomto způsobu účinek nastupuje okamžitě.⁴¹

³⁶ PRESL, Jirí. *Drogová závislost: může být ohroženo i vaše dítě?* Praha: Maxdorf, 1995, s. 23.

³⁷ Kolektiv autorů občanského sdružení SANANIM. *Drogy: otázky a odpovědi: příručka pro rodinné příslušníky a pomáhající profese.* Praha: Portál, 2007, s. 169–170.

³⁸ KALINA, Kamil. *Klinická adiktologie.* Praha: Grada Publishing, 2015, s. 59–60.

³⁹ Kolektiv autorů občanského sdružení SANANIM. *Drogy: otázky a odpovědi: příručka pro rodinné příslušníky a pomáhající profese.* Praha: Portál, 2007, s. 171–172.

⁴⁰ MARHOUSOVÁ, Jana a NEŠPOR, Karel. *Alkoholici, feťáci a gambleři.* Praha: Empatie, 1995, s. 74.

⁴¹ KALINA, Kamil. *Klinická adiktologie.* Praha: Grada Publishing, 2015, s. 64–65.

Nejznámějším zástupcem je marihuana, jež se získává ze sušených a upravených listů a květů konopí. Popsat její účinky na člověka není jednoduché, jelikož závisí na osobnosti jedince a na jeho aktuálním stavu. Mezi negativní projevy marihuany patří závratě či sucho v ústech, ale marihuana způsobuje také pocit euforie, smíchu a zvýšené vnímání okolí. Mohou se objevit i poruchy vnímání, zpomalené vnímání času či rozostření barev.⁴² Dlouhodobé užívání marihuany může vést k poruchám paměti a ztrátě motivace k různým aktivitám.⁴³

2.2.5 Stimulancia

Stimulační drogy či stimulancia, „*budivé látky nebo také psychomotorické stimulanty jsou chemicky různorodou skupinou látek, které vyvolávají tělesné a duševní povzbuzení. Jejich užití vyvolává různou míru stimulace organismu od pocitu svěžesti až po nekontrolovatelné vzrušení.*“⁴⁴ Nejznámější zástupci této skupiny jsou pervitin (matamfetamin, v slangu „perník“, „péčko“, „piko“) a kokain, občas se zde řadí i extáze.⁴⁵

Pervitin je nejčastěji bílý, nažloutlý až dořalová zbarvený prášek, který se nejčastěji šnupe či aplikuje injekční stříkačkou. Pervitin ovlivňuje motoriku i psychické funkce člověka. Užití způsobuje pocit euforie, snižuje únavu a zvyšuje výkonnost organismu, zlepšuje pozornost a soustředěnost, ale na druhou stranu také způsobuje nechutenství. Když odezní účinek pervitinu, následuje fáze deprese a pocity celkového vyčerpání.⁴⁶

Kokain je bílý prášek, který se typicky užívá šňupáním a občas injekčně. Účinek kokainu se projevuje zvýšením krevního tlaku, zrychlením pulsu, rozšířenými zornicemi, typická je i pocení či nevolnost. Opakované užívání kokainu vede k pocitu euforie. Uživatel je veselý a družný, objevují se u něj příjemné halucinace, často má přebytek energie, mizí u něj zábrany, což může vést ke zvýšení sexuálního pudu.⁴⁷

Stimulační drogy způsobují velmi rychlou závislost a také se rychle zvyšuje potřeba vyšší dávky drogy, aby se dosáhlo stejného účinku. Při předávkování dochází k selhání srdce, které může vést až ke smrti. Problematické jsou také nesterilní injekční

⁴² PRESL, Jiří. *Drogová závislost: může být ohroženo i vaše dítě?* Praha: Maxdorf, 1995, s. 31.

⁴³ Kolektiv autorů občanského sdružení SANANIM. *Drogy: otázky a odpovědi: příručka pro rodinné příslušníky a pomáhající profese.* Praha: Portál, 2007, s. 156.

⁴⁴ Tamtéž, s. 164.

⁴⁵ Tamtéž, s. 164.

⁴⁶ Tamtéž, s. 165–167.

⁴⁷ Tamtéž, s. 166–167.

stříkačky, které s sebou přinášejí riziko infekcí, ale také nákazy virovou žloutenkou nebo HIV.⁴⁸

2.2.6 Extáze

Extáze se se svými účinky řadí mezi stimulantia a halucinogeny. „*Její typickým efektem je empatie, tj. vcítění se do pocitů druhé osoby, její uživatelé zažívají pocit sounáležitosti, pochopení a přátelství.*“⁴⁹ Dalšími projevy mohou být momenty neklidu a zmatenosti, které jsou však následovány pocitem klidu a pohody. Ve formě tablet či kapslí je extáze dostupná v tanečních klubech, především mezi posluchači elektronické hudby. Jelikož se jedná o drogu s mírnějším účinkem na uživatele, není u ní typický vznik fyzické závislosti. Při dlouhodobém užívání se ale mohou objevit toxické psychózy.⁵⁰

2.2.7 Halucinogeny

Halucinogeny jsou rozsáhlou skupinou přírodní i syntetické látky, které způsobují změny vnímání. Vnímání může být narušeno do různé hloubky od zostření vnímání až po halucinace. Většina těchto látek se používá na tanečních party. Mezi základní halucinogeny patří LSD a lysohlávky.⁵¹

LSD neboli lysergamid, derivát kyseliny lysergové, je halucinogenní droga, která má nevypočitatelné účinky již při prvním užití. Nejčastěji se užívá ve formě tzv. „tripů“, což jsou papírky napuštěné LSD. Užití LSD se projevuje změnou v emocích, euforií nebo stimulací, ale také může dojít k lehkým poruchám vnímání (zostřenému vnímání zvuků a barev). Při plném účinku může dojít k hlubokému narušení normální psychiky, k výrazným poruchám vnímání, emocí i myšlení. Člověk se po požití LSD ponoří do svého vlastního vnitřního světa izolovaného od okolí.⁵² „*Kromě toho zde dochází k situacím označovaným jako „flash back“ čili ke stavům, kdy po déletrvajícím abstinenci od drogy náhle dochází k subjektivnímu prožitku další intoxikace, bez toho, že by se droga opět vzala.*“⁵³

⁴⁸ Kolektiv autorů občanského sdružení SANANIM. *Drogy: otázky a odpovědi: příručka pro rodinné příslušníky a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2007, s. 167–168.

⁴⁹ Tamtéž, s. 162.

⁵⁰ Tamtéž, s. 162–163.

⁵¹ Tamtéž, s. 157–158.

⁵² PRESL, Jiří. *Drogová závislost: může být ohroženo i vaše dítě?* Praha: Maxdorf, 1995, s. 39–40.

⁵³ Tamtéž, s. 40.

Psilocybin je droga, která je obsažena v houbě Lysohlávka česká. Houba se většinou nasuší nebo naloží a poté se konzumují její hlavičky. V malém množství lysohlávky u uživatele způsobují stavy euforie, smíchu, pohody a hovorovosti, ale ve velkém množství může docházet ke zrakovým iluzím nebo k deformaci vnímání reality.⁵⁴ Ztráta kontaktu s realitou a falešné představy často vedou k úrazům či dokonce k sebevraždám.⁵⁵

⁵⁴ PRESL, Jiří. *Drogová závislost: může být ohroženo i vaše dítě?* Praha: Maxdorf, 1995, s. 41–42.

⁵⁵ Kolektiv autorů občanského sdružení SANANIM. *Drogy: otázky a odpovědi: příručka pro rodinné příslušníky a pomáhající profese.* Praha: Portál, 2007, s. 159.

3 Tematika drogové závislosti v literatuře

Tato kapitola se věnuje zobrazení drogové závislosti v literatuře. Jakým způsobem se vyvíjela literatura s touto tematikou a jak k ní různí autoři přistupovali. Pozornost bude zaměřena převážně na světovou literaturu od 19. století, kdy se tato problematika v literatuře začíná výrazněji objevovat. Stručně si představíme nejdůležitější díla ze světové literatury zachycující drogovou problematiku a následně se podíváme podrobněji na současnou českou literaturu pro děti a mládež věnující se drogové závislosti.

3.1 Vývoj literatury s drogovou tematikou

V 19. století se v literatuře objevuje skupina tzv. prokletých básníků s hlavním představitelem Charlesem Baudelairem, který byl známý pro svůj bohémský způsob života i užívání drog. Vše zachycují soubory *O vínu a hašiši* (1851) a *Báseň o hašiši* (1858). Také další dva představitelé této skupiny básníků – Paul Verlain a Arthur Rimbaud – popisují ve svých dílech vlastní zkušenosti s různými drogami a omamnými látkami.

Ve 20. století došlo k rozmachu distribuce drog, která přilákala pozornost dalších spisovatelů. Významnou skupinu v první polovině 20. století tvořili spisovatelé Allen Ginsberg, Jack Kerouac a William S. Burroughs, patřící k tzv. beatnické generaci. Všichni tři patřili k uživatelům drog, především kouřili marihuanu. Nejznámější knihou z tohoto období je autobiografický román *Na cestě* (1957), ve kterém Kerouac je zachyceno putování několika přátel přes Spojené státy americké a konzumace alkoholu a drog. Nelze opomenout ani Burroughsovy autobiografické knihy *Feták* (1953), *Nahý oběd* (1959) a *Teplouš* (1985), ve kterých autor zachycuje vlastní silnou drogovou závislost na heroinu a svou sexuální orientaci. Knihou *Na cestě* se nechal inspirovat spisovatel Tom Wolf ve svém románu *Kyselinovej test* (1968). Roku 1979 vyšla kniha *Rekviem za sen* spisovatele Huberta Selbyho. Autor v ní sleduje osudy dvou mladých narkomanů z amerického Bronxu, kteří se snaží najít své místo ve společnosti. Neměli bychom zapomenout zmínit také dvě knihy Irwina Welsche *Trainspotting* (1993) a *Barevný svět* (1994), jež zachycují lidi na okraji společnosti bojující se sebou samými a svou závislostí. Angličan Melvin Burgess ve svém románu *Herák* (1996) vypráví příběh čtrnáctiletého chlapce, který se po útěku z domova a shodou dalších okolností dostává až k heroinu.

Tento výčet rozhodně není kompletní, obsahuje pouze několik významných světových spisovatelů, kteří se ve svých knihách věnovali drogové závislosti.

3.2 Současná literatura pro děti a mládež reflektující drogovou tematiku

Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, po roce 1989 se začínají v české literatuře pro děti a mládež objevovat nová témata, která byla v dřívější době tabuizovaná nebo byla zobrazována v nekonfliktní podobě. Jedním z těchto témat je i drogová závislost. S tématem drogové závislosti je často spojována také kriminalita, prostituce, poruchy příjmu potravy či hendikep.

Tematika drogové závislosti se však v české literatuře neobjevila až po roce 1989, ale můžeme říci, že se jedná o téma znovuobjevené. Důležitým mezníkem pro tvorbu děl zabývajících se touto problematikou bylo opětovné vydání díla *Memento* Radka Johna roku 1986. Na problematiku drogové závislosti se poté více zaměřuje literatura v 90. letech 20. století, kdy vlivem uvolnění poměrů ve společnosti se zvyšuje tolerance k určitým typům závislosti v životě dětí a mládeže a tím pádem i k literatuře věnující se doposud opomíjeným tématům.⁵⁶

V současné LPDM lze najít velké množství knih pojednávajících o drogové problematice, avšak knihy se značně odlišují svou kvalitou. Knihy s touto tematikou píše známí, ale také začínající spisovatelé, kteří často mají vlastní zkušenosti s užíváním drog, a tak se prostřednictvím svých knih snaží apelovat na mladé čtenáře, aby je varovali před užíváním drog nebo jim ukázali, jakým způsobem je drogy mohou ovlivnit.

„Jazyková úroveň knížek s drogovou tematikou i jejich stylizace souvisí s mírou úpadku toxikomanovy osobnosti. Pro rozklad osobnosti je příznačné hromadění vulgarismů. Zvláštní kapitolou je slang narkomanů jako prostředek dorozumívání. Neznáte-li ho, nemůžete se dorozumět.“⁵⁷

Ve většině knih je drogová závislost ústředním problémem, od kterého se odvíjí celý příběh knihy. Hlavní postava zprostředkovává čtenáři své zkušenosti s užíváním drog, jak se dostala do této situace a jak to následně ovlivnilo její život. Lze ale nalézt i knihy, kde se drogy zdají být pouze okrajovou záležitostí, které ale určitým způsobem ovlivňují chování a jednání postavy. Někteří autoři využívají pouze námět drogové závislosti a vytvářejí zcela fiktivní příběh.

⁵⁶ SLADOVÁ, Jana. *Dětství a dospívání v současné literatuře pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 31–32.

⁵⁷ DOUPALOVÁ, Eva. Etopedická problematika v současné české literatuře pro mládež. In: *Cesty současné literatury pro děti a mládež: tradičnost - inovace*. Slavkov u Brna: BM Typo, 2003, s. 37.

Na základě tohoto stručného výčtu můžeme říci, že literatura nabízí dnes již dost rozsáhlý seznam děl věnující se problematice drogové závislosti. Díla se odlišují svým vztahem ke skutečnosti a na základě toho je lze rozdělit do několika kategorií.

3.2.1 Klasifikace děl s drogovou tematikou

Knihy s drogovou tematikou můžeme rozdělit do několika skupin na základě jejich vztahu ke skutečnosti. První skupinu tvoří skutečné (autobiografické) příběhy, dále příběhy inspirované skutečnými událostmi a poslední skupinu tvoří fiktivní příběhy.

1. Skutečné (autobiografické) knihy

„Hlavním přínosem takto laděných knih bývá jejich autenticita – podání svědectví a osobní výpovědi, která obvykle vychází z autobiografického příběhu protagonisty díla, nebo jemu nejbližších osob.“⁵⁸

Literární teoretici Pavera a Všetická o autobiografii píší: *„Označují se tak vyprávění o životních osudech, činnosti a povaze určitého jedince, vytvořená na základě vyprávění, deníků, memoárů a jiných pramenů.“⁵⁹*

Autor tedy předkládá čtenáři své vlastní životní zkušenosti, otevřeně líčí své vzpomínky a hodnotí vlastní chování a jednání. Závislé osoby často mají nutkavou potřebu své nepříjemné zkušenosti a zážitky sepsat a tím se o ně podělit s ostatními. Tato forma zobrazování drogové problematiky bývá pro čtenáře velmi atraktivní, jelikož má možnost nahlédnout do života autora a zprostředkovaně ho skrze četbu prožít.

„Pro samotné autory pak tyto texty mají nezřídka terapeutickou, sebepoznávací či bilanční funkci.“⁶⁰

Autoři velice detailně popisují různé způsoby užívání drog a jejich účinky na člověka. Zachycují pocity euforie, ale také abstinenční příznaky doprovázené živými halucinacemi. K popisům autoři využívají především hovorový jazyk, časté jsou slangové výrazy z prostředí narkomanů a objevují se také vulgarismy.

⁵⁸ SLADOVÁ, Jana. *Dětství a dospívání v současné literatuře pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 32.

⁵⁹ PAVERA, Libor a VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 51.

⁶⁰ ŠUBRTOVÁ, Milena. Autenticita, intimita a osobní prožitek v literatuře jako jedna z tendencí polistopadové prózy pro děti a mládež. In: *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí. Kontexty, problémy, trendy*. Praha: Obec spisovatelů, 2009, s. 67.

Své vlastní prožitky a životní zkušenosti popisuje Karolína Vaverková ve své knize *Bílá moc*, jež má podtitul *Autentická výpověď dívky, která prošla rájem i peklem drogové závislosti* (2000). Součástí knihy je i předmluva autorčiny matky, ve které jsou zachyceny její pocity, především její strach, zoufalství a bezmoc, jež pociťovala, jelikož se její dcera stala závislou na drogách.⁶¹

Další autobiografickou knihou, která se zabývá drogovou závislostí, je *Vím, o čem mlčím – Heroin, toxici a konec jako sladké nic* (2001) od spisovatelky Veroniky Pánkové. Autorka v knize popisuje své vlastní zkušenosti se závislostí na jedné z nejnebezpečnějších drog – na heroinu.⁶²

My děti ze stanice ZOO (1978) autorky Christiany F. je dalším příkladem autobiografického příběhu mladé německé narkomanky. Kniha zachycuje příběh dvanáctileté dívky, která se kvůli rodinným problémům dostává k drogám. Brzy se stane silně závislou a na drogy si začne vydělávat prostitucí. Kniha vznikla na základě nahrávek výpovědí Christiany, které zpracovali dva novináři. Do příběhu byly vloženy i výpovědi její matky, polici či lékařů.

2. Příběhy inspirované skutečnými událostmi

Druhou skupinu tvoří knihy vzniklé na základě skutečných událostí, které byly ale převyprávěny jinou osobou, tedy se nejedná již o autobiografie. Autor využívá životní příběhy vyprávěné druhými lidmi a na základě těchto informací píše příběh, který doplňuje o své vlastní nápady, myšlenky a dějové zvraty. Autoři častokrát využívají několik různých zdrojů informací a propojují příběhy více osob do jednoho příběhu. Nejčastějším zdrojem jejich informací jsou rozhovory s drogově závislými, se kterými se setkali například v léčebně či komunitě narkomanů, nebo deníkové záznamy. Autoři těchto knih nemusí vždy být pouze spisovatelé, ale mohou to být také lékaři či novináři.

Nejznámější knihou zabývající se závislostí je *Memento* z roku 1986 českého spisovatele Radka Johna. Jedná se o reportážní román, který otevřeně vypovídá o životě mladého narkomana z Prahy a jeho přátel. Autor několik let sbíral příběhy ze života pražských narkomanů a dohledával si informace o prostředí, ve kterém žijí, až nakonec sepsal tuto knihu.

⁶¹ SLADOVÁ, Jana. *Dětství a dospívání v současné literatuře pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 32.

⁶² Tamtéž, s. 34.

3. Fiktivní příběhy

Poslední skupinu tvoří knihy, které nebyly napsány na základě skutečných událostí. Jedná se tedy o příběhy smyšlené. U těchto knih je autorova pozornost směřována k příběhu knihy, který je pouze doplněn tématem drogové závislosti. Tyto knihy však bývají více propracované, jelikož se autor nemusí omezovat reálnými událostmi, a může si vytvořit vlastní fikční příběh. Čtenář je ale ochuzen o možnost prožívání každodenního život drogově závislého člověka spojeného se skutečnými pocity a myšlenkami při užívání drog.

Do této skupiny bychom mohli zařadit knihu Ivony Březinové *Jmenuji se Alice*, která vypráví příběh mladé dívky svazované přísnými pravidly rodičů. V momentu, kdy není pod kontrolou rodičů, se setkává poprvé s drogami. Postupem času se stává drogově závislou a ocitá se v léčebně. Kniha je psaná formou deníku, který „*přispívá k autentickému vyznění knihy a čtenář tak může lépe proniknout do podstaty problému a pocitů i způsobu myšlení hlavní hrdinky*“⁶³.

Další knihou je *Úplná prázdnota* (1998) Ivety Vochalové. Autorka líčí životní příběh mladého Tomáše, který se snaží najít své místo mezi vrstevníky. Dostane se však do špatné party kamarádů, kteří ho přivedou až k drogám. „*Kniha Úplná prázdnota probouzí ve čtenáři dojem, že se jedná o autentickou zkušenost samotné autorky, protože líčení strastí mladého člověka postupně propadajícího zhoubné závislosti je zcela hodnověrné. Pohled do psychiky začínajícího narkomana je zcela autentický a dojem autentičnosti a hodnověrnosti podtrhuje i deníková forma vyprávění.*“⁶⁴

⁶³ SLADOVÁ, Jana. *Dětství a dospívání v současné literatuře pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 36.

⁶⁴ Tamtéž, s. 38–39.

4 Charakteristika vybraných beletristických textů s tematikou drogové závislosti

Tato část diplomové práce se zaměřuje na konkrétní mnou vybrané autory beletristických textů z literatury pro děti a mládež, kteří se ve svých dílech věnují právě tematice drogové závislosti. Jelikož většina spisovatelek, tedy až na Ivonu Březinovou a Vladimíru Málkovou, napsala pouze jedno dílo s tímto tématem, budu se v této části zaměřovat pouze na vybrané knihy, nikoliv na podrobnější životopis spisovatelek či jejich další tvorbu.

Následující rozbor je proveden na základě vlastní četby vybraných knih zaměřujících se na drogovou závislost a nejedná se tedy o odborný výklad děl.

4.1 Ivona Březinová

4.1.1 Jmenuji se Alice: jsem narkomanka

Jmenuji se Alice je knihou z volného cyklu s názvem *Holky na vodítku (Jmenuji se Ester: jsem gamblerka, Jmenuji se Martina: jsem bulimička)* od současné české spisovatelky Ivony Březinové. Každý díl z cyklu se věnuje životnímu příběhu jedné dívky a jejímu problému.

Knih s názvem *Jmenuji se Alice* vypráví o životě mladé dívky jménem Alice, která je velmi přísně vychovávána a celý život má pečlivě naplánovaný – rodiče by z ní chtěli mít lékařku. Její máma je učitelkou na 1. stupni základní školy, ale jelikož už svou práci psychicky nezvládá a neustále se vrací domu vystresovaná, tak často bere prášky. Matka Alici neustále poučuje a říká jí: „*Nejez, nepij, nekuř! A nehrb se pořáď!*“⁶⁵ Táta Alice je zase velký kuřák, což vadí jí i její mámě. Alice má ještě mladšího bratra Viléma, kterému rodiče věnují veškerou pozornost a rozmazlují ho. Alice však nemá blízký vztah s nikým ze své rodiny, nechce se stát lékařkou, jak po ní požadují její rodiče, a navíc jí vadí veškerá omezení a přesně nalinkovaný život.

Alice během svého studia na základní škole patřila mezi nejlepší žáky, měla vždy skvělé známky, a tak rodiče na ni mohli být právem pyšní. Vše se však změní po nástupu na gymnázium. Studium je náročnější, Alice se stává průměrnou studentkou, nestíhá se připravovat do školy a její známky se postupně zhoršují. Jednou jí její spolužačky

⁶⁵ BŘEZINOVÁ, Ivona. *Jmenuji se Alice: jsem narkomanka*. Praha: Albatros, 2002. s. 28.

nabídnou nějaké prášky, po kterých prý bude mít více energie a pomůžou jí při studiu. Z počátku je z nich Alice vyloženě nadšená, jelikož nepotřebuje tolik spánku a vydrží se dlouho do noci učit a připravovat do školy. Alice si zlepšila známky ve škole, ale má to i negativní dopad pro ni – tak hodně si zvykla na neustálé braní prášků, že už bez nich nedokáže být.

O letních prázdninách odjíždí její matka s bratrem k moři a Alice zůstává doma jen se svým otcem, který jí však dává větší volnost, čehož Alice okamžitě využije. Začne se spolužačkami chodit na diskotéky, kde se seznámí s klukem Metodem, který jí nabídne pervitin. Alice zapomene na spolužačky a společně si s Metodem vezme drogy a také se spolu vyspí. Postupně se do něj Alice zamiluje a začnou spolu chodit. Metod má však na ni negativní vliv – Alice zkouší kouřit marihuanu, bere pervitin a později i heroin.

Po prázdninách Alice do školy už skoro vůbec nechodí. Chodí za školu k Metodovi, kde se společně „sjíždějí“. Časem začne být Alice na pervitinu závislá a potřebuje čím dál více peněz na další dávku drog. Doma si začne vymýšlet různé důvody, aby od otce získala peníze, jelikož její kapesné jí už zdaleka nestačí. Alice je natolik závislá na drogách, že už ani doma bez nich nevydrží, a tak se jednou stane, že ji její bratr přistihne zrovna ve chvíli, kdy má v ruce stříkačku a chce si píchnout drogu. Přestože ji její bratr nakonec neprozradí rodičům, jelikož za něj napíše domácí úkol, časem se vše matka dozví, když u Alice najde ve skříni stříkačku i drogy. Po návratu domů je Alice nucena rodičům ukázat ruce a vpichy po drogách, které na nich má. Rodiče se jí snaží přimět, aby s drogami přestala, a dělají vše, aby jí zabránili si nadále kupovat další drogy. Bohužel v té době je Alice už dost silně závislá a nedokáže bez nich vydržet ani den. Aby si mohla dále kupovat drogy, začne krást cenné věci z domu a prodávat je. Když na to přijdou rodiče, vyhodí ji. Alice se nastěhuje k Metodovi, ale tam zjišťuje, že jejich vzájemný vztah již nefunguje – oba jsou silně závislí na drogách, které pro ně znamenají více než vzájemná láska.

Nakonec je Metod zadržen za prodej drog a pošlou ho na psychiatrii. Když ho Alice přijde navštívit, slibuje jí spokojený společný život hned co ho propustí. Ale Metod z psychiatrie uteče a návrat k Alici oslaví společným píchnutím drog. Poté jsou oba zadrženi a Alice se ocitá poprvé na detoxikaci, kam si pro ni přijedou rodiče a odvezou ji zpět domů. Rodiče doufají, že pokud bude Alice doma, tak to společně nějak zvládnou. Dokonce matka Alice si vezme volno, aby se o ni mohla starat, což se z počátku Alici

velmi zamlouvá, jelikož si na ni matka konečně udělala čas. Opak je však pravdou. Matka se musí věnovat své práci i z domu a opět na Alici nemá čas.

Když se Alici naskytne možnost, uteče z domu a hned si shání heroin. Rodiče začínají chápat, že situaci nejspíš sami nezvládnou, a proto se rozhodnou odvést Alici do léčebny v Bezděkově, ve které se lékaři věnují různým problematickým mladým lidem. Alice se zde seznamuje s dalšími pacienty, kteří se objevují v jiných dílech trilogie Ivony Březinové.

V léčebně, jako součást terapie, si Alice začíná psát deník. Tímto způsobem se vlastně čtenář retrospektivně seznamuje s celým příběhem Alice.

Na konci knihy se Alice dozvídá, že její tehdejší přítel Metod zemřel na předávkování drogami, takže svůj slib o krásném společném životě nikdy nesplní. Alici začíná pomalu docházet, že takový život pro sebe nechce, že nikdy nechce skončit podobně jako Metod. Kniha končí tím, že Alice jde poprvé sama na procházku a zapisuje si do deníku.

Ivona Březinová knihu začíná i končí velmi podobně. Hned na první stránce čteme: „*Jmenuji se Alice... a jsem narkomanka. A jsem ráda, že to o sobě už dokážu takhle napsat, přiznat si to.*“⁶⁶ a na konci celé knihy je vlastně první zápis, který Alice v rámci terapie zaznamenala do deníku. „*Jmenuji se Alice a jsem narkomanka. Už napořád, protože i když se teď cítím vyléčená, ta touha po fetu už ve mně bude až do smrti. No, jen si zkuste s tím žít. Nebo vlastně... radši ne.*“⁶⁷ Autorka nechává konec knihy otevřený pro vlastní interpretaci čtenářům. Čtenář se tak již nedočte, jestli se Alici povedlo úplně vyléčit drogovou závislost, nebo se teď nachází ve stádiu, kdy se sama cítí vyléčená, ale toto se může kdykoliv zase změnit.

Celý příběh knihy je psán ve dvou rovinách, přičemž jedna se odehrává v přítomnosti, kdy se Alice nachází v léčebně v Bezděkově, kde se léčí ze své drogové závislosti. Druhou rovinu tvoří psychoterapeutický deník, do kterého si Alice zaznamenává své pocity a vzpomínky a který končí jejím příchodem do léčebny. Propojením těchto dvou rovin získává čtenář ucelený pohled na život Alice a postupně odkrývá důvod, který ji přivedl k experimentování s drogami a k následnému rozhodnutí podstoupit léčení.

Autorčino využití formy deníku přispívá k autentickému vyznění knihy, aby čtenář mohl lépe proniknout do způsobu myšlení Alice a do podstaty jejího problému s drogami.

⁶⁶ BŘEZINOVÁ, Ivona. *Jmenuji se Alice: jsem narkomanka*. Praha: Albatros, 2002. s. 5.

⁶⁷ Tamtéž, s. 125.

Autorka se snaží také realisticky zachycovat pobyt Alice v léčebně a terapeutické metody lékařů, bohužel tyto části jsou velmi krátké a pro čtenáře ne zcela věrohodné, i přestože Ivona Březinová absolvovala stáž v Drop In centru a vedla rozhovory s drogově závislými.

Hlavním motivem knihy je boj hlavní hrdinky, nejprve s nezájmem rodičů o ní a později její boj se závislostí na drogách. S tímto souvisí i motiv osamělosti a žárlivosti na mladšího bratra a následný vzdor proti výchově a pravidlům rodičů. Ačkoliv se Alice snaží zavděčit rodičům, získává skvělé známky ve škole, oni její snahu neocení. Pozornost rodičů získává Alice až v momentě, kdy se dozvědí, že je narkomanka.

Autorka v knize používá nespisovnou vrstvu českého jazyka, slang mladých lidí (gympl, dýza, svíjet se) i drogový slang (perník, buchna, trip). V knize se také vyskytuje velké množství přímých řečí a dialogů.

4.2 Vladimíra Málková

4.2.1 Skok do propasti

Knih *Skok do propasti* začíná hodně podobně jako většina klasických románů s dospívající hrdinkou. Kniha vypráví příběh patnáctileté Terezy, která se při cestě na letní tábor seznámí s velmi svéráznou a osobitou dívkou Markétou, která stojí po jejím boku v průběhu celého příběhu. Ačkoliv jsou Tereza a Markéta skoro úplnými protiklady, celkem si spolu rozumí. Na táboře Tereza prožije svou první lásku a zamiluje se do kluka Ondry, ale jejich láska trvá jen chvíli.

Po návratu z tábora zpět domů je Tereza úplně jiná, více se začíná podobat své nové kamarádce Markétě. Tereza si změnil vizáž, nechá si ostříhat své dlouhé vlasy nakrátko, začne se výrazně líčit a neustále žvýkat pro vzoru Markéty. Je skoro jako její kopie. Tereza začne chodit s Markétou i na diskotéky, ale i přesto všechno se stihá učit a připravovat do školy a udržovat si dobré známky. Na rozdíl od Markéty, která kvůli častým návštěvám diskoték nestihá, nebo možná na to kašle, ve škole má špatné známky, ale o to se vůbec Markéta nezajímá.

Na oslavě Markétiných šestnáctých narozenin se Tereza seznámí s Markétiným kamarádem Robertem a opijí se spolu. Další den si však Tereza nic z toho večera nepamatuje a její představy o krásném prvním sexu jsou pryč.

Po narozeninové oslavě se vztah mezi Markétou a Terezou zhorší. Začne být velmi napjatý, obě dívky se ve škole neustále hádají kvůli známám, jelikož si Markéta myslí, že Tereza jí nechce pomáhat či napovídat. Markéta si nenechá od Terezy vysvětlit, že jí prostě nemůže pořád radit, že se musí také sama připravovat do školy. Ale časem už ani Tereza ve škole tak nevyčníká, jelikož se nepřipravuje.

Časem si problémy mezi sebou vyřeší a vyrazí společně na večerní cvičení. Po skončení se Tereza vydává sama domů a při cestě parkem ji přepadne a znásilní muž. Tereza ho moc dobře neviděla, a jediné, co si z tohoto hrůzného zážitku pamatuje, jsou mužovy hnědé oči. Pro Terezu je to velká rána, zažívá obrovskou hrůzu a následně velmi trpí. Tereze se postupně začne hroutit i již tak komplikovaný vztah s matkou, jelikož si matka našla nového přítele Miroslava, kterého přivede Tereze představit zrovna na Štědrý den. Tereza se kvůli tomu s matkou pohádá. Překvapivě ji nakonec pomůže Markéta, které se Tereza se vším svěří a která má pro ni pochopení. Začínají si spolu rozumět čím dál více, i když je to na základě špatných zkušeností Terezy.

Tereza, aby alespoň na chvíli unikla z domu, vyrazí s Markétou a kamarády do hor lyžovat. Situace doma u Terezy se zhorší poté, co se Miroslav k nim nastěhuje. Neustále Terezu poučuje, diktuje jí, s kým se může a nemůže stýkat, jak se má chovat a tak dále. V podstatě si hraje na jejího nového otce. Časem se situace v domě ještě zhorší, když si Miroslav začne víc a víc na Terezu dovolovat a osahávat ji. Situace doma je čím dál napjatější, matka Tereze nevěří a stojí za svým přítelem Miroslavem a s Terezou se neustále kvůli tomu hádá. Miroslav dokonce začne Terezu bít, když ho neposlouchá nebo přijde pozdě domů z diskotéky. Po čase si její matka rozhodne vzít Miroslava, a to už je na Terezu příliš. Čím dál více pije, začne kouřit, ve škole se tak zhoršila, že na vysvědčení dostane tři trojky. Po jedné ošklivé hádce, Tereza uteče do svého pokoje, ve kterém se zamkne, jelikož pro ni teď představuje jediné bezpečné místo před bitím a Miroslavovým osaháváním a neustálými hádkami s matkou. Vše se dále stupňuje a jednou, když Terezina matka není doma, přijde Miroslav za Terezou do sprchy, zase ji osahává, a dokonce ji znásilní. Tereza je na tom velmi špatně po psychické stránce, bojí se to někomu říct, jelikož ví, že matka by jí stejně nevěřila. To je ta pomyslná poslední kapka, která Terezu přivede k drogám.

Tereza kromě pití alkoholu začne brát i „perník“ s kamarádem Robertem, který jí ho z počátku kupuje. Časem ji však naznačí, že drogy nejsou zadarmo, a tak se s ním Tereza musí vyspat a na oplátku za to jí dá drogy. Postupně to dojde tak daleko, že kvůli

drogám začne podávat své tělo. Tereza už celou situaci nezvládá, že se po dalším osahávání a sexu s Miroslavem pokusí spáchat sebevraždu, ale její matka ji zachrání.

Tereza se nakonec rozhodne se vším, co se jí přihodilo, svěřit matce. Jenže matka jí nevěří, nechce vůbec slyšet, co všechno musela Tereza od Miroslava snášet. Lékařům v nemocnici se to Tereza bojí říct, ale nakonec se o celý svůj příběh podělí s jednou dívkou v léčebně, do které je poslána, která ji vyslechne, a dokonce to vypadá, že ji i chápe.

Skok do propasti není typickým dílem pojednávajícím o závislosti na drogách. Toto dílo řadíme mezi příběhy s dospívající hrdinkou. Zaměřuje se především na špatné vztahy v neúplné rodině a jaké z toho mohou plynout následky. Tematika drogové závislosti je v knize popisována jen velmi okrajově a drogy jsou brány jako jedna z možností úniku před problémy skutečného světa.

Skok do propasti představuje fiktivní příběh, který sleduje život mladé dívky Terezy bojující s násilím, sexuálním zneužíváním a drogovou závislostí, která ji dovedla k prodeji vlastního těla, a nakonec i k pokusu o sebevraždu.

Mezi hlavní motivy knihy řadíme drogy a jejich vliv na člověka, který může vést až k sebevraždě. Dalším výrazným motivem je sexuální zneužívání a násilí. Tereza je zneužívána nevlastním otcem, kterému se nemůže ubránit, poté byla také zneužita Robertem a mužem v parku. Tohle všechno ji přivedlo ke drogám a k prodeji vlastního těla. Posledním motivem je sebevražda, která je v knize chápána jako jediná možnost úniku před dalším sexuálním zneužíváním. Sebevražda je jediným východiskem ze situace, kdy Tereze nevěří ani vlastní matka.

V knize není vymezeno konkrétní časové období příběhu. Autorka příběh vypráví převážně v přítomném čase a pouze při popisu aktivit na táboře je použito retrospektivní vyprávění. Postavy v knize promlouvají hovorovou češtinou a používají slangové výrazy typické pro mladé lidi (diskárna, vegáč, koule). V knize se také vyskytuje několik výrazů, které nejsou gramaticky správně. Jeden z nich „*sáhnu po Markétiny cigaretách*“⁶⁸ je použit v ukázce v pracovním listu číslo 2.

⁶⁸ MÁLKOVÁ, Vladimíra. *Skok do propasti*. Boskovice České Budějovice: Albert, 2002, s. 153.

4.3 Veronika Pánková

4.3.1 Vím, o čem mlčím: heroin, toxici a konec jako sladké nic

V této knize se setkáváme s autentickým příběhem autorky. Hned v úvodu knihy se seznamujeme s hlavní postavou Veronikou (autorkou) a její starší sestrou Hanou. Veronika, stejně jako Hana, je závislá na drogách. Obě dvě berou především heroin, přičemž Hana byla tou, která začala s drogami jako první, a přivedla k němu i svou sestru Veroniku. Veronika ještě není na heroinu tak závislá jako její sestra a dostatečně si uvědomuje vše, co se kolem ní děje.

Veronika studuje třetí ročník gymnázia v Kolíně nad Rýnem a chtěla by si vylepšit své známky. To se jí však nedaří. Nakonec je ze školy vyhozena a přechází na jinou.

Postupně se dozvídáme, proč vlastně začala Veronika brát drogy. Všechno začalo tím, že se s ní rozešel její kluk, její první láska Lukáš, který začal chodit s jinou holkou. Veronika se s tím svěřila své sestře, a jelikož ta pro ni měla pochopení, tak se s ní podělila i o drogy.

Postupně se v příběhu objevují i jiné postavy, většinou se jedná o další narkomany. Seznamujeme se se sestřenicí Irmou a drogový dealer přezdívaný Expert a dalšími členy jejich party.

Veronika letní prázdniny tráví s kamarády z party na chatě prarodičů, kde si také poprvé píchne do žíly heroin, předtím ho pouze „šňupala“ nosem. Po tomto zážitku, který je pro ni velmi silný, se Veronika poprvé rozhodne přestat s drogami. Ale místo toho začne více pít alkohol.

Jenže její první pokus o abstinenci přeruší informace od Experta, který jí oznámí, že její kamarád Dan, další narkoman z party, do kterého byla Veronika tajně už nějakou dobu zamilovaná, umřel na předávkování drogami. Na Veroniku je tato informace příliš a znovu si „dá lajnu“ a zapije to alkoholem.

Veronika nějaký čas tráví u svých rodičů a pak nastoupí v září na soukromé gymnázium. Ve škole se seznámí s novou partou kamarádů, která docela dost kouří. Aby ve škole vše zvládala, začne Veronika opět brát drogy.

Veronika si s kamarádkou Luckou udělá malý výlet vlakem do Prahy, který však nakonec skončí focením nahých fotek, ze kterého holky utečou zpět do Kolína. Ve škole následuje stužkovací večírek, na kterém se Veronika dobře baví, ale trochu to přežene

s alkoholem. Další den si ji ředitel zavolá do ředitelny, kde si s ní promluví o jejím chování. Při odchodu ze školy narazí Veronika na Martina, se kterým si popovídá, a následně se rozhodne podruhé zkusit skončit s drogami a vrátí se domů k rodičům. Chvilí vydrží být čistá, alespoň od heroinu, než do toho znovu spadne poté, co uvidí svou kamarádku Lucku silně zdrogovanou.

I přes veškeré její drogové a alkoholové opojení, Veronika u maturity uspěje s vyznamenáním. Dokonce se rozhodne opustit Kolín a přestěhovat se do Prahy a nastoupit na vyšší odbornou školu, kterou ale bohužel nedokončí. Veronika bydlí různě u svých kamarádů, chodí s nimi pít, ale od drog se drží dále, alespoň tedy od heroinu, ale začne brát „trip“ a jiné halucinogenní drogy.

Při jedné diskotéce jí kamarádi z legrace hodí nějaké prášky do pití (nejspíš se jednalo o velkou dávku tripu), po kterých Veronika nějakou dobu nevnímá okolí, a následně ji i někdo zbije kvůli drogám.

Veronika se rozhodne vrátit zpět do Kolína za svou sestrou Hanou, která se mezitím také snažila přestat s drogami, ale sama bez své sestry to nezvládá. Po příjezdu Veronika najde Hanu v šíleném „abstřáku“ stojící v rozmláceném bytu, který jim strýc pronajímal. Strýc přijede se postarat o Hanu a Veronika odjede s kamarádem Ondrou na chatu dát se do pořádku. Nakonec se Veronika vrací z chaty zpět na pohřeb Irmina syna Davida, kterého její sestřenice v drogovém opojení nejspíš zabila. Jakmile Veronika vidí tu hroznou věc, kterou Irma udělala, na chvíli vydrží zase být čistá od heroinu, ale o to více pije alkohol. Veronika si na krátký čas najde práci, ale nakonec stejně znovu do drog spadne. K tomu ji stačilo velmi málo, jen aby našla u sestry malé stříbrné psaníčko, které obsahuje novinku v Kolíně – bílý heroin. Spolu se sestrou si ho vezmou jako vzpomínku na staré časy, na svět, ve kterém byl pouze heroin a její sestra Hana.

Veronika Pánková nechává konec knihy otevřený „*A pak přijde konec. Konec – to bolavý, a přece tolik sladký nic.*“⁶⁹, což čtenáři může evokovat, že Veronika se z drog nejspíš nikdy nedostala a znovu se vrátila ke své heroinové závislosti. Konec naznačuje, že Veronika po své dlouhé abstinenci neodhadla dávku anebo si neuvědomila, že nový bílý heroin je mnohem silnější než ten, který brala předtím, a neúmyslně si ho vzala více.

⁶⁹ PÁNKOVÁ, Veronika. *Vím, o čem mlčím: heroin, toxici a konec jako sladké nic*. Olomouc: Votobia, 2001, s. 204.

Hlavním motivem knihy je drogová závislost a neustálé pokusy Veroniky skoncovat s drogami. Autorka dopodrobna bez obalu popisuje užívání drog narkomankou Veronikou a také její pocity a myšlenky v průběhu abstinování. Dalším silným motivem je zde rodina, především vztah mezi sestrami. Hlavní postavy v knize jsou sestry sdílející spolu stejnou závislost na heroinu i pokusy s drogami přestat.

Autorka v knize ve velké míře využívá nespisovnou vrstvu českého jazyka, převážně drogový slang (lajna, psáňo, ejč, herák,...), ale nalezneme zde i časté vulgarismy, které jsou součástí prostředí, ve kterém se děj knihy odehrává (kluby, domy s narkomany).

4.4 Karolína Vaverková

4.4.1 Bílá moc

I v této knize se setkáváme s autobiografickým příběhem. Kniha *Bílá moc* zachycuje příběh hlavní postavy Evy, která je stejná jako všichni teenageři. Eva se stýká pouze s pár lidmi, se svou partou, nejedou v tvrdých drogách, ale celkem hodně všichni kouří marihuanu a občas berou i LSD. „*Našla jsem si lidi se stejnejma problémama a našla jsem si prostředek, jak na ten lidskej bordel zapomenout. Drogovej únik z reality.*“⁷⁰ Z počátku drogy pro Evu představují pouze zábavu a později se z nich stal jakýsi prostředek na řešení všech problémů.

Eva žije v disharmonické rodině, její rodiče se zaměřují pouze na sebe a svou práci a o Evu se vůbec nezajímají. Nevědí nic o drogách, které Eva se svými kamarády užívá.

Evě se postupem času začíná zhoršovat prospěch ve škole, přestává chodit přes den i domů. Vrací se tam maximálně na noc, aby se vyspala. Eva se nachází již velmi hluboko v drogách. Ve Zlíně začíná být pro ni problém sehnat si nějakou jinou silnější drogu, a tak se jednou s kamarádkou Michaelou vydají na výlet do Prahy, kde se poprvé setká s pervitinem, po kterém se Eva cítí sebevědomější a silnější, jako by mohla dokázat cokoli. Ve Zlíně si poté také najde způsob, jak si sehnat takový typ drog, a tak se užívání pervitinu stává pro Evu skoro každodenní rutinou. Eva také vymění svou partu kamarádů, se kterou se stýkala, za „opravdové feťáky“, kteří jsou pro ni vzorem a rozumí si s nimi.

⁷⁰ VAVERKOVÁ, Karolína. *Bílá moc: autentická výpověď dívky, která prošla rájem i peklem drogové závislosti*. Benešov: Start, 2000, s. 21.

Nakonec se Eva přestěhuje ke své kamarádce Michaeli do Hradce. Přeruší se tím veškerý její kontakt s rodiči, kteří o jejím drogovém stylu života stále nic nevědí. Evě se dostane do ruky knížka *My děti ze stanice ZOO*, která ji velmi ovlivní a přivede ji k nitrožilnímu brání drog. Pervitin si píchá už každý den, jelikož bez něj nedokáže žít. Změní si kompletně svůj vzhled – nechá se ostříhat vlasy, přebarví si je a celkově hodně zhubne. Nevypadá už moc jaké ta pěkná dívka na začátku.

Po čase si Eva uvědomí, že takhle už dál žít nechce a ve stavu zoufalství napíše dopis mamince s prosbou o pomoc. Maminka za ní přijede do Hradce a snaží se jí pomoci. Po nějakém čase stráveným s rodinou doma, kdy se všechno vrátilo zpátky, přestane Eva zvládat všechnu tu idylku doma, a rozhodne se od kamaráda získat drogy, jenže ten zrovna žádné nemá. Eva se poté setká se starým kamarádem Martinem, který jí navrhne společné léčení, které se nakonec Eva rozhodne podstoupit. Jenže rodiče jí nevěří, že to myslí vážně, matka se s ní nebaví a otec také ne. Eva začne přemýšlet o sebevraždě, ale Martin jí to rozmluví. Vždy při ní stál a pomáhal jí.

Nakonec rodiče vezmou Evu do léčebny, kde si začne psát deník, přičemž většinu textů adresuje Michaeli. Po několika týdnech strávených v léčebně, je Eva připravená se vrátit domů. Ačkoliv Eva celkem úspěšně bojuje se svou závislostí na drogách, bohužel brzy po návratu domů začne chodit do hospody a hodně pít. Častá opilost u Evy začne jejím rodičům připomínat její předchozí závislost na drogách, a jelikož jí rodiče už nevěří, rozhodne se spáchat sebevraždu. Rodiče ale Evu najdou včas a zachrání ji.

Později se Eva seznámí s Petrem, se kterým se dá dohromady. Mají toho hodně společného, jelikož Petr má za sebou také drogovou zkušenost, byl závislý na LSD. Jenže postupem času začne jejich vztah být velmi „toxický“, Petr začne pít a neustále na Evu žárlí. Eva své problémy řeší tím, že přestává jíst a dojde to tak daleko, že se u ní objeví porucha příjmu potravy. Eva již nevidí důvod žít, jelikož kvůli své nízké tělesné hmotnosti i závislosti na drogách bude muset podstoupit léčení, a tak místo toho se rozhodne dát si poslední dávku... Konec knihy představuje její sen o konci, jak si ho tehdy autorka přála.

Autorka Knihu *Bílá moc: autentická výpověď dívky, která prošla rájem i peklem drogové závislosti* napsala s úmyslem varovat mladé lidi před nebezpečím užíváním drog. Ačkoliv kniha končí autorčiným snem o poslední dávce, která by ukončila její život, tak díky podpoře rodičů se vyléčila a dokončila střední školu, byla přijatá na vysokou školu a pomáhá v centru pro drogově závislé.

„[...] Můj život je všemi zkušenostmi s drogami velmi ovlivněn a vždy bude! Cítím to tak, stejně jako to tak cítí a vypovídají ti, kteří mají za sebou podobnou životní zkušenost. Asi budu vždycky patřit mezi ty, kteří nechtějí splynout s davem, ale dnes už vím, že se nechci odlišovat tím způsobem, který jsem popsala ve své výpovědi. Nechci a myslím, že ani nebudu. Absolutní záruku však nemohu dát ani sama sobě.

Budu však ráda, když má zkušenost s drogami včas odradí ty, kteří by to chtěli zkusit, a pomůže v rozhodnutí skončit těm, kteří se dostali do stejné situace jako já před několika lety. Nyní už chápu i tu bolest a neštěstí rodičů, konfrontovaných se skutečností, která je nepřipravené a téměř bezmocné, zasáhla. I pro ně je tato kniha, možná, že především pro ně. Pochopí-li totiž „stav těla a duše“ fetujícího, mají mnohem větší šanci pomoci svým dětem i sobě.“⁷¹

Hlavním motivem knihy jsou drogy a jejich dopad na člověka. Z počátku drogy slouží hlavní postavě k zábavě, ale později jsou jedinou možností k úniku před problémy v rodině i ve škole. Dalším motivem knihy je pokus o vyléčení se z drogové závislosti.

Autorka v knize zachycuje celkem krátké časové období zhruba dvou let (1995–1996). Příběh je vyprávěn v přítomném čase a odehrává se na konkrétních reálných místech České republiky.

„Kniha přináší také zajímavou sondu do mluvy a zvláště do slangu dnešní mladé generace. Jazyková rovina textu přispívá k prohloubení autenticity a jistě dokáže oslovit řadu čtenářů, pro které chce být příběh poučením a výstrahou.“⁷²

4.5 Iveta Vochalová

4.5.1 Úplná prázdnota

Autorka v knize *Úplná prázdnota* sleduje příběh hlavní postavy, kterou je tentokrát sedmnáctiletý kluk Tomáš Fait.

Tomáš již od základní školy kouří cigarety, především aby se vyrovnal svým spolužákům. Zpočátku má z drog strach, ale když je pak starší, tak na koncertech a diskotékách v partě se svými kamarády Petrem a Danem zkouší kouřit trávu a všichni

⁷¹ VAVERKOVÁ, Karolína. *Bílá moc: autentická výpověď dívky, která prošla rájem i peklem drogové závislosti*. Benešov: Start, 2000, s. 113.

⁷² SLADOVÁ, Jana. *Dětství a dospívání v současné literatuře pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 33.

také popíjejí alkohol. Poprvé, když to s alkohol přehnal, mu bylo hrozně špatně. Naštěstí ho našla Tereza a dovedla ho domů.

Poté, co zase jednou přijde domů opilý, se pohádá s matkou, která mu vyčítá, že je stejný jako jeho otec, který je velký alkoholik, a vyhodí Tomáše z domu. Tomáš po odchodu z domu potkává Jakuba, který ho nechá u sebe bydlet. V domě se Tomáš seznámí s Luckou, se kterou si rychle začnou rozumět, Tomáš ji bere jako svou sestru, kterou nemá.

Na Vánoce se Tomáš rozhodne vrátit domů za matkou, ale hned po příchodu se pohádá s otcem, který tam vůbec nemá být. Během hádky ho otec praští tak, až se mu rozbijí brýle a sklo ho pořeže do tváře vedle oka. Otec odveze Tomáše do nemocnice, kde se od otce dozvídá, proč tolik pije – Tomášův otec totiž ví, že se jeho žena schází s někým jiným. Tomáš se nakonec rozhodne Štědrý den strávit s rodiči a je to fajn do momentu, než se rodiče začnou hádat kvůli filmu v televizi. Tomáš to doma s rodiči vydrží do Silvestra, ale pak se přestěhuje zpět k Jakubovi a ostatním. Večer společně vyrazí na diskotéku, kde Tomáš požádá kamaráda Dana, ať mu sežene pervitin, že by to chtěl alespoň jednou zkusit. Tak si Tomáš poprvé „šňupne“.

Po oslavě Nového roku se Tomáš potká opět s Terezou a přemluví ji, ať jde s ním přespat k Jakubovi domů. Poté se Tomáš celkem často s Terkou vídá a na diskotéce si společně píchnou „perník“. Tomáš si stále říká, že když si vezme drogy jen občas, nemůže být závislý.

V dubnu mu začnou docházet peníze na nájem u Jakuba, tak se rozhodne vrátit domů a představit mámě Terezu. Tereza u něj přespí, a dokonce se spolu vyspí.

Jednou Tomáš uvidí na diskotéce Terezu tancovat s nějakým jiným klukem, tak si „šlehne“ větší dávku, než je normálně zvyklý. Když se vrátí domů, najde tam matku a jejího nového přítele Milana, kterého si přivedla domů po rozvodu se svým mužem. Milan, když vidí, v jakém stavu je Tomáš, tak zareaguje jako by byl jeho otec, křičí na něj, dokonce ho i zbije a zchladí studenou vodou, jelikož chce Tomáš zase utéct pryč.

Tomáš společně s kamarády vyrazí na Náměstí republiky, kde se mají setkat s dealerem, který jim prodá dávku „perníku“, ale Danovi dávky přestávají stačit. Píchá si čím dál více drog a čím dál častěji, a když Tomáš zahlédne jeho jizvy a vpichy na rukách a nohách, je zhrozen, a klidně mu přenechá i svou dávku. Dan se po „nastřelení“ zhroutí na zem. Všichni ho tam nechají ležet, jelikož si myslí, že je mrtvý, a utečou. Tomáš se později vrátí pro Dana ležícího pořád na zemi na stejném místě a zavolá mu sanitku.

Doma matka s Milanem zjistí, že Tomáš bere drogy, a tak za trest musí vypomáhat s domácími pracemi. Jednou, při vynášení koše objeví za popelnicemi psa, kterého si rozhodne nechat, aby měl nějakou zábavu a nemyslel pořád jen na drogy.

I když chtěl Tomáš s drogami přestat, začíná do toho padat čím dál hlouběji a sám si vůbec neuvědomuje, že se stává závislým. Doma ukradne matce deset tisíc na drogy, ale to nestačí, začíná si půjčovat, kde se dá. Začne i krást věci Jakubovi a prodávat je, aby získal nějaké peníze na drogy pro sebe a Lucku, která je také závislá na pervitinu. Když to Jakub zjistí, vyhodí je oba z domu. Tomáš najde pro ně opuštěný starý dům, který trochu dají dohromady a kde zůstanou bydlet. Společně kradou různé věci, které se dají následně prodat a také kradou peníze, aby měli čím platit za drogy. Časem Tomáš začne chodit s Janou, která bere drogy ještě více než Tomáš. A tak si Tomáš začne shánět brigádu, jelikož potřebují víc peněz.

Jednou, když se Tomáš vrátí do domu, zjistí, že jim skinheadi vše rozmlátili a ukradli schované drogy, a tak se Tomáš rozhodne vrátit domů k matce. Snaží se s ní a Milanem vycházet a je odhodlaný podstoupit léčení. Matka s Milanem pošlou Tomáše do psychiatrické léčebny v Táboře. Tam se seznámí s Monikou, která bývala také feťačka, a jemu se moc líbí, rozumí si spolu. Tomáš ale moc dlouho v léčebně nevydrží, jelikož se mu zdají hrozná sny, přímo noční můry. Tomáš už nemůže, a tak si s jedním dalším pacientem dají nějaké prášky. Doktoři je následně zavřou na samoty. Tomáš se rozhodne, že chce z léčebny domů, a tak ho propustí. Matka s Milanem pro něj přijedou i s jeho psem Dustym – jeho jedinou nadějí. Když Dusty běží přes cestu Tomášovi naproti, srazí ho auto a umírá. Tomáš je z toho hrozně zničený. Chvilí po návratu domů vydrží být čistý, ale pak si zase „šňupne perník“. Za Tomášem začne docházet domů psycholog, aby mu pomohl. Tomáš se mu se vším svěří. Později se Tomáš od Jakuba dozvídá, že Dan umřel na AIDS. Tomáš je zhrožený, jelikož si vzpomene, že s Danem občas používal stejnou jehlu na drogy, a tak se rozhodne nechat udělat testy, které se ukážou být pozitivní. Tomáše to hrozně sebere, jelikož si uvědomuje, co to pro něj znamená – brzo umře. A tak si Tomáš koupí zase perník.

Nakonec je nalezen mrtvý s dopisem na rozloučenou a medvědem, kterého dostal krátce předtím od Moniky. Kniha končí novinovým výstrižkem: „10. 1. 1994 bylo nalezeno tělo osmnáctiletého chlapce T. F. v opuštěném domě ve Vršovcích. Chlapec

*pravděpodobně spáchal sebevraždu předávkováním pervitinem. Poblíž jeho těla byl nalezen bílý plyšový medvěd a dopis na rozloučenou.*⁷³

Čtenář si také může přečíst, co prožívali matka Tomáše, nevlastní otec Milan a co se stalo s ostatními postavami z příběh. Na konci knihy také nalezneme Tomášův dopis na rozloučenou.

Úplná prázdnota Ivety Vochalové je fiktivním příběhem, který zachycuje život začínajícího narkomana. Autorka se snaží prostřednictvím této prózy s dospívajícím hrdinou nahlédnout do prostředí drogově závislých, odkrýt nebezpečí, které drogy přinášejí, a předložit toto mladým čtenářům. Autorka otevřeně podává informace o životě narkomanů, vztazích mezi nimi a způsobu obstarávání drog. Snaží se přinutit čtenáře k zamyšlení nad smyslem života a působit na jeho emoce, především v závěru knihy. Velmi dobré jsou také popisy a charakteristiky postav a zachycení prostředí Prahy.

Hlavním tématem knihy je tedy boj s drogovou závislostí, která může skončit i smrtí. Dalším tématem je naděje a touha. Tomáš touží po normálním životě a po možnosti studovat na vysoké škole.

Knihy je psána nespisovnou češtinou, nalezneme zde velké množství slov z drogového slangu (pěčko, perník, abst'ák,...) a časté jsou také vulgarismy. Autorka se tímto snažila docílit hodnověrnosti textu.

⁷³ VOCHALOVÁ, Iveta. *Úplná prázdnota*. Praha: Erika, 1998, s. 179.

5 Literární výchova na ZŠ

V této kapitole se zaměříme na pojetí literární výchovy na základní škole na základě rámcového vzdělávacího programu. Shrneme si, jakých cílů musí žák dosáhnout v literární výchově na ZŠ a na co se učitelé zaměřují při interpretaci textů.

5.1 Literární výchova

Literární výchova je nedílnou součástí vzdělávání a předmětu český jazyk a literatura, který patří mezi předměty s největší hodinovou dotací jak na prvním stupni, tak také na druhém stupni a zároveň je také maturitním předmětem. V Rámcovém vzdělávacím programu (RVP) je vzdělávací obor *Český jazyk a literatura* zařazen pod vzdělávací oblast *Jazyk a jazyková komunikace* (společně s *Cizím jazykem* a *Dalším cizím jazykem*). Dovednosti, které žák získá ve vzdělávacím oboru Český jazyk a literatura, jsou důležité pro kvalitní jazykové vzdělání i pro následné osvojení poznatků v jiných oblastech vzdělávání.⁷⁴

Základním obsahem literární výchovy jsou především umělecké texty, kterým žák musí porozumět, aby tento předmět měl svůj význam ve vzdělávání.

V Rámcovém programu pro základní vzdělávání jsou uvedeny následující cíle, kterých žák musí dosáhnout v literární výchově: *„žáci poznávají prostřednictvím četby základní literární druhy, učí se vnímat jejich specifické znaky, postihovat umělecké záměry autora a formulovat vlastní názory o přečteném díle. Učí se také rozlišovat literární fikci od skutečnosti. Postupně získávají a rozvíjejí základní čtenářské návyky i schopnosti tvořivé recepce, interpretace a produkce literárního textu. Žáci dospívají k takovým poznatkům a prožitkům, které mohou pozitivně ovlivnit jejich postoje, životní hodnotové orientace a obohatit jejich duchovní život.“*⁷⁵

Na tyto obecné cíle následně navazují očekávané výstupy a také doporučené učivo, které by žák měl znát. Mezi očekávané výstupy obsahu literární výchovy na 2. stupni ZŠ řadíme práci s uměleckým textem a schopnost žáka text určitým způsobem interpretovat, např. zhodnotit jazyk díla a popsat individuální styl autora, a následně reflektovat své pocity a dojmy z četby textu. Zároveň by měl být schopen vyhledávat informace v různých zdrojích (katalozích, knihovnách). Žák také musí umět rozlišit základní literární druhy a žánry a orientovat se v důležitých českých i světových představitelích jednotlivých

⁷⁴ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, verze leden 2021, s. 16.

⁷⁵ Tamtéž, s. 16.

literárních směrů. A dále by žák měl být schopen rozlišovat hodnotnou a konzumní literaturu a vytvořit vlastní literární text.⁷⁶

K nejpodstatnějším dovednostem žáka, jenž jsou důležité pro téma této diplomové práce, řadíme vlastní interpretaci díla a vyjádření jeho vlastních pocitů a dojmů z četby. Žák tedy na základě svých znalostí dokáže odhadnout význam textu a vyjádří svůj názor na něj.

5.2 Interpretace uměleckého textu v literární výchově na ZŠ

„Interpretací uměleckého textu rozumíme čtenářské nalézání významových znakových struktur textu v jejich vzájemných vztazích, s možností následující konkretizace obsahu textu.“⁷⁷

Pedagog vybírá jednotlivé aktivity do hodin literární výchovy tak, aby směřovaly *„k inspirativnímu nakládání s textem, k uvědomění si skutečnosti, že umělecký text neustále podněcuje ke zpětné reakci, tedy k jeho interpretaci, která je zčásti záležitostí silně individuální, ale současně ve školním prostředí nabízí možnost vzájemného sdílení postojů, prožitků a názorů“⁷⁸*. Při interpretaci uměleckých textů se mohou názory pedagoga a žáků lišit, a proto pedagog musí být tolerantní a akceptovat všechny názory žáků na daný text. K vedení produktivního dialogu nad textem je nutné ve třídě vytvořit vhodnou atmosféru, aby žáci byli ochotní vyjadřovat své názory a postoje.⁷⁹

Didaktická interpretace cílí na rozvoj *„tvořivých komunikačních schopností a dovedností žáka v úrovni přiměřené žakově čtenářské kompetenci,“⁸⁰* která je dána žakovou čtenářskou zkušeností a mentální vyspělostí, jeho představivostí i obrazotvorností a také jeho povědomím o literatuře.⁸¹

⁷⁶ KUSÁ, Jana. *Multikulturní výchova v procesu literární komunikace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 30.

⁷⁷ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Didaktická interpretace uměleckého textu jako metoda literární výchovy na občanské a střední škole*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1995, s. 10.

⁷⁸ GEJGUŠOVÁ, Ivana. *Interpretace uměleckého textu v literární výchově na základní škole*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2009, s. 7.

⁷⁹ Tamtéž, s. 7–8.

⁸⁰ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Didaktická interpretace uměleckého textu jako metoda literární výchovy na občanské a střední škole*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1995, s. 10–11.

⁸¹ Tamtéž, s. 20.

6 Kritické myšlení

V této kapitole si představíme některé vybrané metody, které se využívají pro práci s texty v hodinách literární výchovy na 2. stupni základní školy. Nebude se jednat o celistvý soupis všech metod, ale zaměříme se na ty nejčastější metody kritického myšlení, které se uplatňují na základních školách při práci s texty a které byly využity při tvorbě pracovních listů v praktické části diplomové práce.

Kritické myšlení se dostalo do povědomí pedagogů a do vzdělávacího systému především díky programu Reading and Writing for Critical Thinking (Čtením a psaním ke kritickému myšlení). Tento program poskytuje pedagogům široké spektrum nejen teoretických rad, ale také předkládá konkrétní metody, techniky a různé strategie, které je možné ve výuce přímo ve škole využít.⁸²

Grecmanová a Urbanovská uvádějí, že *„kritické myšlení je především aktivní a samostatné uvažování, podmíněné těmito schopnostmi: porozumění informací a její důkladné prozkoumání, porovnání myšlenek s jinými názory a tvrzeními, vidění faktů v souvislostech, využití všech úrovní logických myšlenkových postupů, zaujetí stanoviska a zodpovědnosti za ně“*⁸³.

V odborné literatuře nalezneme mnoho různých definic kritického myšlení, které mají většinou společné následující: *„metody kritického myšlení jsou chápány jako jakýsi nástroj, který vede u žáků k porozumění učiva, k odhalování vztahů mezi jednotlivými osvojenými jevy a fakty, k vytváření vlastního názoru na danou problematiku a celkově k hloubkovému učivu“*⁸⁴. Maňák a Švec k tomu dodávají, že: *„Kriticky myslet znamená uchopit myšlenku, pochopit její obsah, prozkoumat ji, podrobit ji zdravému skeptickému posouzení, porovnat s jinými názory a s tím, co již o dané problematice vím, a posléze zaujmout vlastní stanovisko.“*⁸⁵

Pro podporu žákova kritického myšlení ve třídě je nutné splnit určité podmínky. Učitel by měl dát žákům možnost nejdříve si vyzkoušet kritické myšlení tzv. nanečisto, aby následně, když bude chtít použít tuto metodu účelně ve vyučovací hodině, byli žáci připraveni formulovat své vlastní myšlenky. Učitel by měl být otevřený a přijímat všechny

⁸² O programu. *Čtením a psaním ke kritickému myšlení* [online]. 2020 [cit. 2021-03-15]. Dostupné z: <https://kritickemysleni.cz/o-programu/>.

⁸³ GRECMANOVÁ, Helena a URBANOVSKÁ, Eva. *Aktivizační metody ve výuce, prostředek ŠVP*. Olomouc: Hanex, 2007, s. 13.

⁸⁴ ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012, s. 113.

⁸⁵ MAŇÁK, Josef a ŠVEC, Vlastimil. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. s. 159.

nápady a názory žáků a vést i žáky k toleranci nápadů a názorů ostatních. Také musí umět aktivizovat žáky, často je oceňovat za jejich nápady a tím pomáhat budovat jejich sebevědomí. Nesmíme ale ani opomenout to, že učitel musí být dobře seznámen s metodami kritického myšlení a mít je vyzkoušené osobně.⁸⁶

Základní podstatu celého programu Čtením a psaním ke kritickému myšlení prostupuje tzv. *třífázový model učení*, který je velmi efektivní a díky němuž jsou žáci schopni si zapamatovat učivo po delší dobu, ale jsou také aktivnější a více motivováni k učení. Program podporuje žákovu tvořivost, tvořivé myšlení, ale také jsou u něj rozvíjeny komunikační schopnosti, práce v týmu či žáková dovednost vyhledat a pracovat s různými informacemi a důležitými fakty.⁸⁷

6.1 Třífázový model učení

Je základem kritického myšlení a jak už napovídá jeho název, skládá se ze tří fází známých pod zkratkou E-U-R.

1. fáze: **Evokace** – Tato fáze má vzbudit u žáků zájem o danou problematiku. Učitel zjišťuje, jaké znalosti o tomto tématu žáci mají, co o dané problematice vědí nebo co si myslí, že o ní vědí. Poté učitel žáky nabádá ke kladení otázek k tématu, čímž zjišťuje, co jim není zcela jasné, případně co je zajímavé. Výsledkem by mělo být to, že učitel v žácích vzbudí zájem pro řešení problému.⁸⁸

Důležité je, aby se žák aktivně zapojil do procesu učení, samostatně přemýšlel a vyjadřoval své myšlenky. Učitel na druhou stranu by se měl zdržet vlastního projevu a pozorně poslouchat žáky. Také by jim neměl ihned sdělovat správné odpovědi, a tím je připravit o možnost nalezení správného řešení.⁸⁹

Pro fázi evokace jsou vhodné následující metody: brainstorming, volné psaní, myšlenková mapa, pětilístek, kostka, klíčová slova, čtení s předvídáním, zpřeházené věty a V. CH. D.⁹⁰

⁸⁶ ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012, s. 114.

⁸⁷ ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012, s. 115.

⁸⁸ MAŇÁK, Josef a ŠVEC, Vlastimil. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. s. 160–161.

⁸⁹ GRECMANOVÁ, Helena a URBANOVSKÁ, Eva. *Aktivizační metody ve výuce, prostředek ŠVP*. Olomouc: Hanex, 2007, s. 32–33.

⁹⁰ ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012, s. 116.

2. fáze: **Uvědomění si významu** – V druhé fázi žák sleduje své vlastní myšlenkové procesy a zároveň hledá nové informace a souvislosti, které se snaží propojit a konfrontovat s dřívějšími znalostmi o dané problematice.⁹¹ Na základě nových informací se žákům může změnit jeho dosavadní představy a chápání určité skutečnosti. Učitel by si však měl dát pozor, aby předkládal žákům vhodné zdroje, které jim poskytnou dostatečné množství nových informací. Zároveň ale musí respektovat vývojovou úroveň žáků.⁹²

Ve fázi uvědomění si významu nejčastěji používáme metody: I. N. S. E. R. T., podvojný deník, skládkové učení, V. CH. D., čtení s otázkami, učíme se navzájem, pracovní listy, řízené čtení anebo párové čtení.⁹³

3. fáze: **Reflexe** – V poslední fázi dochází k upevnění a prohloubení učiva u žáka. Žák si systematicky třídí získané vědomosti a nové informace a upevňuje je tím, že si vytváří smysluplný obrázek o dané problematice.⁹⁴

„Jedním z cílů této fáze je, aby se žáci naučili vyjadřovat myšlenky a získané informace vlastními slovy,“⁹⁵ jelikož tímto způsobem si nové informace nejlépe zapamatují.

Jak metody reflexe volíme následující: myšlenková mapa, pětilístek, kostka, volné psaní, brainstorming, I. N. S. E. R. T. či Vennův diagram.⁹⁶

⁹¹ MAŇÁK, Josef a ŠVEC, Vlastimil. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. s. 160–161

⁹² GRECMANOVÁ, Helena a URBANOVSKÁ, Eva. *Aktivizační metody ve výuce, prostředek ŠVP*. Olomouc: Hanex, 2007, s. 34–35.

⁹³ ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012, s. 116.

⁹⁴ MAŇÁK, Josef a ŠVEC, Vlastimil. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. s. 160–161.

⁹⁵ GRECMANOVÁ, Helena a URBANOVSKÁ, Eva. *Aktivizační metody ve výuce, prostředek ŠVP*. Olomouc: Hanex, 2007, s. 36.

⁹⁶ ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012, s. 117.

6.2 Metody kritického myšlení

6.2.1 Brainstorming

Brainstorming se často překládá do češtiny jako „bouře mozků“ nebo „burza nápadů“. Základním principem této metody je vyprodukovat co největší množství různých nápadů za určitou dobu. V průběhu této metody však nedochází k řešení problémů, jelikož brainstorming je pouze východiskem pro následující fázi.⁹⁷

Brainstorming má i svá pravidla, která je nutno dodržovat: nepřipouštět kritiku a přijmout všechny předložené návrhy, podporovat žáky při produkci dalších nápadů, které je potřeba všechny zapisovat. Nejprve by však měl učitel žákům vysvětlit postup této metody, poté napsat daný problém na tabuli či plakát, aby žáci věděli, k čemu se mají vyjadřovat. Poté budou mít žáci možnost vyjádřit své nápady a myšlenky. Všechny nápady se zapíší a nechají se na tabuli, než se s nimi později bude pracovat.⁹⁸

6.2.2 Myšlenková mapa

Myšlenková mapa se používá ve fázi evokace, kde podporuje žákovo přemýšlení o tématu, ale může se použít i ve fázi reflexe pro žákovo grafické shrnutí nově naučených znalostí. Tato strategie podporuje u žáků aktivní učení a slouží žákům k tomu, aby si dokázali uvědomit znalosti v souvislostech, a ne pouze jako izolované poznatky.

Při vytváření myšlenkové mapy je důležité dodržovat následující postup: učitel napíše doprostřed tabule slovo nebo určitý výraz, ke kterému poté žáci připisují výrazy, jež je v souvislosti s daným tématem napadají. Učitel, aby jim pomohl postupovat kupředu či pojmenovat určitou kategorii, klade různé otázky a napomáhá žákům v hledání vazeb mezi jednotlivými pojmy. Důležité je, aby žáci nejen zapisovali všechna slova, která je napadnou k danému tématu, ale také aby zaznamenávali vzájemné vztahy mezi nimi. Cílem myšlenkové mapy je nalézt co nejvíce spojení.⁹⁹

⁹⁷ MAŇÁK, Josef a ŠVEC, Vlastimil. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003, s. 164.

⁹⁸ Tamtéž, s. 164–165.

⁹⁹ ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012, s. 121.

6.2.3 Čtení s předvídáním

Čtení s předvídáním je vhodné použít ve fázi evokace, jinými slovy ještě před samotným čtením textu. Nejčastěji se tato metoda používá tak, že učitel žákům prozradí jen název knihy, případně jim dá k přečtení krátký úryvek textu. Na základě toho se snaží žáci představit si, o čem daná kniha, případně ukázka, bude pojednávat. Žáci si své domněnky zapisují do tabulky a učitel je vede k tomu, aby své předpovědi zdůvodnili informací z textu, nebo mohou vycházet z vlastních zkušeností. Důležitým prvkem této metody je to, že žáci přemýšlejí nad knihou či textem a zkoumají informace, které se dozvěděli. Pomocí této metody se žáci učí předvídat.¹⁰⁰

6.2.4 Pětílístek

Pětílístek je další metoda ve fázi evokace, která především slouží k tomu, aby žáky motivovala pro práci s tématem. Případně se může použít i ve fázi reflexe, kde slouží k utřídění již získaných poznatků a upevnění nově získaných.

Metoda Pětílístku nabádá žáky, aby se vyjádřili k danému tématu. Jak už název lehce napovídá, Pětílístek se skládá z pěti řádků a pro každý z nich platí určité pravidlo, co se zde píše. Na první řádek žáci napíší jedno podstatné jméno, které vystihuje dané téma. Na druhý řádek napíší dvě přídavná jména charakterizující či popisující téma, na třetí řádek tři slovesa, která vyjadřují „děj“ tématu. Čtvrtý řádek je věta tvořená čtyřmi slovy, kterou žáci shrnou dosavadní poznatky o tématu. Poslední řádek tvoří jedno slovo, které dle žáků nejlépe vystihne zadané téma.¹⁰¹

6.2.5 V. CH. D.

Výuková metoda V. CH. D. se používá nejčastěji při prezentaci nové učební látky ve fázi evokace. Při této metodě si žáci nakreslí do sešitu tabulku se třemi sloupečky, které si nadepíší *Vím – Chci se dozvědět – Dozvěděl jsem se*. Do prvního sloupce si žáci zaznamenávají informace, které již o daném tématu ví, do druhého sloupce si píšou otázky, co je o daném tématu zajímavé a chtěli by o něm vědět. Poté si žáci sami vyhledávají nové informace, které si zapisují do třetího sloupce, a tím si odpovídají na vlastní otázky

¹⁰⁰ ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012, s. 127.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 126.

napsané v prostředním sloupci. Žáci nejdříve pracují samostatně a až poté se o informace podělí se spolužáky. Učitel všechny informace od žáků může zapsat do jedné velké tabulky na tabuli.¹⁰²

6.2.6 Řízené čtení

Řízené čtení je metodou zařazovanou do fáze uvědomění si významu. Učitel je neodmyslitelnou součástí této metody, jelikož celé čtení provází jeho pokyny. Při této metodě učitel předem rozdělí text do několika částí, přičemž po přečtení každé jednotlivé části položí žákům otázky, které je mají vést k tomu, aby o přečteném textu hlouběji uvažovali a motivuje je k další práci. Tímto způsobem učitel postupně provede žáky celým textem, přičemž má možnost v průběhu žáky upozorňovat na důležité pasáže textu či různé jevy, které se v textu nacházejí, a postupně je učitel posouvá požadovaným směrem.¹⁰³

6.2.7 Podvojný deník

Podvojný deník je jedna z metod, kterou je vhodné zasadit do fáze uvědomění si významu. Metoda podvojných deníků pomáhá žákům propojit si vlastní prožitky, představy a to, co již znají, se zadaným textem. Na začátku si žáci rozdělí papír svislou čarou na dvě části. Na levou stranu si žáci napíší z textu konkrétní větu či pasáž, která je něčím zaujala. Následně na pravou stranu žáci doplní komentář nebo vlastní zdůvodnění, proč si vybrali zrovna tuto větu/pasáž, a mohou svou volbu podložit argumenty.¹⁰⁴

6.2.8 I. N. S. E. R. T.

Zkratka I. N. S. E. R. T. znamená Interaktivní poznámkový systém pro efektivní čtení a myšlení (Interactive Noting System for Effective Reading and Thinking). Při této metodě žáci pracují s textem a v průběhu čtení si informace v textu značí následujícími znaménky: ✓ známé informace; + nové informace; – myšlenky, se kterými nesouhlasí; ? informace, o kterých se chce dozvědět více. Po této analýze textu následuje společná diskuze.¹⁰⁵

¹⁰² ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012, s. 138–139.

¹⁰³ Tamtéž, s. 132.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 141.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 123–124.

6.2.9 Volné psaní

Volné psaní je metoda nejčastěji využívaná ve fázi evokace. Občas také v závěrečné fázi reflexe, kdy žáci prezentují zvládnuté učivo. Při užití této metody učitel žákům sdělí téma a stanoví časový limit, většinou pět minut, během kterých žáci následně píšou cokoliv, co je k zadanému tématu napadne. Určitě je důležité, aby učitel žákům sdělil základní pravidla. Žáci by měli psát po celou stanovenou dobu a pokud je zrovna v daný okamžik nic nenapadá, tak mohou vyjádřit své pocity a následně zase navázat tam, kde u daného tématu skončili. Učitel by měl také poznamenat, že žáci nesmí psát pouze v bodech či hesla, ale musí psát souvislý text.

Výhodou pro žáky určitě je, že se nemusí starat o pravopisnou správnost textu, jelikož pravopis či stylistika se zde nehodnotí. Žáci by také měli mít na paměti, že k již napsanému textu se nemají vracet.¹⁰⁶

6.2.10 Klíčová slova

Klíčová slova jsou výukovou metodou, jejíž princip spočívá v tom, že učitel na tabuli napíše čtyři nebo pět slov, která jsou podstatná pro probírané téma nebo vybraný text. Následně mají žáci za úkol na základě těchto slov odhadnout obsah textu. Poté žáci prezentují své předpoklady. Učitel může žáky před samotným předvídaním seznámit s některými podstatnými informacemi o textu, aby se žáci ve svých předpovědích moc neodchylovali od skutečného příběhu.

S klíčovými slovy nejčastěji pracujeme na začátku hodiny ve fázi evokace, ale lze ji použít i ve fázi reflexe, kdy se však volí opačný postup, tedy že se žáci snaží shrnout obsah přečteného textu do čtyř až pěti klíčových slov.¹⁰⁷

¹⁰⁶ ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012, s. 138.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 127–128.

7 Metodické návrhy pro literární výchovu s využitím vybraných textů ze současné beletrie s tematikou drogové závislosti

Pracovní listy, které jsou obsažené v praktické části této diplomové práce, využívají třífázový model učení E-U-R (tzn. Evokace – Uvědomění si významu – Reflexe), který se v českém školství v posledních letech výrazně rozšiřuje, především díky programu *Čtením a psaním ke kritickému myšlení*. Jednotlivé fáze tohoto modelu jsou realizovány pomocí různých výukových metod, které jsou vhodně voleny dle konkrétní fáze. Kritické myšlení žáků je v počáteční fázi evokace a v konečné fázi reflexe nejčastěji rozvíjeno prostřednictvím metody brainstormingu, myšlenkové mapy, pětilístku, čtení s předvídáním, klíčových slov či volného psaní. Ve fázi uvědomění si významu jsou nejvíce využívány metody řízeného či párového čtení, podvojného deníku nebo čtení s otázkami.

Vytvořené pracovní listy se snaží podporovat mezipředmětové vztahy, především propojení vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura), Člověk a společnost (Výchova k občanství), Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví) a poslední vzdělávací oblastí je Umění a kultura (Výtvarná výchova). Zároveň pracovní listy obsahují také i některá vybraná průřezová témata, která jsou nedílnou součástí základního vzdělávání, a s pomocí kterých pedagog pomáhá rozvíjet u žáků klíčové kompetence. V pracovních listech je nejčastěji zastoupeno průřezové téma Osobnostní a sociální výchova a částečně Mediální výchova.

V praktické části diplomové práce se nachází pět pracovních listů, které se liší svou časovou náročností, počtem a délkou ukázek a k nim vytvořených úkolů. Zvolené ukázky v pracovních listech se také liší svým přístupem k tématu drogové problematiky. Většinu pracovních listů je možno stihnout vyplnit za jednu vyučovací hodinu, tj. za 45 minut, ale pokud bude zájem žáků o toto téma vysoký, je možné s pracovními listy pracovat ve dvou vyučovacích hodinách. Ačkoliv pracovní listy obsahují konkrétní ročník a časovou organizaci, jedná se pouze o doporučení, jenž si zkušený pedagog může sám upravit na základě specifikací konkrétní třídy, ve které budou pracovní listy v hodinách literární výchovy použity. Všechny pracovní listy jsou zpracovány tak, aby mohly být použity v literární výchově na 2. stupni základní školy a v odpovídajících ročnících na víceletých gymnáziích.

V pracovních listech se vyskytují čtyři různé ikony. Ikona „panáčků“ znázorňuje diskuzi. Dále je zde využívaná ikona „bublina“, která uvozuje jednotlivé úkoly. Poslední použitou ikonou je „tužka“ značící úkol spojený s psaním či kreslením. Jednotlivé ikony slouží pro přehlednější strukturu pracovních listů a rychlejší orientaci pro učitele i žáky. Počet ukázek a k nim počet vytvořených úkolů se v jednotlivých pracovních listech liší. Pro každý úkol je vyhrazeno dostatečné místo pro žákovu psanou odpověď nebo je uvedeno, že žáci se nad úkolem budou pouze zamýšlet a odpovídat ústně. Na konci každého pracovního listu se nachází ikona „hvězda“, do které žáci napíší číslo 1–5 podle toho, jak se jim vyučovací hodina líbila (1 – velmi se mi líbila, 2 – líbila se mi, 3 – byla dobrá, 4 – nelíbila se mi, 5 – vůbec se mi nelíbila). Poté žáci na základě vlastního pocitu z odvedené práce v hodině buď zakroužkují jednoho z pěti „smajlíků“ nebo ho vybarví (vysmátý – velmi se mi dařilo, usměvavý – dařilo se mi, vážný – celkem se mi dařilo, lehce zamračený – moc se mi nedařilo, zamračený – vůbec se mi nedařilo). Toto hodnocení je pro pedagogy velmi důležité, jelikož jim poskytuje zpětnou vazbu, do jaké míry se žákům práce s ukázkou líbila a zda je ukázka z knihy zaujala.

Ke všem úkolům v pracovních listech jsou v praktické části diplomové práce zapsána správná řešení, popřípadě předpokládané odpovědi žáků, které ve většině případů převládají, jelikož cílíme na tvůrčí schopnost žáků při interpretaci textů a na formulování jejich vlastních názorů. Z tohoto důvodu nelze uvádět pouze jedno správné řešení úkolů.

Pedagogům je k dispozici u každého pracovního listu metodický postup pro práci s texty, uvedeny jsou i potřebné pomůcky, materiály a použité metody. Avšak záleží na každém pedagogovi, jestli se rozhodne některé úkoly vynechat, nebo si je sám upraví či nahradí jiným úkolem anebo je zadá žákům vypracovat za domácí úkol. Následná kontrola úkolů je ponechána zcela v kompetenci pedagoga.

Knihy a ukázky z nich byly zvoleny na základě pečlivé úvahy, aby rozvíjely žákovo kritické myšlení a zároveň přiblížily žákovi téma drogové závislosti. Vybrané ukázky zobrazují různé způsoby pojetí tématu drogové problematiky v současné literatuře pro děti a mládež, které je velmi aktuální, avšak často bývá opomíjené v hodinách literární výchovy na 2. stupni ZŠ.

7.1 Jmenuji se Alice – Ivona Březinová

Ukázky z knihy *Jmenuji se Alice: jsem narkomanka* autorky Ivony Březinové si kladou za cíl přiblížit žákům téma drogové závislosti. Hlavním cílem však není popisovat do detailů, jaký život vede dívka Alice závislá na drogách, ale spíše se žáci mají zamýšlet nad tím, jakým způsobem se člověk k drogám může dostat, jaké faktory ho mohou ovlivnit, a jak například úplně nevinné prášky na povzbuzení mohou vést až k užívání tvrdších drog. Druhá ukázka poté žákům ukazuje, že je důležité uvědomit si svou situaci a neodmítnout pomoc, která je ti nabízená.

Žáci jsou k tématu přiváděni pomalu a nepřímo. Motivace před četbou se zaměřuje především na přemýšlení o názvu knihy a jakým tématem se bude kniha nejspíš zabírat. Může následovat krátká společná diskuze, kterou by pedagog měl usměrňovat, aby nedošlo k odklonění od tématu knihy. Pedagog může případně klást žákům otázky a tím je navádět požadovaným směrem. Poté následuje samostatné čtení první ukázky ze začátku knihy a práce s ní. Žáci přemýšlí o práscích, které Alice dostala od spolužáků a jakým způsobem ji ovlivnily. Žáci mají také prostor vyjádřit svůj vlastní názor na to, jak by se oni zachovali ve stejné situaci a svou odpověď prodiskutují se spolužákem, případně může následovat diskuze celé třídy.

Druhá ukázka z knihy nás posouvá až na úplný konec. Žáci se snaží popisovat pocity Alice v situaci, kdy ji matka najde pod vlivem drog, a jak na tuto situaci matka zareagovala. Poté mají žáci možnost zapojit svou fantazii a pokusí se odhadnout, jak příběh bude pokračovat dál. Následně jsou žáci konfrontováni s originální verzí příběhu.

Nakonec žáci metodou pětilístku shrnou to, co se v přečtených ukázkách dozvěděli o Alici. Posledním úkolem je napsat krátký dopis, ve kterém mají žáci prostor vzkázat Alici cokoli nebo se jí pokusit pomoci.

Ročník: 7.

Časová organizace: 45 min, případně poslední dva úkoly (číslo 9 a 10) je možné realizovat jako domácí úkol

Pomůcky: nakopírovaný pracovní list č. 1 (viz Příloha 3), psací potřeby

Metody: čtení s předvídáním, čtení s porozuměním, řízené čtení, pětílístek

Průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova (Komunikace; Kooperace; Hodnoty, postoje)

Úkol 1: Žáci se pokusí vysvětlit název knihy *Holky na vodítku – Jmenuji se Alice* a co podle nich představuje „vodítko“ v jeho názvu.

Předpokládané odpovědi: Vodítko představuje nějaké symbolické lano či provaz, který má omezit někoho v pohybu nebo zabránit pohybu někoho. V názvu knihy *Holky na vodítku* může vodítko představovat metaforické připoutání holek k jejich závislostem nebo také to může být symbolický „předmět“, kterým lékaři dívky hlídají a drží je dál od předmětů jejich závislostí.

Úkol 2: Žáci popřemýšlí a napíše, o čem podle nich bude kniha pojednávat a na jaké téma se bude zaměřovat.

Správné řešení: Kniha vypráví o mladé dívce Alici, které rodiče naplánovali kariéru lékařky, ale ona s tímto rozhodnutím nesouhlasí. Alice se postupně dostává do různých problémů ve škole i doma, až nakonec začne experimentovat s drogami a stane se závislou na nich. Nakonec ji pomohou rodiče a Alice se rozhodne podstoupit léčení.

Témata: rodinné a osobní problémy, vzdor proti pravidlům rodičů, kamarádství, drogová závislost, léčení

Následuje společná kontrola prvních dvou úkolů, kdy žáci nahlas sdílejí své odpovědi a spolužáci mají možnost je komentovat. Celá třída přemýšlí a diskutuje nad možnými správnými odpověďmi.

Poté si žáci přečtou první ukázkou ze začátku knihy.

Úkol 3: Žáci zkusí přijít na to, co za prášky daly holky Alici a jakým způsobem ji mohly pomoci nebo ovlivnit ji.

Předpokládané odpovědi: nějaké stimulační prášky, které jí povzbudí a pomohou k lepšímu výkonu ve škole, potlačí pocit únavy a zvýší její koncentraci

Úkol 4 (diskuze se spolužákem v lavici): Žáci pracují ve dvojici a prodiskutují otázku, jestli by si prášky vzali, kdyby byli na místě Alice. Svou odpověď zdůvodní a uvedou alespoň 3 argumenty, které podpoří jejich odpověď. Následuje krátká diskuze celé třídy na toto téma.

Předpokládané odpovědi: Pokud bych byl/a na místě Alice, prášky bych si určitě nevezal/a. Nevěřím spolužákům a nejsem příznivcem léků či jiných „podpůrných“ látek. Vůbec nevím, co tyto prášky obsahují a jak by na mě mohly působit.

Žáci si přečtou druhou ukázkou z úplného konce knihy.

Úkol 5: Žáci se pokusí vcítit do Alice a odpověď na otázku, jak se asi Alice cítila v situaci popsané v ukázce.

Předpokládané odpovědi: Alice byla ovlivněná drogami a našťvaná na matku, která ji kontrolovala. Alice si neuvědomuje vlastní chování a jednání. Sama nemůže uvěřit, co se s ní stalo vlivem užívání drog.

Úkol 6: Žáci zkusí popsat, jak matka zareagovala v situaci, kdy viděla Alici pod vlivem drog.

Předpokládané odpovědi: Nejdříve byla matka na Alici našťvaná, ale další den se rozhodla jí pomoci a chtěla jí odvést do léčebny.

Úkol 7: Pokračuj v příběhu. V tomto úkolu každý žák napíše minimálně v deseti větách, jak si představuje, že bude příběh dále pokračovat. Svou pozornost bude věnovat především Alici a tomu, co se s ní dále v příběhu stane.

Předpokládané odpovědi:

Vůbec jsem netušila, že jsem se stala tak závislou na heroinu. A když se na mě rodiče dívali s takovým opovržením a zoufalstvím v očích, rozhodla jsem se, že je poslechnu. Společně jsme nastoupili do auta a otec nás odvezl do nedaleké léčebny pro drogově závislé.

Vážně to udělám? Vydržím zůstat v léčebně a bez drog? Jak tohle přežiju. V hlavě se mi honily samé negativní myšlenky.

Pan doktor nás přivítal ve své kanceláři a již na první pohled mu bylo jasné, co se se mnou děje. Povzbudivě se mě usmál. Poté s rodiči začal řešit papíry přijetí do léčebny a já přestala vnímat.

Po asi patnácti minutách jsem se rozloučila s rodiči a pan doktor mě odvedl do mého nového pokoje v léčebně, kde teď budu trávit následující hodiny, dny a možná dokonce i týdny.

Ať už to mám za sebou.

Žáci si poté samostatně přečtou, jak se příběh dále odehrává v knize.

Úkol 8: Žáci porovnají svou verzi pokračování příběhu s tou originální v knize. Zaměří se na to, jestli některé myšlenky trefili, nebo se obě verze příběhu od sebe velmi liší.

Předpokládané odpovědi: Obě verze mají jednu věc společnou a to, že Alice se rozhodla podstoupit léčení. Jinak mnou napsaná verze se zaměřuje spíše na cestu Alice do léčebny a její přijetí, kdežto originální verze krátce ukazuje zápisky v deníku Alice, který se vedla v léčebně.

Úkol 9: Žáci vytvoří vlastní „Pětílístek“ na téma Alice. Schéma vyplní podle zadání v pracovním listu.

Předpokládané odpovědi: ALICE: dívka; mladá, závislá; píchá si (drogy), léčí se, žije; Alice je vyléčená narkomanka.; závislost

Úkol 10: Žáci mají za úkol napsat krátký dopis Alici, ve kterém jí mohou pomoci, poradit nebo se podělit o své vlastní zkušenosti či zkušenosti někoho známého.

Předpokládané odpovědi:

Milá Alice,

chtěla bych ti říct, že tě obdivuji, jak jsi statečná, že jsi dokázala bojovat se svou závislostí a rozhodla se přijmout pomoc lékařů a podstoupit léčení. Věřím, že to nebylo jednoduché, ale je to správné rozhodnutí. Vím, že ačkoliv se život někdy může zdát těžký, má cenu bojovat.

Rodiče tě mají rádi a určitě tě budou nadále podporovat a také ti pomohou. Jen to zkus vydržet.

Žij svůj život naplno! Věřím ti, že najdeš v sobě sílu a zvládneš to.

Měj se hezky

Eva

7.2 Skok do propasti – Vladimíra Málková

Vladimíra Málková do knihy zakomponovala několik různých témat, která jsou velmi citlivá a často označovaná společností za tabu. Autorka v knize naráží na téma rodinných problémů (neúplná rodina), násilí a znásilnění, téma drogové závislosti i pokusu o sebevraždu.

Vybrané ukázky z knihy *Skok do propasti* mají za cíl ukázat žákům, jaké různé příčiny mohou vést mladého člověka k užívání drog. Žáci by měli být schopni po přečtení ukázky a splnění všech úkolů z pracovního listu popsat chování a jednání hlavní postavy a vyvodit, jaké důvody ji vedly k užívání drog a k následnému pokusu o sebevraždu.

V úvodní fázi hodiny žáci přemýšlejí nad slovem „propast“ v názvu knihy, do které v přeneseném slova smyslu hlavní hrdinka skočila tím, že propadla závislosti na drogách a následně se také pokusila spáchat sebevraždu. Žáci samostatně uvažují nad tím, jakou souvislost může mít slovo „propast“ s příběhem v knize. Pedagog je otevřený a neodmítá žádné nápady ze strany žáků. Pedagog poté žákům může stručně nastínit děj první poloviny knížky, zhruba do okamžiku v ukázce, aby žáci znali celkový kontext. Následně si žáci přečtou první vybranou ukázkou a zodpoví otázky vztahující se k ní. Úkoly jsou zaměřené především na hlavní hrdinku knihy Terezu a situaci, ve které se zrovna nachází. Poslední úkol je zaměřen na žákův postoj k situaci a na vyjádření jeho vlastního názoru, jestli Terezino jednání je správné. Druhá ukázka zachycuje druhé tabuizované téma v knize, a tím je znásilnění a následný pokus o sebevraždu. Žáci se pokusí vlastními slovy shrnout děj ukázky a zodpovědět otázky týkající se Terezina rozhodnutí a toho, co se s ní stalo dále v knize. V posledním úkolu mají žáci možnost poradit Tereze, co mohla udělat jinak nebo se s ní podělit o vlastní zkušenosti.

Ročník: 6.–7.

Časová organizace:

Pomůcky: nakopírovaný pracovní list č. 2 (viz Příloha 4), psací potřeby

Metody: brainstorming, čtení s porozuměním, čtení s předvídáním

Průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova (Komunikace; Hodnoty, postoje; Kreativita)

Úkol 1: Brainstorming. Žáci mají za úkol napsat do prázdných bublin slova, která je napadnou a nějakým způsobem se jim pojí se slovem PROPAST. Zapisují si, co v nich toto slovo evokuje.

Předpokládané odpovědi: prázdnota, hloubka, samota, nebezpečí, jáma, pád, Macocha

Následně si žáci přečtou ukázkou z knihy a odpoví na následujících pět otázek, které se k ukázce váží.

Úkol 2: Žáci zkusí popsat na základě přečtené ukázky, jaký je vztah mezi Markétou a Terezou.

Předpokládané odpovědi: Markéta a Tereza jsou kamarádky, i když na některé věci mají odlišný názor. Markéta má o Terezu strach, snaží se jí pomoci a varuje ji před tím, aby se z ní nestal závislák na drogách.

Úkol 3: Žáci mají za úkol napsat alespoň pět přídavných jmen, která nejlépe popisují Terezu v ukázce.

Předpokládané odpovědi: suverénní, lehkomyšlná, znuděná, bezstarostná, netečná, našťvaná, útočná

Úkol 4: Žáci popřemýšlejí, co špatného mohl Dvorníček (nevlastní otec) Tereze udělat a zkusí v textu dohledat větu či pasáž, kterou své tvrzení doloží.

Správné řešení: Dvorníček se často Terezy nevhodně dotýkal a osahával ji. Pasáž z textu: „*Ten debil Dvorníček zase opruzoval. Takhle na to aspoň zapomenu, nebo nic nevnímám, když se na mě sápe.*“

Úkol 5: Žáci podle svého názoru zkusí napsat, jestli se jim zdá Terezino chování a jednání přehnané a zkusí jí poradit, co by mohla v takové situaci udělat jinak.

Předpokládané odpovědi: Myslím si, že přílišné kouření a braní drog není nejlepším řešením dané situace. Doporučila bych Tereze, aby si promluvila se svou matkou, že jí připadá nevhodné a špatné, aby se jí takto nevlastní otec dotýkal. Případně by to Tereza mohla nahlásit na policii.

Žáci si přečtou druhou vybranou ukázkou z knihy.

Úkol 6: Žáci se pokusí vlastními slovy alespoň ve třech větách shrnout děj ukázky.

Předpokládané odpovědi: Dvorníček opět přišel za Terezou, když matka nebyla doma, a znásilnil ji. Tereza již situaci doma psychicky nezvládá, matka jí nevěří a neví, jak dál žít. Tereza se proto rozhodne ukončit svůj život, vezme si prášky z lékárníčky a podřeže si ruce žiletkou.

Úkol 7: Žáci napíší, proč matka Tereze nevěří a svou odpověď podloží pasáží z textu.

Předpokládané odpovědi: Terezina matka je zamilovaná do Dvorníčka a nechce si připustit, že by mohl Tereze ubližovat. Pasáž z textu: „*Máma stejně má oči jen pro něj, ani by pro mě nebrečela, protože kdyby mě měla ráda, vyslechne mě a uvěří mi. Zatím je jen slepá a hluchá. Vidí toho imbecila a nic jiného.*“

Úkol 8: Žáci napíší, jaké měla Tereza důvody pro spáchání sebevraždy, a jak by se oni sami na jejím místě zachovali.

Předpokládané odpovědi: Tereza se chtěla zabít, protože již dále nemohla vydržet osahávání a znásilňování. Dalším důvodem bylo to, že její vlastní matka jí nevěřila a Tereza si myslela, že už nemá pro co žít. Na jejím místě bych se stejně nezachovala. Rozhodla bych se vyhledat pomoc jinde. Promluvila bych si s kamarádkou nebo bych to oznámila policii anebo lékaři.

Úkol 9: Žáci se pokusí odhadnout, co se stalo s Terezou dále v knize. Jestli opravdu zemřela nebo ji nakonec někdo našel a zachránil.

Předpokládané odpovědi: Myslím si, že Tereza nezemřela, ale že se vrátila její matka domů, našla ji ve vaně a zavolala sanitku.

Úkol 10: Žáci mají za úkol napsat krátký dopis Tereze, ve kterém jí mohou poradit, co mohla ve své situaci udělat jinak nebo s ní mohou sdílet své vlastní zkušenosti či zkušenosti někoho známého.

Předpokládané odpovědi:

Milá Terezo,

chápu tvoje rozhodnutí ukončit svůj život. Víím, že to pro tebe asi muselo být velmi těžké, ale sebevražda není řešení. I když ti nevěří vlastní rodina, vždy se najde někdo – ať už blízká kamarádka nebo odborník – kdo tě vyslechne nebo ti pomůže. Najdi takovou osobu a svěř se jí se svými problémy.

Popřemýšlej nad tím, co tě dělalo v životě šťastnou a najdi znovu smysl svého života. I přestože se to může zdát těžké, překonej to a žij dál.

S pozdravem

Eva

7.3 Vím, o čem mlčím – Veronika Pánková

Ukázky z knihy *Vím, o čem mlčím* mají za cíl žákům ukázat, jak to vypadá v situaci, když člověk je již drogově závislý, ale snaží se přestat. Jelikož se jedná o autobiografickou knihu zachycující autorčin boj se závislostí na heroinu, v knize i ve vybraných ukázkách je zachycen autentický jazyk drogově závislých ale i mluva mladých lidí, čímž může být kniha žákům blízká a zaujmout je.

Samotnému čtení ukázek předchází volné psaní na téma „*O čem lidé často mlčí*“. Žáci mají velký prostor zapojit svou fantazii, využít své zkušenosti a napsat cokoliv je k tématu napadne bez ohledu na stylistiku či pravopis. V druhém úkolu si žáci skrze myšlenkovou mapu uvědomí, jaká slova je napadají v souvislosti s drogami. Zde mohou žáci zužitkovat své dosavadní znalosti a vědomosti. V tomto momentu by měla následovat společná kontrola prvních dvou úkolů. Žáci si společně s pomocí pedagoga vytvoří na tabuli přehled k tématu drogy, který může sloužit jako základ pro plnění následujících úkolů.

Další úkoly se již váží k první vybrané ukázce z knihy. Žáci se pokoušejí odhadnout význam vybraných slov z ukázky a určit, jakou vrstvou jazyka je text napsaný a proč byla zvolena právě tato vrstva jazyka, za jakým účelem. Žáci pracují i ve dvojicích se spolužákem v lavici. Následně jsou žáci seznámeni s metodou podvojného deníku, kdy si sami vybírají z ukázky věty či pasáže, které je něčím zaujaly, a vysvětlují důvod svého výběru. Poté každý žák vymyslí tři slova, která nejlépe vystihují jeho pocity z ukázky.

Následuje druhá ukázka zachycující rozdílné jednání sester. Žáci se snaží popsat, jakým způsobem jedná Hana se svou sestrou Veronikou, která se snaží přestat s drogami, a jak jednala Veronika s Hankou v podobné situaci v minulosti. Dále se žáci pokoušejí odhadnout, co schází Veronice a jaký má asi důvod pro to, že už by nechtěla používat jehly pro aplikaci drog.

Posledním úkolem je napsání důvodů, proč si žáci myslí, že je lepší žít život bez drog.

Ročník: 9.

Časová organizace: 45 min, případně úkol číslo 7 a 10 může být zadán za domácí úkol

Pomůcky: nakopírovaný pracovní list č. 3 (viz Příloha 5), psací potřeby, tabule

Metody: volné psaní, myšlenková mapa, čtení s porozuměním, podvojný deník, klíčová slova

Průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova (Komunikace; Kooperace; Hodnoty, postoje)

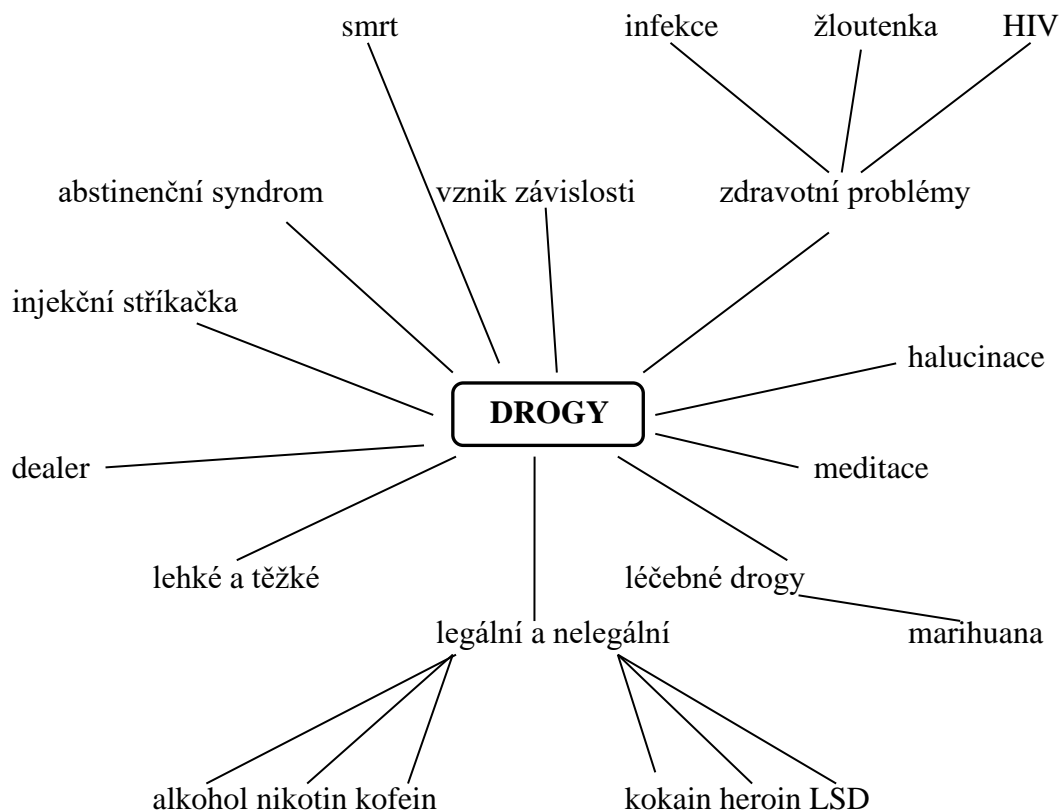
Úkol 1: Volné psaní. Žáci mají za úkol popřemýšlet nad tématem „*O čem lidé často mlčí*“ a napsat cokoli je k tomu napadne. Pedagog ještě před samotným psaním žákům vysvětlí pravidla pro tuto metodu. Žáci musí psát po celou stanovenou dobu tři minut, píšou souvislý text, žádná hesla či body. Nesmí se vracet k napsanému textu ani ho upravovat či vylepšovat. Pokračují v psaní, i když je nic k tématu nenapadá. Mohou si zapisovat i pomocné věty typu: „*Ted' mě nic nenapadá... Už nevím, co bych ještě mohl doplnit...*“, ale vždy se snaží vrátit zpět k tématu. Žáci se nezdržují pravopisem.

Předpokládané odpovědi: Lidé často mlčí o svých problémech, jelikož tím nechtějí zatěžovat ostatní. Mohou to být například finanční problémy, zejména dluhy, problémy v práci nebo ve škole, problémy se sousedy a podobně. Dále také mohou někteří lidé mlčet o svých problémech s alkoholem či s drogami. V této situaci se většinou stydí o tom někomu říct a požádat o pomoc. Už nevím, co ještě k tomuto tématu dodat... Ženy také mlčí o své váze nebo pokud jsou těhotné. Neplánovaně... Nebo pokud byly znásilněné.

Úkol 2: Myšlenková mapa. Žáci mají za úkol zapisovat cokoli je zrovna napadne k tématu DROGY a pokusí se i zaznačit vzájemné souvislosti mezi jednotlivými pojmy.

Předpokládané odpovědi: tvrdé a měkké; legální a nelegální; vznik závislosti; smrt; alkohol, nikotin, kofein, marihuana...; heroin, kokain, LSD, extáze...; léčebné drogy; meditace; halucinace; injekční stříkačka; dealer; zdravotní problémy; HIV; žloutenka

Následuje společná kontrola úkolů, přičemž první napsaný úkol mohou číst jen dobrovolníci. Pedagog nenutí nikoho z žáků. Kontrola druhého úkolu probíhá hromadně, přičemž pedagog může všechny nápady z řad žáků zapisovat na tabuli a vytvořit jim přehled o drogách.

Následně si žáci samostatně přečtou ukázkou z knihy.

Úkol 3: Žáci se pokusí objasnit vybraná slova z textu: hnědka, heráč, ejč, abst'ák, psychárna.

Správné řešení: hnědka, heráč a ejč = výrazy pro heroin (hnědka označuje barvu heroínu a jeho čistotu), abst'ák = abstinenční syndrom, psychárna = psychiatrická léčebna

Úkol 4: Žáci se pokusí na základě ukázkou určit, jakou vrstvou českého jazyka je text knihy napsaný a své tvrzení podloží slovy či pasážemi z ukázkou.

Správné řešení: Text je psán nespisovnou češtinou a vyskytují se tam slova z drogového slangu/argotu.

Nespisovné výrazy: bejt, jseš, zdárnýho, tejden, zkurvenej, jinýho, zubama, padaj, pokolikátý, z mýho, slovama, kterej, celej, vrozený, nemůžem bejt, zlej, těhle, hezkýho

Slang/argot: hnědka, heráč, ejč, abst'ák, psychárna

Úkol 5 (diskuze se spolužákem v lavici: Žáci pracují ve dvojici se spolužákem a snaží se přijít na to, která skupina obyvatel používá danou vrstvu jazyka. Dále společně zkusí vymyslet další slova, která by tito lidé mohli používat.

Správné řešení: Argot používá především asociální skupina obyvatel (např. narkomani, zloději, kriminálníci).

Další slova z argotu narkomanů: lajna, fetka, halušky, háčko, koks, marjánka,...¹⁰⁸

Úkol 6: Žáci se pokusí vcítit do postavy v ukázce a popsat, jaké pocity prožívá.

Předpokládané odpovědi: Hlavní postava pociťuje strach a silné abstinenční příznaky. Přemýšlí o tom, jestli tentokrát se z drog dostane a už se k nim znovu nevrátí. Blouzní a má halucinace. Je zdrcená a „v háji“, na pokraji psychických i fyzických sil. Bojí se a zároveň obviňuje svět ze svých a sestřiných problémů s drogami.

Úkol 7: Podvojný deník. Žáci si vyberou z ukázky tři věty nebo pasáže, které si opíšou do levého sloupečku a do pravého sloupečku poté zdůvodní, proč si vybrali tuto konkrétní větu, co je na ní zaujalo.

Předpokládané odpovědi: *At' už je to za mnou.* Tuto větu jsem vybrala, jelikož se mi líbí, že ačkoliv hlavní postava chce být čistá a dostat se z drogové závislosti, tak ale sama ví, že to nebude lehké, jelikož v minulosti se o to již několikrát pokoušela, ale vždy se k drogám stejně vrátila.

¹⁰⁸ Kolektiv autorů občanského sdružení SANANIM. *Drogy: otázky a odpovědi: příručka pro rodinné příslušníky a pomáhající profese.* Praha: Portál, 2007, s. 175–179.

Co jsem komu udělala, že jsem se musela narodit s tak zkurvenou povahou? Nebo to nebylo vrozený? Tato pasáž mě zaujala tím, že hlavní postava si myslí, že její problémy a strach, který ji ovládá celý život, je vrozený. Nechce si připustit, že možná dělala špatná rozhodnutí nebo problémy sama vyhledávala.

Proč já a ségra nemůžeme bejt normální, proč musíme pořád znova padat do toho největšího bahna, či je to vina? Na této pasáži mě zaujalo, jak postava přemýšlí nad tím, že se sestrou nejsou „normální“ a snaží se najít někoho, koho by obvinila ze svých a sestřiných problémů. Bohužel si za to obě mohou nejspíš samy.

Úkol 8: Žáci napíší tři slova, která podle nich nejlépe vystihují danou ukázkou z knihy.

Předpokládané odpovědi: abst'ák, strach, sebenenávist

Žáci si následně přečtou druhou ukázkou a vyplní úkoly.

Úkol 9: Žáci zkusí popsat, jak se Hana chová ke své sestře Veronice, která se snaží přestat s drogami.

Předpokládané odpovědi: Hana se neustále do Veroniky „naváží“, kritizuje ji, popichuje ji, i když ví, že Veronika všechny problémy těžko „rozdýchává“. Připomíná Veronice, že jí něco chybí – heroin.

Úkol 10: Žáci napíší, co na základě ukázkou Veronice chybí a jaké má asi důvody pro to, že již by nechtěla používat injekční stříkačky k aplikaci drog.

Předpokládané odpovědi: Jelikož Veronika abstinuje, tak jí chybí heroin, ale vzala by si pouze „lajnu“. Veronika odmítá jehly, jelikož po nich měla jizvy, a navíc účinek drogy po aplikaci stříkačkou do žíly je silnější a rychlejší.

Úkol 11: Žáci popíší, jak Veronika jednala s Hanou, když se ona v minulosti snažila přestat s heroinem.

Předpokládané odpovědi: Veronika se snažila být pro svou sestru Hanu oporou, pomáhat jí, když chtěla přestat s drogami. Nikdy se do ní „nenavážela“.

Úkol 12: Žáci popřemýšlí a zkusí napsat alespoň jednu věc, vlastnost, kterou se obě sestry od sebe odlišují.

Předpokládané odpovědi: Hana své sestře Veronice neustále něco vytýká, nesoucí s ní a nijak se jí nesnaží pomoci. Veronika, na rozdíl od své sestry, je nápomocná, vždy se snažila sestru podporovat.

Úkol 13: Žáci zkusí napsat alespoň pět důvodů, proč je život lepší bez drog.

Předpokládané odpovědi: Člověk má více energie a lépe vnímá okolí, jelikož většina drog člověka otupí. Nelituje věcí, které pod vlivem drog udělal. Nemusí neustále shánět drogy a peníze na ně. Neničí si vlastní tělo, nezabíjí se. Člověk je více motivovaný, má zájem o různé aktivity, o přátele a rodinu.

7.4 Bílá moc – Karolína Vaverková

Ukázky z knihy Karolíny Vaverkové *Bílá moc* mají za cíl žákům ukázat, jak se člověk cítí v situaci, když už svou drogovou závislost nezvládá a snaží se najít pomoc, ale také v momentu, kdy už si myslí, že nedokáže žít svůj život. Autorka v knize předkládá své vlastní zkušenosti s drogami, a proto se ve vybraných ukázkách, tak jako v celé knize, objevuje autentický jazyk drogově závislých lidí, čímž může být kniha pro žáky zajímavá.

V první fázi evokace ještě před samotnou četbou ukázek žáci odhadují podle názvu knihy, o čem bude kniha pojednávat. Poté mají žáci k dispozici i obálku knihy (viz příloha 2), a znovu se snaží odhadnout, o čem kniha bude, kdo je dívka na obálce a jaké má asi problémy. Pedagog je otevřený všem nápadům z řad studentů a žádné neodmítá. Poté se již žáci seznamují s hlavní postavou Evou skrze ukázkou z dopisu, který píše své mamince. Žáci si vytvářejí podvojný deník, do kterého si vypíší 3 věty nebo pasáže z ukázky a odůvodní jejich výběr. Poté následují konkrétní otázky k ukázce, ve kterých žáci zkusí popsat vlastní pocity z dopisu, zdůvodnit Evino užívání drog, odhadnou účel napsání dopisu a jak na něj nejspíš matka zareagovala. Dále jsou do pracovního listu zařazeny také dva úkoly na žákovu schopnost vyhledávat informace na internetu. Žáci také vedou diskuzi nejdříve ve dvojicích, poté s celou třídou. Pedagog může tyto dva úkoly úplně vynechat, případně je žákům zadat za domácí úkol. V případě plnění těchto úkolů doma, žáci samozřejmě nevedou diskuzi se spolužákem.

Následuje četba druhé ukázky z knihy, která byla vybrána za účelem vyjádření žákových pocitů z ukázky a vyjádření jeho názoru na konec knihy, co podle něj představuje. Posledním žákovým úkolem je shrnout přečtenou ukázkou třemi slovy, která ji nejlépe charakterizují.

Ročník: 8.–9.

Časová organizace: 2 x 45 minut; Pedagog může úkoly číslo 11 a 12 vynechat, nebo zadat žákům za domácí úkol.

Pomůcky: nakopírovaný pracovní list č. 4 (viz Příloha 6), psací potřeby, dataprojektor s plátnem k promítnutí obálky knihy (viz Příloha 2) nebo kniha *Bílá moc*, mobilní telefony, případně školní tablety/iPady

Metody: čtení s předvídáním, podvojný deník, čtení s porozuměním, klíčová slova

Průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova (Komunikace; Kooperace; Hodnoty, postoje), Mediální výchova

Úkol 1: Žáci přemýšlejí, co jim evokuje slovní spojení „bílá moc“ a na základě toho zkusí odhadnout, o čem by kniha mohla pojednávat.

Správné řešení: Slovní spojení „bílá moc“ mi evokuje bílý prášek, nějakou drogu, která člověka ovlivňuje a má nad ním určitou moc. Bílá moc představuje zajetí člověka ve světě drog, ze kterého není cesta ven.

Pedagog žákům buď ukáže přinesenou knihu Karolíny Vaverkové *Bílá moc*, nebo jim na plátně zobrazí obálku knihy. Žáci podle obálky vyplní úkoly 2-5.

Úkol 2: Žáci si prohlédnou obálku a pokud se v předchozím úkolu netrefili do správné odpovědi, mohou zkusit znovu odhadnout, o čem bude kniha pojednávat na základě obálky knihy.

Úkol 3: Žáci zkusí napsat, kdo je vyobrazená dívka na obálce knihy.

Předpokládané odpovědi: narkomanka, feťačka, hlavní postava,

Úkol 4: Žáci zkusí odhadnout, kde by se děj knihy mohl odehrávat, na jakém místě, případně v jakém okruhu lidí.

Předpokládané odpovědi: Děj se odehrává ve škole, kde hlavní hrdinka je v partě kuřáků, a později se dostává do skupiny narkomanů.

Úkol 5: Žáci popřemýšlí, jakými problémy může dívka na obálce trpět.

Správné řešení: problémy v rodině, alkoholismus, závislost na drogách, poruchy příjmu potravy (anorexie)

Následně si žáci přečtou ukázkou z knihy. Jedná se o dopis Evy adresovaný mamince.

Úkol 6: Podvojný deník. Žáci si vyberou z ukázky tři věty nebo pasáže, které si opíšou do levého sloupečku a do pravého sloupečku poté zdůvodní, proč si vybrali tuto konkrétní větu/pasáž, co je na ní zaujalo.

Předpokládané odpovědi: *Lidi kolem mě zklamali a já jim přestala věřit.* Tuto větu jsem zvolila, jelikož si myslím, že v životě každého člověka se nacházejí lidé, kterým věříš, a myslíš si, že ti pomohou, když budeš mít problémy, ale opak bývá pravdou, jelikož namísto pomoci nabídnou své vlastní problémy.

Nikdo mě nepotřebuje, ale já potřebuju všechny, ale místo abych to dala najevo, krčím se v pozadí a bojím se reakcí ostatních. Myslím si, že tato věta v sobě ukrývá hodně pravdy, jelikož se často bojíme požádat o pomoc druhých, jelikož máme strach z jejich reakce.

Nemám cíl, nemám pro co žít, nemám světlo do života, nemám elán a nepamatuju si, kdy jsem se naposledy vod srdce zasmála. Nemám sebevědomí, jsem úplně na nic. Jenže já to chci změnit. Na této pasáži mě zaujalo to, že ačkoliv Eva si myslí, že nemá již pro co žít, nevidí smysl svého života, tak i přes to chce svou situaci změnit a najít nějaký důvod života.

Úkol 7: Žáci se zkusí vcítit do Evy (odesílatelky dopisu) a zkusí popsat, jaké pocity v nich tento dopis vyvolává.

Předpokládané odpovědi: zoufalost; smutek; (bez)naděje; touha po pochopení, po rodině; touha žít; odhodlání se změnit, vrátit se k rodině

Úkol 8: Žáci zkusí na základě ukázky odhadnout, co vedlo Evu k drogám. Svou odpověď mohou doložit pasáží z dopisu.

Předpokládané odpovědi: Eva měla hodně problémů, které sama nezvládla a ostatní jí nepomohli. Kamarádi ji zklamali, ve škole se jí nedařilo a rodiče se jí nevěnovali, nevěšovali si jí. Eva neměla smysl života, neměla pro co žít.

Úkol 9: Žáci popřemýšlí, proč asi Eva píše dopis mamince a o co v něm svou maminku žádá.

Správné řešení: Eva píše dopis mamince, jelikož jí nedokáže do očí říct, že bere drogy. Žádá v něm o pomoc a druhou šanci.

Úkol 10: Žáci zkusí vymyslet, jak asi maminka na Evin dopis zareaguje, jestli vůbec na něj nějakým způsobem zareaguje nebo Evě neodpoví.

Správné řešení: Evina maminka si dopis přečetla a zavedla Evu do ambulance na léčení.

Následující dva úkoly budou žáci plnit ve dvojicích se spolužákem v lavici. Pokud nebudou znát odpověď, mohou použít školní tablety/iPady nebo vlastní mobilní telefon a informace dohledat na internetu. Případně může pedagog pro ušetření času najít na internetu životopis Christiany F. a stručný děj knihy *My děti ze stanice ZOO* a promítnout ho žákům, nebo do dvojic vytisknout.

Úkoly číslo 11 a 12 je možné také úplně vynechat nebo zadat žákům za domácí úkol. V případě plnění úkolů doma, žáci nepovedou diskuzi se spolužákem.

Úkol 11 (diskuze se spolužákem v lavici): Žáci se ve dvojích pokusí odhadnout, kdo je zmíněná Christiana F. v ukázce. Své nápady prodiskutují se spolužákem v lavici.

Správné řešení: Christiane F., celým jménem Christiane Felscherinow, je autorkou hlavní postavou knihy *My děti ze stanice ZOO* a později i stejnojmenného filmu. Jedná se o autentický příběh, který sepsali novináři na základě rozhovorů s Christiane. Příběh zachycuje její život, rodinné problémy (alkoholismus a násilí), drogovou závislost i vydělávání si peněz prostitucí.

Úkol 12: Žáci si vyhledají na internetu, o čem pojednává knihy *My děti ze stanice ZOO* a zkusí se odhadnout, co mohla Eva závidět Christianě F.

Předpokládané odpovědi: Možná jí záviděla, že i přes veškeré problémy a závislost na drogách, nějakým způsobem zvládá „žít“.

Následně pedagog s žáky vede krátkou diskuzi o knize *My děti ze stanice ZOO* a provede společnou kontrolu předchozích úkolů.

Poté si žáci přečtou krátkou ukázkou z úplného konce knihy.

Úkol 13: Žáci se pokusí popsat, jaké pocity prožívá Eva v ukázce.

Předpokládané odpovědi: Eva se nejspíš chce zabít, ale je klidná a zároveň se těší na svou dávku drog.

Úkol 14: Žáci zkusí odhadnout, proč Eva označuje stříkačku s drogou jako milence a co pro ni takhle stříkačka představuje.

Předpokládané odpovědi: Eva mluví o stříkačce jako o milence, jelikož je pro ni nejbližší a nejdůležitější věc, má k ní určitý citový vztah. Stříkačka pro ni představuje svobodu.

Úkol 15: Žáci popřemýšlí, co nejspíš představuje konec ukázky a také konec celé knihy.

Správné řešení: sen o konci (života)

Předpokládané odpovědi: smrt, volnost, únik

Úkol 16: Žáci napíší, jaké tři slova nejlépe vystihují ukázkou.

Předpokládané odpovědi: zoufalost, svoboda, volnost, konec (života), smrt, naděje

7.5 Úplná prázdnota – Iveta Vochalová

Ukázky z knihy *Úplná prázdnota* mají za cíl žáky seznámit s tím, jak těžký život mají drogově závislí a jakým způsobem může jejich život skončit. Žáci by měli být schopni po přečtení ukázek a vyplnění jednotlivých úkolů charakterizovat hlavní postavy, a měli by být schopni odhadnout, jak postavy skončí s ohledem na informace, které se dozvěděli z četby ukázek. Žáci by také měli umět vyjádřit svůj postoj k situaci v ukázce a jak by se oni zachovali.

V úvodní fázi hodiny žáci pracují pouze s názvem knihy *Úplná prázdnota* a na základě toho se snaží odhadnout, jestli děj knihy bude pozitivní nebo negativní. Následně si žáci přečtou ukázkou z knihy, která však byla zkrácená, aby co nejlépe sloužila našemu účelu. Žáci na základě přečtené ukázky odpovídají na otázky týkající se hlavních postav. Otázky směřují především na charakteristiku postav a jakým způsobem postavy v problematické situaci reagují. Žáci poté zkoušejí předvídat, co se stane s postavami dále v příběhu.

Následuje krátká ukázka z konce knihy, kdy se žáci snaží odhadnout, co se s Tomášem stalo, a co by na jeho místě udělali oni. Posledním úkolem žáků je napsat charakteristiku svého spolužáka. Pedagog může tento úkol přesunout do hodiny slohu nebo zadat žákům za domácí úkol.

Ročník: 8.

Časová organizace: 45 min; Pedagog může úkol číslo 10 přesunout do hodiny slohu nebo zadat žákům za domácí úkol.

Pomůcky: nakopírovaný pracovní list č. 5 (viz Příloha 7), psací potřeby

Metody: čtení s předvídáním, čtení s porozuměním

Průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova (Komunikace; Hodnoty, postoje)

Úkol 1: Žáci napíší tři slova, která se jim pojí se slovem „prázdnota“.

Předpokládané odpovědi: nicota, lhostejnost, beznaděje

Úkol 2: Žáci popřemýšlí, jestli kniha s názvem *Úplná prázdnota* bude mít spíše pozitivní nebo negativní příběh a svou odpověď zdůvodní.

Předpokládané odpovědi: Kniha bude mít spíše negativní příběh, jelikož už ten název ve mně vyvolává pocit smutku a beznaděje.

Žáci si přečtou celkem dlouhou ukázkou, ke které se vztahují následující úkoly 3–7.

Úkol 3: Žáci na základě přečtení ukázky popíší, jak se zachovali Danovi kamarádi a pokusí se i napsat odpovědi na následující otázky: Proč nezasáhli? Jakým způsobem mohli Danovi pomoci v dané situaci? Odehrávala by se stejně daná situace v současném světě?

Předpokládané odpovědi: Danovi kamarádi se v ukázce zachovali nesprávně, jelikož ho nechali ležet na zemi a utekli pryč. Myslím si, že nezasáhli proto, že také byli zdrogovaní a měli strach. Mohli Dana odvést do nemocnice nebo mu alespoň zavolat sanitku. Myslím si, že i současné době by se to odehrálo podobně, jelikož drogově závislí se často starají jen sami o sebe a o to, jestli mají dostatečné množství drog.

Úkol 4: Žáci se zkusí vžít do situace popsané v ukázce a zkusí napsat, jak by se v dané situaci zachovali oni.

Předpokládané odpovědi: Já bych mu zkusila pomoci a zavolala sanitku.

Úkol 5: Žáci zkusí přijít na to, proč se Tomáš jako jediný vrátil zpátky za Danem na nádraží.

Předpokládané odpovědi: Tomáš se vrátil, jelikož považuje Dana za dobrého kamaráda a nechtěl by, aby zemřel. Tomáš obdivoval Dana a možná mu ho bylo i líto.

Úkol 6: Ačkoliv toho žáci moc o Danovi a Tomášovi neví, pokusí se je na základě ukázky charakterizovat a napsat, co mají společného a v čem se liší.

Předpokládané odpovědi:

Dan – silně závislý na pervitinu; potřebuje pořád větší a větší dávky; znalec drog; všude na těle má vpichy, některé mu i hnisají; nervózní až agresivní chování; stará se pouze o svou dávku drog, na ničem jiném mu nezáleží

Tomáš – lehce závislý na drogách; pomalu si začíná uvědomovat svou závislost; myslí si, že může kdykoliv přestat; obdivuje Dana, jaký je frajer; starostlivý; snaží se Danovi pomoci, dává mu svou dávku drog; pociťuje strach, nemůže Dana nechat zemřít; vrátí se k Danovi a zavolá sanitku

Společné – oba jsou závislí na drogách

Liší se: Dan je těžce závislý X Tomáš zatím lehce závislý; Dan je agresivní, nestará se o ostatní X Tomáš je starostlivý

Úkol 7: Žáci zkusí napsat, co se dělo dále s Danem v knize. Prežil to? Nebo zemřel na předávkování drogami?

Předpokládané odpovědi: Dan s drogami nikdy nepřestal. Nakonec umírá na předávkování.

Následně si žáci přečtou druhou ukázkou z konce knihy.

Úkol 8: Žáci na základě ukázky napíšou, co lékař doporučoval postavě, aby změnila na svém současném životě.

Správné řešení: Postava musí skončit s drogami, musí začít dodržovat správnou životosprávu a sportovat, aby se šance na dožití většího počtu let zvýšila.

Úkol 9: Žáci se pokusí odhadnout, proč se postava viděla už po sdělení zprávy od lékaře mrtvá.

Předpokládané odpovědi: Postava věděla, že AIDS se nedá nijak vyléčit a věděla, že Dan, který AIDS měl také, je teď už mrtvý.

Úkol 10: Žáci zkusí odhadnout, co asi Tomáš udělal poté, co se od lékaře dozvěděl, že má AIDS.

Správné řešení: Tomáš si koupil pervitin a spáchal sebevraždu (předávkoval se).

Úkol 11: Žáci popřemýšlí, jak by se oni zachovali, kdyby byli na jeho místě.

Předpokládané odpovědi: Na jeho místě bych se rozhodl léčit, jednak ze závislosti na drogách, ale také z nemoci AIDS. I když bych věděl, že můj život bude trvat pouze několik let, snažil bych se žít naplno.

Úkol 12: Charakteristika spolužáka. Žáci si vyberou jednoho spolužáka a pokusí se napsat jeho charakteristiku. Jak vypadá? Jaké má vlastnosti?

Předpokládané odpovědi:

Moje spolužačka Katka

S Katkou se známe již od dětství, kdy jsme si spolu hrály na hřišti, a v průběhu let jsme se lépe poznaly a staly se z nás nejlepší kamarádky.

Katka měří asi 165 cm a je štíhlé, sportovní postavy. Má dlouhé tmavě hnědé vlasy, které nejráději nechává rozpuštěné vlát ve větru. Její oči jsou hnědozelené a plné smíchu. Na tváři má vždy široký úsměv, kterým rozdává dobrou náladu všem lidem v okolí.

Obdivuji na ní její přátelskou a klidnou povahu i její schopnost vcítit se do pocitů druhých. Katka se dokáže radovat z maličkostí, vždy je plná energie a má skvělý smysl pro humor. V kolektivu je velmi oblíbená a snaží se se všemi dobře vycházet. Je spolehlivá a vždy ochotná mi pomoci. Nemá ráda, když někdo lže, pomlouvá nebo uráží ostatní.

Ve svém volném čase se věnuje sportu, převážně jízdě na kolečkových bruslích a kole. Často také chodí na túry do hor nebo procházky do lesa či parku. Ráda také sleduje seriály, poslouchá hudbu a čte dobrodružné a fantasy knížky.

Jsem velmi ráda, že můžu Katku považovat za svou kamarádku, moc si jí vážím.

Závěr

Diplomová práce si dala za svůj hlavní cíl navrhnout didaktická využití vybraných textů ze současné beletrie pro děti a mládež s tematikou drogové závislosti pro hodiny literární výchovy na 2. stupni základní školy a přitom použít odpovídající metody kritického myšlení.

Teoretická část seznámila čtenáře s pojmem literatura pro děti a mládež, uvedla žánrová rozdělení této literatury a stručně popsala tematický vývoj prózy s dětským či dospívajícím hrdinou. Práce zároveň odborně vymezila pojmy drogy a drogová závislost, popsala rozdělení drog do jednotlivých skupin a stručně uvedla charakteristiku těchto skupin. Následující část diplomové práce se soustředovala na chronologický vývoj literatury s tematikou drogové závislosti od 19. století až po současnost. Největší pozornost byla zaměřována na beletrii pro děti a mládež věnující se problematice drogové závislosti, a to především na současné české autory a jejich díla, která byla následně rozdělena do tří skupin na základě jejich přístupu k drogové problematice. Další kapitola se již zaměřovala na konkrétní vybraná díla, která byla podrobena analýze. Zmíněno bylo také pojetí literární výchovy na základní škole a její ukotvení v Rámcovém vzdělávacím programu. V této kapitole byly také představeny očekávané výstupy žáků v literární výchově a nejčastější způsoby interpretace textů. Závěrečná kapitola teoretické části seznámila čtenáře s kritickým myšlením, s třífázovým modelem učení a byly zde uvedeny konkrétní metody typické pro tento model učení, které byly dále použity v praktické části práce.

Součástí praktické části jsou konkrétní návrhy didaktického využití vybraných ukázek ze současné beletrie pro děti a mládež s tematikou drogové závislosti. Práce obsahuje pět pracovních listů s vybranými ukázkami a úkoly. Na začátku každého metodického návrhu práce s ukázkami je stručně nastíněno základní téma a cíl, který by měl být naplněn prostřednictvím zvolených úkolů. K jednotlivým úkolům čtenář nalezne i správná řešení, anebo předpokládané odpovědi žáků, jelikož úkoly a otázky jsou formulovány tak, aby v co největší míře podporovaly a rozvíjely žákovo kreativní myšlení.

Teoretická část diplomové práce se opírá především o tištěnou odbornou literaturu věnující se jednak literatuře pro děti a mládež, ale také tématu drogové závislosti. V práci bylo rovněž využito několik internetových zdrojů a také Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání z roku 2021.

Autorka se domnívá, že cíle popsané v úvodu této diplomové práce byly naplněny. Vytvořené pracovní listy obsahují zajímavé ukázky z vybrané beletrie pro děti a mládež, které se zabývají tématem drogové závislosti, a jsou vhodné k zařazení do výuky literární výchovy na 2. stupni ZŠ.

Nicméně tato diplomová práce pracuje pouze s pěti knihami zaměřujícími se na drogovou tematiku, a proto toto téma nebylo dozajista úplně vyčerpáno. Existuje velké množství zajímavých a kvalitních děl s touto tematikou, která by bylo možné zařadit do výuky literární výchovy.

Seznam použitých zdrojů

Primární literatura

BŘEZINOVÁ, Ivona. *Jmenuji se Alice: jsem narkomanka*. Praha: Albatros, 2002. 125 s. ISBN 80-00-01077-1.

F, Christiane. *My děti ze stanice ZOO*. Ostrava: Oldag, 2003. 261 s. ISBN 80-86508-28-5.

JOHN, Radek. *Memento*. V Praze: Československý spisovatel, 1987. 289 s. ISBN neuvedeno.

MÁLKOVÁ, Vladimíra. *Skok do propasti*. Boskovice České Budějovice: Albert, 2002. 167 s. ISBN 80-7326-009-3.

PÁNKOVÁ, Veronika. *Vím, o čem mlčím: heroin, toxici a konec jako sladké nic*. Olomouc: Votobia, 2001. 204 s. ISBN 80-7198-457-4.

VAVERKOVÁ, Karolína. *Bílá moc: autentická výpověď dívky, která prošla rájem i peklem drogové závislosti*. Benešov: Start, 2000. 115 s. ISBN 80-86231-11-9.

VOCHALOVÁ, Iveta. *Úplná prázdnota*. Praha: Erika, 1998. 181 s. ISBN 80-7190-672-7.

Odborná literatura

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika: lexikon výukových a hodnoticích metod*. Praha: Grada, 2015. 624 s. ISBN 978-80-247-3450-7.

ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. 171 s. ISBN 80-736-7095-X.

DOUPALOVÁ, Eva. Etopedická problematika v současné české literatuře pro mládež. In: *Cesty současné literatury pro děti a mládež: tradičnost - inovace*. Slavkov u Brna: BM Typo, 2003. 76 s. ISBN 80-903339-0-7.

GEJGUŠOVÁ, Ivana. *Interpretace uměleckého textu v literární výchově na základní škole*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2009. 118 s. ISBN 978-80-7368-729-8.

GRECMANOVÁ, Helena a URBANOVSKÁ, Eva. *Aktivizační metody ve výuce, prostředek ŠVP*. Olomouc: Hanex, 2007. 178 s. ISBN 80-86783-73-8.

HELLER, Jiří a PECINOVSKÁ, Olga. *Závislost známá neznámá*. Praha: Grada, 1996. 168 s. ISBN 80-7169-277-8.

CHALOUPKA, Otakar. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985. 480 s. ISBN 13-783-85.

- KALINA, Kamil. *Klinická adiktologie*. Praha: Grada Publishing, 2015. 696 s. ISBN 978-80-247-4331-8.
- Kolektiv autorů občanského sdružení SANANIM. *Drogy: otázky a odpovědi: příručka pro rodinné příslušníky a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2007. 200 s. ISBN 978-80-7367-223-2.
- KUSÁ, Jana. *Multikulturní výchova v procesu literární komunikace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 136 s. ISBN 978-80-244-4412-3.
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Didaktická interpretace uměleckého textu jako metoda literární výchovy na občanské a střední škole*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1995. 57 s. ISBN 80-7043-170-9.
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H, 2002. 355 s. ISBN 80-7319-020-6.
- MAŇÁK, Josef a ŠVEC, Vlastimil. *Výukové metody*. Brno: Paido. 2003. 220 s. ISBN 80-7315-039-5.
- MARHOUNOVÁ, Jana a NEŠPOR, Karel. *Alkoholici, feťáci a gambleři*. Praha: Empatie, 1995. 110 s. ISBN 80-901618-9-8.
- Mezinárodní klasifikace nemocí: 10. revize: duševní poruchy a poruchy chování: popisy klinických příznaků a diagnostická vodítka*. Praha: Psychiatrické centrum, 2000. 306 s. ISBN 80-85121-44-1.
- NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Praha: Portál, 2011. 173 s. ISBN 978-80-7367-908-8.
- PAVERA, Libor a VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 422 s. ISBN 80-7182-124-1.
- PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Jíloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. 346 s. ISBN 978-80-239-9284-7.
- PRESL, Jiří. *Drogová závislost: může být ohroženo i vaše dítě?* Praha: Maxdorf, 1995. 85 s. ISBN 80-85800-25-x.
- RIESEL, Petr. *Lesk a bída drog: praktická příručka pro mládež, rodiče a pedagogy*. Olomouc: Votobia, 1999. 94 s. ISBN 80-7198-348-9.
- ROSOVÁ, Milena. *Úvod do studia literatury pro děti a mládež: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002. 20 s. ISBN 80-704-2224-6.

- SLADOVÁ, Jana. *Dětství a dospívání v současné literatuře pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 122 s. ISBN 978-80-244-4025-5.
- ŠUBRTOVÁ, Milena. Autenticita, intimita a osobní prožitek v literatuře jako jedna z tendencí polistopadové prózy pro děti a mládež. In: *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí. Kontexty, problémy, trendy*. Praha: Obec spisovatelů, 2009. 271 s. ISBN 978-80-904218-3-7.
- ŠUBRTOVÁ, Milena a CHOCHOLATÝ, Miroslav. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež. II, Čeští spisovatelé*. Praha: Libri, 2012. 465 s. ISBN 978-80-7277-506-4.
- URBANOVÁ, Svatava. *Historický vývoj žánrů literatury pro mládež - antologie: žánry, osobnosti, díla*. Vyd. 2. upr. a dopl. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 1998, 173 s. Učební texty Ostravské univerzity. ISBN 80-7042-136-3.
- URBANOVÁ, Svatava. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století: (reflexe české tvorby a recepce)*. V Olomouci: Votobia, 2004. 457 s. ISBN 80-7220-185-9.
- VALA, Jaroslav. *Didaktika literární výchovy: vybrané kapitoly pro učitele základní školy*. Olomouc: Hanex, 2017. 101 s. ISBN 978-80-7409-086-8.
- VESELÁ, Jana. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. 210 s. ISBN 80-7194-864-0.
- VYKOPALOVÁ, Hana. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. s. 154. ISBN 80-244-0337-4.
- ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012. 160 s. ISBN 978-80-247-4100-0.

Internetové zdroje

ČENKOVÁ, Jana. *Česká literatura pro děti a mládež ve druhém desetiletí 21. století (2. díl)*. CzechLit.cz [online]. [cit. 2021-03-25]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/ceska-literatura-pro-deti-a-mladez-ve-druhem-desetileti-21-stoleti-2-dil/>

O programu. *Čtením a psaním ke kritickému myšlení* [online]. 2020 [cit. 2021-03-15]. Dostupné z: <https://kritickemysleni.cz/o-programu/>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, verze leden 2021. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>

Seznam zkratek

apod. – a podobně

LPDM – Literatura pro děti a mládež

MKN-10 – Mezinárodní klasifikace nemocí, 10. revize

např. – například

RVP – Rámcový vzdělávací program

tj. – to jest

tzv. – takzvaně

vs. – versus

ZŠ – základní škola

ZV – základní vzdělání

Seznam příloh

Příloha 1: RVP Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru

Příloha 2: Obálka knihy *Bílá moc*

Příloha 3: Pracovní list 1

Příloha 4: Pracovní list 2

Příloha 5: Pracovní list 3

Příloha 6: Pracovní list 4

Příloha 7: Pracovní list 5

Přílohy

Příloha 1: RVP Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru

2. stupeň

LITERÁRNÍ VÝCHOVA

Očekávané výstupy

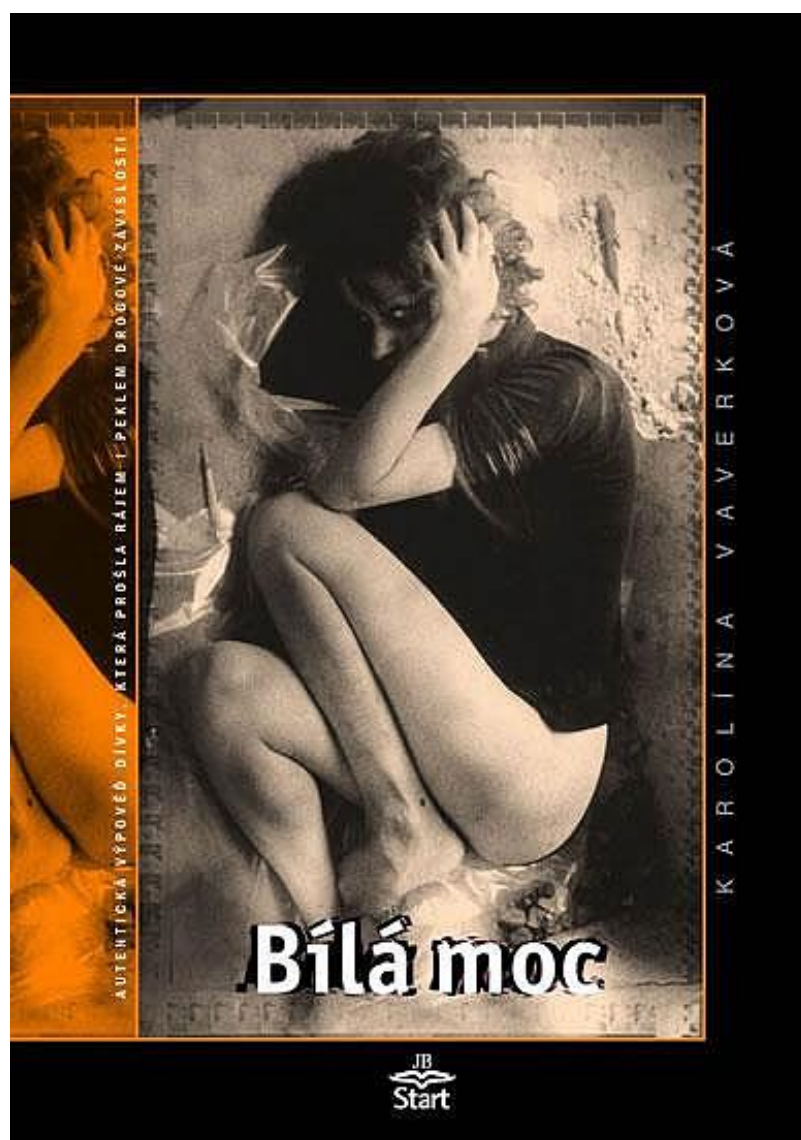
žák

- ČJL-9-3-01 uceleně reprodukuje přečtený text, jednoduše popisuje strukturu a jazyk literárního díla a vlastními slovy interpretuje smysl díla*
- ČJL-9-3-02 rozpoznává základní rysy výrazného individuálního stylu autora*
- ČJL-9-3-03 formuluje ústně i písemně dojmy ze své četby, návštěvy divadelního nebo filmového představení a názory na umělecké dílo*
- ČJL-9-3-04 tvoří vlastní literární text podle svých schopností a na základě osvojených znalostí základů literární teorie*
- ČJL-9-3-05 rozlišuje literaturu hodnotnou a konzumní, svůj názor doloží argumenty*
- ČJL-9-3-06 rozlišuje základní literární druhy a žánry, porovná je i jejich funkci, uvede jejich výrazné představitele*
- ČJL-9-3-07 uvádí základní literární směry a jejich významné představitele v české a světové literatuře*
- ČJL-9-3-08 porovnává různá ztvárnění téhož námětu v literárním, dramatickém i filmovém zpracování*
- ČJL-9-3-09 vyhledává informace v různých typech katalogů, v knihovně i v dalších informačních zdrojích*

Učivo

- **tvořivé činnosti s literárním textem** – přednes vhodných literárních textů, volná reprodukce přečteného nebo slyšeného textu, záznam a reprodukce hlavních myšlenek, interpretace literárního textu, dramatizace, vytváření vlastních textů, vlastní výtvarný doprovod k literárním textům
- **způsoby interpretace literárních a jiných děl**
- **základy literární teorie a historie** – struktura literárního díla (námět a téma díla, literární hrdina, kompozice literárního příběhu), jazyk literárního díla (obrazná pojmenování; zvukové prostředky poezie: rým, rytmus; volný verš), literatura umělecká a věcná (populárně-naučná, literatura faktu, publicistické žánry)
- **literární druhy a žánry** – poezie, próza, drama, žánry lyrické, epické, dramatické v proměnách času – hlavní vývojová období národní a světové literatury, typické žánry a jejich představitelé

Příloha 2: Obálka knihy *Bílá moc*¹⁰⁹

¹⁰⁹ VAVERKOVÁ, Karolína. *Bílá moc: autentická výpověď dívky, která prošla rájem i peklem drogové závislosti*. Benešov: Start, 2000. 115 s. ISBN 80-86231-11-9.

Příloha 3 – Pracovní list 1

PRACOVNÍ LIST 1

Jméno:

Jmenuji se Alice (Ivona Březinová)

1) Zkus vysvětlit název knihy *Holky na vodítku – Jmenuji se Alice*. Co podle tebe představuje vodítko?

2) Odhadni, o čem nejspíš bude kniha pojednávat? Jakým tématem se bude zabírat?

„Holky, mně už to šprtání leze na mozek,“ povzdychla jsem si těsně před pololetními písemkami Zoře a Andree. „Už to prostě nestihám. Vy jo?“

„My?“ mrkla Zora na Andreu. „Jasně že jo.“

„Jo, v pohodě,“ řekla Andrea.

Nechápala jsem to. Na základce nebyly nic moc. Na gympl se dostaly díky úplatkům (mám zvrácený pocit, že i můj staroušek se tehdy těšil, že mi přijetí na školu zaplatí, aby ukázal, že na to má, ale pak ani nevěděl, že už je po přijímačkách), a teď na tom obě v některých předmětech byly líp než já. Prostě zvládaly.

„Hele, zkus tohle,“ navrhla mi Zora poté, co se s Andreou domluvily očima.

„Není to návykový?“ zeptala jsem se opatrně při pohledu na malou skleničku z poloviny naplněnou bílými tabletkami. Moc velkou důvěru ve mně zrovna nevzbuzovaly, zvláště když jsem si vybavila otcův rituál polykání jeho ibalginiů.

„Návykový? Blázníš?“ rozesmála se Zora. „Ale jestli nechceš...“

Jenže já chtěla.¹

¹ BŘEZINOVÁ, Ivona. *Jmenuji se Alice: jsem narkomanka*. Praha: Albatros, 2002, s. 18–19.

3) Co si myslíš, že to bylo za prášky, které holky nabízely Alici? Jakým způsobem mohly prášky Alici pomoci?

4) Kdybys byl/a na místě Alice, vzal/a by sis ty prášky? Svou odpověď prodiskutuj se spolužákem v lavici a uveď alespoň 3 argumenty.

„Kdes byla?“ uhodila na mě máma.

„Venku,“ řekla jsem jazykem ještě ztěžklým heroinovým opojením.

„Ukaž ruce.“

Bez řeči jsem vyhrnula levej rukáv a prstem jí ukázala místo vpichu.

„Tady, podívej. Sem jsem si to prdla. A bylo to skvělý, ale tomu ty nemůžeš rozumět.“

„Ty... ty...“ supěla máma.

„Ty... hnusná fet'ačko,“ napověděla jsem jí. „No jen to klidně řekni. Nebo jsi chtěla říct ještě něco jinýho?“

„Já tě nenávídím,“ rozbřečela se máma zoufale.

„To věřím,“ blábolila jsem dál. „Je to ostuda, co, mít takovouhle dceru. Že jo? Možná že tě kvůli tomu v práci i sesaděj. To bude ale tragédie!“

„Mlč už!“

„Co bych mlčela? Mně se chce... povídat.“

Jenže to už nešlo si povídat. Usínala jsem vestoje. Máma stála ve dveřích, a tak jsem si kecla na rohožku a v tu ránu jsem byla v limbu.

„Vstávej, Alice, odjíždíme,“ probudil mě otcův smutně přísněj hlas.

„Co?“

„Říkám, aby ses sebrala, musíme jet.“

Uvědomila jsem si, že ležím na rohožce u dveří, a že mě nepříjemně brněj nohy. Jinak jsem nechápala nic.

„Kam musíme jet?“

„Hlavně ty musíš jet,“ řekl otec tvrdě. Až moc tvrdě na starouška. Takhle jsem ho neznala. Úplně mi ten jeho hlas postavil chlupy do pozoru.

„Já někam jedu?“

„Do léčebny,“ řekla máma a hlas se jí zlomil pláčem. „Viš, Alice, takhle už to vážně dál nejde. Vždyť takhle bys utrápila sebe i nás. A tam... tam ti pomůžou.“

„Mně nikdo nepomůže,“ vyjelo ze mě tak zoufale, až jsem se sama sebe lekla.

Tohle že jsem já? Já, která má pořád všechno pod kontrolou? Už dávno jsem věděla, že si spoustu věcí nalhávám, že obelstuju sama sebe. Ale že je to se mnou takhle zlý, jsem netušila.²

5) Vžij se do postavy Alice. Jak se asi cítí?

6) Jak na danou situaci zareagovala matka?

7) **Pokračuj v příběhu!** Napiš minimálně 10 vět, jak si představuješ, že by příběh mohl pokračovat. Zaměř se především na Alici, co se s ní asi stalo.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

² BŘEZINOVÁ, Ivona. *Jmenuji se Alice: jsem narkomanka*. Praha: Albatros, 2002, s. 123–124.

Jak příběh pokračoval v knize...

„Alice,“ zašeptala máma a já viděla jen ty její přílišně zestárly oči.

„Tak jo,“ řekla jsem potichu, ale rychle, abych si to ještě nestačila rozmyslet.

„Jedem do léčebny. Zkusím to.“

A tak jsem tu.

„A tak jsem tu. V Bezděkově.“

Zítřka mě doktor Bilek pustí z vodítka na mou první samostatnou vycházku. Půl dne budu v tý džungli venku úplně sama. Ale já věřím, že to dokážu.

[...]

V bezděkovský léčebně zůstanu už jen několik týdnů.

V tomhle deníku mi zbývá už jen několik čístejch stránek.

I já jsem čistá. Čistá v tom nejužasnějším smyslu toho slova.

Až dopišu tu úplně poslední stránku, udělám za vším, co jsem prožila a napsala, tlustou čáru. A za ní... za ní už bude všechno jinak. Doufám.

Jmenuji se Alice a jsem narkomanka. Už napořád, protože i když se teď cítím vyléčená, ta touha po fetu už ve mně bude až do smrti. No, jen si zkuste s tím žít. Nebo vlastně... radši ne.³

8) Porovnej vlastní pokračování příběhu s originálem z knihy. Nalezneš nějaké shodné prvky? V čem se oba příběhy liší?

³ BŘEZINOVÁ, Ivona. *Jmenuji se Alice: jsem narkomanka*. Praha: Albatros, 2002, s. 124–125.

9) **Pětilístek!** Podle pokynů doplň následující schéma vztahující se k Alici.

1. řádek: 1 podstatné jméno vystihující téma
2. řádek: 2 přídavná jména popisující téma
3. řádek: 3 slovesa vyjadřující děj tématu
4. řádek: věta o 4 slovech shrnující dosavadní znalosti o tématu
5. řádek: 1 slovo rekapitulující podstatu tématu

Téma: ALICE

10) **Napiš krátký dopis Alici.**

Teď máš jedinečnou příležitost Alici něco vzkázat, pomoci ji nebo poradit. Můžeš se podělit i o své vlastní zkušenosti.

Jak se ti vyučovací hodina líbila?

(Oznámkuj ji do hvězdy: 1–5 jako ve škole)

Jak se ti s ukázkou pracovalo?

(Zakroužkuj nebo vybarvi smajlíka.)

Příloha 4 – Pracovní list 2

PRACOVNÍ LIST 2

Jméno:

Skok do propasti (Vladimíra Málková)

- 1) Do prázdných bublin napiš slova, která tě napadají v souvislosti se slovem PROPAST. Co ti toto slovo evokuje? Popřemýšlej, jakou může mít souvislost slovo „propast“ v názvu knihy s jejím příběhem.

Suverénně sáhnu po Markétiny cigaretách¹ a zapálím si. Slastně vyfouknu kouř a natáhnu si nohy na konferenční stolek.

„Co ve škole,“ zeptá se, když přede mě položí skleničku.

„Normálně, stojí to tam za prd. Dneska jsem slizla dvě koule, ani jsem nemrkla. Normálně pakárna. Novák se mi tam snažil něco domlouvat... takový kecý. Radši jsem ho nevnímala, protože bych mu musela něco říct. Na tělák jsem nešla. Nemíním tam dvě hodiny rajtovat na nářadí jako debil.“

„Sháněl mě někdo, když jsem teď nemocná?“

„Myslím, že ne. Jo, Roberta jsem potkala ve městě, byli jsme...“

„...já vím, byl tady u mě. Povidal, že si úplně slintala po perniku, jo?“ dobírá si mě.

„Nech toho,“ mávnu rukou. „Bych chtěla vidět tebe v mojí kůži. Ten debil Dvorníček zase opruzoval. Takhle na to aspoň zapomenou, nebo nic nevnímám, když se na mě sápe.“

¹ pozn.: v knize se nachází nesprávný gramatický tvar; MÁLKOVÁ, Vladimíra. *Skok do propasti*. Boskovice České Budějovice: Albert, 2002, s. 153.

„Ty, Terezo, nepřeháníš to nějak moc? Jointů vykouříš skoro deset denně, perník si dáš skoro dvakrát v týdnu a pořád máš málo. Hele, aby se z tebe nestal závislák,“ strachuje se.

„Bud' v klidu. Co by se ze mě stával závislák. No tak si dám víckrát než ty, no. Co mám asi dělat? Je mi potom báječně, tak mě nech.“

„Jak myslíš. Já – abys nenarazila,“ varuje mě ještě, ale potom už o tom nemluví.²

2) Zkus popsat, jaký vztah mají mezi sebou Markéta a Tereza?

3) Napiš alespoň pět přídavných jmen, která charakterizují Terezu z ukázky.

4) Co si myslíš, že Dvorníček (nevlastní otec) udělal Tereze? Svou odpověď dolož pasáží z textu.

5) Chová se podle tvého názoru Tereza přehnaně? Co bys jí poradil/a, aby udělala?

Probudí mě nějakou šramot a potom cizí ruce, které bloudí po mém těle. Rozloupnu oči a vím, kolik uhodilo. Máma odešla na noční a debil Dvorníček má zase choutky. Začnu se bránit, hned jednu slíznu na začátek a potom je mi už všechno jedno. Doslova přetrpím ty odporový minuty, které se vlečou slimáčím tempem a počkám až vypadne do svého pokoje. Potom potichu vylezu, zamknu se v koupelně a smývám ze sebe ten jeho odpornej pach. Je mi z něho na bliti. Jsem najednou celá zpocená, klepu se po celém těle, zvedá se mi žaludek... nevím jak dál.

² MÁLKOVÁ, Vladimíra. *Stok do propasti*. Boskovice České Budějovice: Albert, 2002, s. 153.

Perník mi pomáhá občas zapomenout, ale není to stálé řešení. Navíc, zase nemám prachy a k Markétě se mi jít žebrať nechce. Ještě ji dlužím za dvě poslední dávky.

Nakouknu do skřínky v koupelně, jestli bych tam nenašla nějaký prášky na spaní, když mi do oka padne žiletka.

Tak – to by bylo řešení provždy! Měla bych od toho úchyláka pokoj. Máma stejně má oči jen pro něj, ani by pro mě nebrečela, protože kdyby mě měla ráda, vyslechne mě a uvěří mi. Zatím je jen slepá a hluchá. Vidí toho imbecila a nic jinýho.

Napustím si vamu horké vody, pomalu se do ní ponořím a uchopím žiletku do ruky. Nejdřív se jen tak, trochu říznu do dlaně.

„Jauvajs, to bolí,“ usyknu. To nedokážu. Nesnáším bolest a tohle mě hrozně bolí.

Ale jak to jen vymyslet? Znovu prohledám skřínku, všechny poličky a nakonec objevím prášky „Diazepam“. Ano, to je přesně to, co jsem hledala. Nasypu si je rovnou do pusy. Nepočítám, kolik jich je. Pořádně je zapiju a lehnu si znovu do vany.

Ležím asi pět minut, ale nepocítuju nic. To je divný... chci se zvednout, ale najednou se mi zamotá hlava a já si raději sednu zpátky.

Vezmu si do ruky žiletku a zkusím, jestli už to dokážu. Nejdřív zkusím dlaň, trochu to bolí, ale ne už tak jako prvně. Přejeďu si žiletkou po zápěstí a skoro necítím bolest.

Pozoruji, jak mi krev pomalu odkapává do vany a voda se zbarvuje do růžova. Je mi báječně. Najednou se mi zdá, že jsem v jiném světě. Přitlačím žiletku a pořežu se i na druhé ruce.

Jedna kapka, druhá kapka...³

6) V třech větách se pokus shrnout ukázkou.

7) Proč matka Tereze nevěří? Svou odpověď podlož pasáží z ukázkou.

³ MÁLKOVÁ, Vladimíra. *Stok do propasti*. Boskovice České Budějovice: Albert, 2002, s. 154–155.

8) Zkus napsat, proč si myslíš, že se chtěla Tereza zabít? Zachoval/a by ses na jejím místě stejně?

9) Co si myslíš, že se stalo s Terezou dále v knize? Zemřela nebo ji někdo zachránil?

10) **Napiš krátký dopis Tereze.**

Teď máš jedinečnou příležitost Tereze něco vzkázat. Můžeš jí poradit, co mohla udělat jinak nebo se s ní podělit o své vlastní zkušenosti.

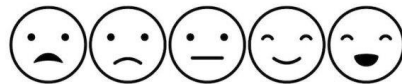
Jak se ti vyučovací hodina líbila?

(Oznámkuj ji do hvězdy: 1–5 jako ve škole)

Jak se ti s ukázkou pracovalo?

(Zakroužkuj nebo vybarvi smajlíka.)

Příloha 5 – Pracovní list 3

PRACOVNÍ LIST 3

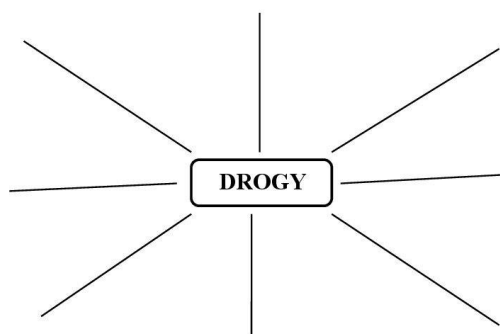
Jméno:

Vím, o čem mlčím (Veronika Pánková)

- 1) **Volné psaní!** Popřemýšlej nad tématem „*O čem lidí často mlčí*“ a napiš, cokoliv tě k tomu napadne. Máš na to vyměřený čas 3 minuty.

- 2) **Myšlenková mapa!** Napiš všechno, co tě napadne na téma DROGY a pokus se zaznačit i souvislosti mezi pojmy.

Beze slova vypadnu a namiřim si to k našemu baráku. Je to hodně daleko, ale já tam dojdu; tak šíleně, zoufale chci teď bejt doma, že mě nic nezastaví. S šílenou hrůzou zazvoním na zvonek. Otevírá mi máma. Není naštvaná, jenom překvapená.

„Jseš čistá? Víš, co jsem ti říkala.“

„Skoro čistá, mami. Tady to chci dotáhnout do zdárného konce, víš?“

Jsem doma. Můj pokoj, moje postel, moje plakáty – jak dlouho už jsem tady nebyla? Těžko říct. Musela jsem bejt pryč celou věčnost. Teď se rozhodne. Nemám u sebe ani zrníčko hnědky a noční můra se blíží. Musím najít nějaký prášek, dřív než bude pozdě. Nepřežiju to, určitě zešilim strachy. Ať už je to za mnou. Počítám, že do školy tak tejdén nepůjdu. Před půl rokem, kdy jsem prvně praštila s herákem, než jsem do něj znovu vlitla, mi to trvalo dva dny, než jsem byla schopná vůbec něco dělat. Jak dlouho to může trvat teď, když do sebe peru nejmiň dvakrát tolik ejče než tenkrát? Radši na to nebudu myslet. Nacpu do sebe nějaký sedativa a zkusím tenhle zkurvenej absták zaspat. Nic jinýho mě nenapadá.

Hodiny jsou neskutečně dlouhý. Horečka, zimnice, bolest a strach, stav na hranici šílenosti. Podělaný blouznění, jako kdybych měla každou chvíli umřít. Chvílema spím, ale ty chvíle jsou moc krátký na to, aby zmírnily moje utrpení. Drkotám zubama, celá zpocená strachy, mám pocit, že na mě padaj stěny, všechno na mě padá. Ty křeče jako by mě chtěly roztrhat. Máma mi chce už pokolikátý zavolat doktora, ale já ji pokaždý pošlu pryč z mýho pokoje se slovy, že to zvládnou. Ohromný. Kde beru tu jistotu? Zatím to vypadá, že spíš skončím na psychárně. Zvracím, klepu se, brečím. Letitá deprese se zase hlásí o slovo. Nervy v háji, vlastně všechno v háji; celý moje tělo je jako rozdrčený, každý pohyb znamená novou salvu bolesti. Chci jediný – umřít, hned teď a tady.

Noci jsou nekonečný a dny snad ještě delší. Chudák máma, je mi lito, že se na mě musí dívat. Vrchol hnusu. To jsem já. Oči oteklý, že skoro nevidím. Prostě nedokážu přestat brečet, tohle jde odněkud zevnitř, ze mě. Strach, kterej mě ovládá, strach, kterej ovládá celý můj život. Vždycky to tak bylo. Proč ale? Co jsem komu udělala, že jsem se musela narodit s tak zkurvenou povahou? Nebo to nebylo vrozený? Tak jak to teda bylo? Proč já a ségra nemůžem bejt normální, proč musíme pořád znova padat do toho největšího bahna, či je to vina? To na nás musí bejt svět tak zlej? Fakt se s tím nedá něco udělat? Nesmím o těchto věcech přemýšlet, musím myslet na něco hezkýho – nejde to – doprdele nejde to...¹

¹ PÁNKOVÁ, Veronika. *Vím, o čem mlčím: heroin, toxici a konec jako sladké nic*. Olomouc: Votobia, 2001, s. 96–98.

3) Zkus vysvětlit, co znamenají následující slova v textu: hnědka, herák, ejč, abstáák, psychárna

4) Jakou vrstvou českého jazyka je text napsaný? Vyhledej a vypiš konkrétní příklady z ukázky. Proč autorka zvolila právě tuto vrstvu jazyka?

5) Jaká skupina lidí touto vrstvou jazyka mluví? Ve dvojici se spolužákem zkus vymyslet alespoň 5 dalších slov, která by tato skupina lidí mohla používat.

6) Jaké pocity prožívá hlavní hrdinka v ukázce?

7) **Podvojný deník!**

Vyber z ukázky alespoň 3 věty/pasáže, které tě nejvíce zaujaly. Opiš je do levého sloupečku. Do pravého sloupečku vysvětli, proč sis je vybral/a.

8) Napiš 3 slova, která nejlépe vystihují přečtenou ukázkou.

--	--	--

Myslela jsem si, že tohle léto bude jiný, ale zas je všechno v háji. Čekala jsem srandu, kámoše, Martina... Místo toho sedím doma s Hankou, která mě už unavuje svejma buzeracema ohledně heráku a všeho, co k tomu patří.

„Je ti fajn? Fakt se cejtíš dobře? Řekla bych, že ne. Nechybí ti něco, Niky?”

Já ji snad zabiju. Tohle se vážně nedá vydržet. Jasně, že mi něco chybí. Jenže je toho víc, než si myslí. Jo, pěknou, dlouhou lajničku hnědky bych si dala, to jako jo. Ale jenom lajnu, žádný jehly nebo něco podobnýho. Jsem ráda, že mi ty jizvy už skoro zmizely, teda kromě takový oteklý žilky na noze, to už ani nezmizí nikdy. Dopřdele, nemusela by mě takhle buzerovat. Je to přece moje ségra, ví, jak špatně to rozdejchávám. Ví, jak špatně rozdejchávám všechno, potom, co se Martin za celý prázdniny ani neozval. Zato Ex mi byl jednu chvíli pořád v patách a navázal se do mě stejně jako Hana. Podejte si ruce, hajzlové podělaný. Já jsem Hanu nikdy nestírala, a když se pokoušela praštit s ejčem, vždycky jsem se jí snažila pomoci. Mohla by mít v sobě kousek vděčnosti. Myslí si, že je bůhvíjaká sranda budit se každý ráno s chutí zabít se. Možná to udělám, možná, že ne. Uvidíme. Důvodů by pro to bylo dost.²

² PÁNKOVÁ, Veronika. *Vím, o čem mlčím: heroin, toxici a konec jako sladké nic*. Olomouc: Votobia, 2001, s. 126–127.

9) Jak se chová Hana ke své sestře Veronice v ukázce?

10) Co chybí Veronice na základě ukázky? Proč už nechce používat jehly?

11) Jak Veronika jednala s Hanou, když se Hana snažila přestat s heroinem?

12) V čem se Hana a Veronika liší?

13) Napiš alespoň 5 důvodů, proč je lepší žít bez drog.

Jak se ti vyučovací hodina líbila?

(Oznámkuj ji do hvězdy: 1–5 jako ve škole)

Jak se ti s ukázkou pracovalo?

(Zakroužkuj nebo vybarvi smajlíka.)

Příloha 6 – Pracovní list 4

PRACOVNÍ LIST 4

Jméno:

Bílá moc (Karolína Vaverková)

1) Co ti evokuje slovní spojení „bílá moc“? O čem by kniha mohla pojednávat?

2) Podívej se na obálku knihy a znovu zkus odpovědět na otázku, o čem kniha bude.

3) Kdo je ta dívka na obálce?

4) Kde se bude děj knihy nejspíš odehrávat?

5) Jaké má podle tebe dívka problémy?

Maminko!

Prosim, nediv se, že Ti píšu tenhle dopis, ale musím Ti říct něco, co bych Ti do očí říct nemohla.

Možná to změní Tvůj vztah ke mně, možná to změní tvůj život. Ale vo jedno Tě prosím – přečti to dokonce, bez přestávky a bez přerušení.

Pamatuj ale, že Tě nechci ztratit.

Maminko, moje problémy se poslední půlrok hromadily, silily a já si připadala na světě sama. Vy jste měli svoji práci a svoje problémy, jini totéž, a když jsem se někomu začala svěřovat, vodpověděl mi na to tak, že sám začal vo svých problémech. Tak jsem to brzy vzdala. Lidi kolem mě zklamali a já jim přestala věřit. Především po zkušenosti s Andreou a Davidem. Nikoho už na světě nemám, jen Mišu, jenže vona je na tom podobně jako já, takže ji nechci zatěžovat ještě svýma problémama.

Taky ve škole jsem poslední dobou zklamala, i když jsem se dost snažila, aby to bylo naopak. Jenže já vyloženě přitahuju smůlu. Nejrada bych ze školy vodešla, už si prostě nevěřím. Jen tam zbytečně zabírám místo lepším. Vedoucí mě tam nechce.

Vy jste celej den v práci, už se skoro vůbec neznáme. Vlastně jsme se tím vod sebe navzájem vodcizili, a tak jsem začala rodinu hledat jinde. Venku. Ale ani ta dlouho nevydržela. Další problémy ale už nebudu rozebírat, mám jich v hlavě moc. A nejvíc mě trápí, že si za ně můžu sama. Jsem prostě neschopná. Připadá mi, že jsem na nic. Nikdo mě nepotřebuje, ale já potřebuju všechny, ale místo abych to dala najevo, krčím se v pozadí a bojím se reakci vostatních. Hodně lidí mi ublížilo, možná jsem ublížila i já jim.

Nemám cíl, nemám pro co žít, nemám světlo do života, nemám elán a nepamatuju si, kdy jsem se naposledy vod srdce zasmála. Nemám sebevědomí, jsem úplně na nic. Jenže já to chci změnit. Celou dobu jsme si naivně myslela, že můj život je plnej a šťastnej, ale teď už jsem jen pesimistická a zbabělá. Mám Vás moc ráda a chci ty starý časy vrátit zpátky.

Maminko, nemůžu to vyslovit. Já jsem to všechno nakonec převedla na něco jiného. Začala jsem brát drogy. Začala jsem si píchat. Ale já to tak nechtěla, přísahám. Vim, že jsem zbabělá a sobecká, ale prosím, pomoz mi. Už tak dál nechci. Chci se mezi vás vrátit a opět se smát. Nemyslet na drogy. Umět se sžít s problémy. Chci to umět a udělám pro to cokoliv.

Prosim, pomoz mi. Sama to už nedokážu. Ale budu se moc snažit. Budeme zase spolu a bude nám hezky. Chci bejt s váma, bez vaší prokletý práce a bez mejch malichernejch problémů.

Vím, že je to rána pod pás, ale já to tak vážně nechtěla. My to zvládnem. Určitě. Půjdu se i léčit, jak jsem už řekla, udělám cokoliv.

Jsem teprve na začátku, takže mám velkou šanci, ale nechci skončit jako Christiana F. Ještě včera jsem jí záviděla, nevím co, ale teď vím, že to dokážu.

Nejsem nepovedený dítě, není to ani vina vaší výchovy, jen se toho na mě sesypalo moc najednou. Ale neodvrhňte mě teď.

Dejte mi šanci. Prosím.

Chci bejt zase vaše malá holčička.

Maminko, přála bych si, až si přečteš tenhle dopis, abys ke mně přišla, vobjala mě a řekla: My to zvládnem, neboj.

Miluju Tě a chci, abys tu teď byla se mnou. Maminko, chce se mi brečet, prosím, vodpusť mi. Nauč mě znovu žít.

Tvoje Eva¹

6) **Podvojný deník!**

Vyber z ukázky alespoň 3 věty/pasáže, které tě nejvíce zaujaly. Opiš je do levého sloupečku. Do pravého sloupečku vysvětli, proč sis je vybral/a, co tě na nich zaujalo.

7) Jaké pocity v tobě tento dopis vyvolává?

8) Co si myslíš, že vedlo Evu k užívání drog?

¹ VAVERKOVÁ, Karolína. *Bílá moc: autentická výpověď dívky, která prošla rájem i peklem drogové závislosti*. Benešov: Start, 2000, s. 60–61.

9) Za jakým účelem Eva píše své mamince dopis? O co v něm žádá maminku?

10) Jak si myslíš, že maminka na Evin dopis zareaguje?

11) Slyšel jsi někdy jméno **Christiana F.** zmíněné v dopisu? Kdo to byl/je?

Své znalosti a domněnky nejdříve prodiskutuj se spolužákem v lavici. Poté případně použijte mobilní telefon a vyhledejte si ji na internetu.

12) Vyhledej si na internetu, o čem pojednává kniha *My děti ze stanice ZOO*.

Proč si myslíš, že Eva záviděla Christině F.?

[...] Už nemůžu, nemůžu. Nikdy už nebudu normální. Sama jsem si život navždy poznamenala. Nechci už na nic jen čekat a doufat, že se to zlepší.

Neumím prostě žít. N E U M Í M !!!

Klekla jsem si na studený dlaždičky. Někdo zvenku zkoušel kliku. bylo zamčeno.

Ruce se netřesou a srdce je klidný. Mezi prsty se mi blýská tenká milenka s nepředstavitelně ostrým jazykem.

S náramnou pečlivostí provádím pomalu, ale jistě každičkej krok milovaného rituálu přípravy drogy.

Srdce mi začíná bušit. Hlava je ale čistá a vnímá jen to, co se před mýma očima odehrává.

Pomalým pohybem vytahuju rukáv a hladím si žily. Nejráděj bych je volizla a zakousla se. Je to nádhera.

Druhá ruka se k nim přibližuje s mou milenkou – stříkačkou plnou svobody.

Jehla si samovolně nachází čistounkou žilu. Ani se nemusím dívat. Ale já chci. Zajíždí pod kůži. Pist jede nahoru a dá volnost krvi, která jako na povel vjede do stříkačky. Nádherná červená tenoučká struna na konci tvoří exotický květy.

Srdce už buší jako o závod a čeká, co bude dál.

Palec se jemně dotýká pistu a pomalu ho tlačí dolů.

Ještě polovina zbývá, ale v hlavě mi běhají miliony stříbrnejch mravenců.

Mám pocit, že se mi rozletí na tisíce kusů...

Svět je bílej.

Už jdu.

Svět není.

Už jsem tu.

A už nikdy nebude.

Jsem pták...²

² VAVERKOVÁ, Karolína. *Bílá moc: autentická výpověď dívky, která prošla rájem i peklem drogové závislosti*. Benešov: Start, 2000, s. 111–112.

13) Jaké pocity prožívá Eva v ukázce?

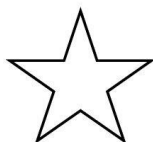
14) Proč Eva hovoří o stříkačce jako o milence? Co pro ni představuje?

15) Co představuje konec ukázky?

16) Napiš 3 slova, která nejlépe vystihují přečtenou ukázkou.

Jak se ti vyučovací hodina líbila?

(Oznámkuj ji do hvězdy: 1–5 jako ve škole)

Jak se ti s ukázkou pracovalo?

(Zakroužkuj nebo vybarvi smajlíka.)

Příloha 7 – Pracovní list 5

PRACOVNÍ LIST 5

Jméno:

Úplná prázdnota (Iveta Vochalová)

1) Napiš tři slova, které v tobě evokuje slovo PRÁZDNOTA.

--	--	--

2) Bude se jednat o pozitivní nebo spíše negativní příběh, když se kniha jmenuje „*Úplná prázdnota*“? Zdůvodni.

„Čau. Tak co potřebuješ?“ Prohlídl si všechny kluky a usmál se nad dobrým dnem.
„Vás tady ale je,“ řekl, ještě než jsem ho přerušil.
„Máš perník?“
„A kolik?“ Sundal si opět kšiltovku, přejel si rukou vyholenou hlavu a opět ji nandal. Tentokrát mi nepřišel nervózní. Měl radost z velkého kšeftu, kterej na nás udělá.
„Dej nám za pětikilo,“ řekl jsem.
„Za litr, vole, až je i na potom,“ přerušil Dan náš rozhovor. Dýlerovi se opět zvedla nálada.
Najednou na mě přišel zvláštní pocit. Jako kdybych měl těžkej žaludek. Cítil jsem, že mám strach. Strach, aby mě máma neviděla. Už jsem na perník neměl takovou chuť. Podal jsem mu peníze, který jsme složili dohromady. Klepaly se mi ruce.
„Co je s tebou?“ vrazil do mě Dan.
„Nic, v pohodě.“ Dan, jako náš největší znalec, ochutnal péčko.
„Hm.“ Sbalil péčko do kapsy. Zamířili jsme na veřejný záchodky.
Měl jsem blbej pocit, nevím ale, proč. Začal jsem si to všechno nějak uvědomovat. Vždyť fetuju. Píchám si do žíly. A je mi teprve sedmnáct.
Dan si začal připravovat dávku. Seděl jsem na lavičce, která stála podél zdi poblíž kabinek. Pozoroval jsem Dana. Byl na tom špatně. Byl na konci svého drogového života.

Dan si vyhrnul kalhoty. Zahlídl jsem hnisy na jeho noze. Podepřel jsem si hlavu a dál pozoroval Dana. Panebože, vždyť je to hrozný. Chudák Dan. Ještě že tohle se mi nemůže stát. Budu s tím muset přestat. Podíval jsem se na své zápěstí. V pohodě. Naštěstí žádný hnisy. Jen pár vpichů celkem čistejších. Dan neustále hledal, kam by si mohl píchnout. Byl jako vždy dost nervní. Prohlížel si ruce. Našel žílu, která byla nepatrně vidět, na spodní straně paže. Zapíchl máju do žíly. Vyndal. Znovu. Natáhl stříkačku, aby se do ní dostala krev. Jehla se zacpala. Dan ji začal nervózně mačkat.

„Doprdele! Tak pojď, ty svině malá. Tak pojď.“ Danovi se vysmekla jehla z žíly. Byl celej od krve.

„Tak podejte mi ksakru špendlík. Co tak blbě čumíte jak magoři!“ Mirek podal Danovi špendlík. Šťourání v práskáčce jehle se zdálo být nekonečný. Jen jsem seděl a myslel jsem na Petra, na mámu, taky na Lucii. Byla na tom chudák dost špatně. Ale ne tak jako Dan.

Konečně se podařilo prorazit ucpanou stříkačku. Dan ji chvíli pozoroval a opět začal hledat jednotlivý místa na těle. Z ruky mu přitom vytejkala krev. Bylo mu to úplně jedno.

Svým způsobem jsem Dana dost obdivoval. Byl z nás takovej největší frajer. Uměl krást. Byl hodně rozpíchanej. Myslím, že v tý době jsem si neuvědomoval, co s náma drogy provádí.

[...]

Dan si konečně píchl svou dávku. Ležel uvolněněj na zemi a čekal na účinek. Každěj jsme asi věděli, že se nedostaví, a jestli jo, tak nebude jako ten první.

[...]

Dan furt ležel na zemi. Začínal se pomalu zvedat.

„Potřebuju větší dávku. Tohle mi už nestačí.“

„Já ti dám svoji!“ vykřikl jsem. Byl to můj pokus nepřinutit Dana k další agresivitě.

„Tak dělej, ty pičo! Dělej!“ začal na mě řvát Dan. Jako kdyby nepochopil, že mu chci pomoci. Choval se, jako bych mu tu dávku bral. Podal jsem mu svoji jehlu. Dan se postavil před zrcadlo. Začal si prohlížet krk. Našel žílu, do který si píchl. Krev vystříkla na zrcadlo. Dan se usmál, ale najednou, jako by se mu zamotala hlava, spadl na zem. Vřhl jsem se k němu.

„Dane, Dane!“ vykřikoval jsem. Otevřely se dveře. Starší muž vešel do místnosti. Jakmile ale spatřil Dana, hned ji opustil. Dan stále bez hnutí ležel na zemi.

„Co budeme dělat?“ vykřikl jsem a podíval se na Mirka. Mírek znejistěl a naklonil se nad Danovo tělo. Začal ho profackovávat a vykřikovat jeho jméno. Pak se zvedl a ohlídl se po nás.

„Mizíme! Tak dělejte, nečumte jak kreténi! Kluci!“ vykřikl. Všichni jsme se zvedli a začli zdrhat. Hlavou se mi honily šilené myšlenky. Co když je mrtvej.

„Kam půjdem?“ vykřikl jsem na Mirka.

„Zdrhnem do nějakýho starýho baráku,“ ušklíbl se Mírek. Najednou mě napadla myšlenka, že Danovi musím pomoci. Nemohl jsem ho tam nechat jen tak zemřít.

„Tak jo, já jdu zatím sehnat nějaký péčko Lucce,“ řekl jsem, ale nikdo mě příliš nevnímal.

„Vím, kde je supr barák,“ řekl Jakub. „Zatím se tam schováme, pak se uvidí.“

„Stačí, když se rozdělíme,“ řekl jsem.

Mírek kývl hlavou. Jdi si sám, vole, já jdu s Jakubem.

Odpojil jsem se od kluků. Moc dobře jsem věděl, že žádný péčko nechci. Zaběhl jsem zpátky na Náměstí Republiky na toalety. Otevřel jsem dveře. Dan tam pořád ležel. Pomalu jsem k němu přistoupil. Klekl jsem si k jeho hlavě. Pohládl jsem ho po tváři. Přešel mě mráz po zádech. Položil jsem hlavu na jeho hrudník a poslouchal tlukot jeho srdce. Byl živěj, ale tlukot byl nepravdělněj. Snažil jsem se s ním cloumat, ale Dan se stále neprobral. Stále jsem cloumal s jeho položeným tělem a vykřikoval jeho jméno.

„Dane! Vzbud' se. No tak! Nejsi přece debil. Nemůžeš tu ležet! No tak! Vždyť nejsi mrtvej, tak se zvedej.“ Bušil jsem do něj. Co budu dělat? V hlavě jsem měl neuvěřitelněj zmatek. Nevěděl jsem, co dřív. Musím zavolat sanitku. Vzal jsem Dana za ruce a odtáhl ho kousek stranou. Opřel jsem ho o zeď a chvíli vyčkával, jestli se neprobere. Pak jsem se zvedl a odběhl k telefonní budce, která byla hned vedle toalet ve vestibulu metra. Vytočil jsem číslo 155. „Rychle přijedte, mám tu předávkování.“¹

¹ VOCHALOVÁ, Iveta. *Úplná prázdnota*. Praha: Erika, 1998, s. 62–65. (zkráceno)

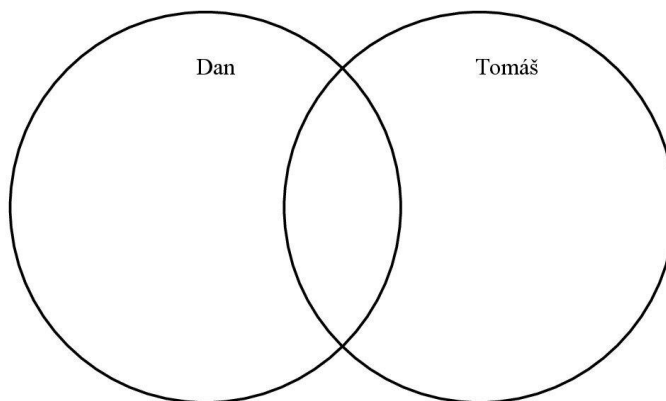
3) Jak se zachovali Danovi kamarádi v ukázce? Podrobně popiš.

(Proč nezasáhli? Jakým způsobem mohli pomoci? Odehrávalo by se to stejně v současném světě?)

4) Jak by ses na jejich místě zachoval ty?

5) Proč jediný Tomáš se vrátil zpět?

6) Zkus charakterizovat postavy Dana a Tomáše na základě ukázky. Co mají společného? V čem se liší?

7) Co si myslíš, že se stalo s Danem dále v knize?

„Posad' se.“ Doktor mi podal papír. Začal jsem si ho prohlížet. Bylo tam napsáno – ŽIVOT JEŠTĚ NEKONČÍ.

„Co?!“ Podíval jsem se na něj nechápavě. Jo, došlo mi to.

„Je mi líto, ale jste pozitivní HIV.“ Ne. Ne! To nemůže být pravda. Sakra, to nemůže být pravda. Čuměl jsem do toho papíru. Písmenka se mi začaly rozmazávat.

„Ne!“ řekl jsem potichu. AIDS. Tak já ho mám. Doprdle! Slzy mi začaly kapat na ten papír s tím směšným nápisem. Jak to, že nekončí? Je konec. Už nikdy nebude takový jako předtím. Mám „aic“ a chcípnu.

„Chtěl bych vám říct, že váš vir se může začít projevovat až za několik let.“ Začal si něco vyprávět. Vir – teď nebo za dva roky. Dan umřel už teď. Je mrtvej! A já taky. A on tu vypráví o tom zasraném viru.

„Ve vašem případě jste ještě ale bohužel o něco náchylnější. Když usoudím, že jste narkoman, váš život může trvat o něco míň. Ale za předpokladu, že skončíte s drogama a budete dodržovat správnou životosprávu a sportovat, se naděje mnohem zvýší,“ začal mi vykat doktor.

Rychle jsem se zvedl ze židle. Bez pozdravu jsem vylítl ze dveří. Proběhl jsem nemocnici až ven. Běžel jsem pryč. Chtěl jsem být sám. Chtěl jsem být úplně sjetej. Já už jsem tady nechtěl být. Nechtěl jsem být v tom životě. Věděl jsem, že všechno začlo od trávy. Teď, když už jsem to věděl, jsem se chtěl pořádně sjet. Měl jsem totiž „aic“ a můj život už neměl žádnou hodnotu. Už jsem neměl co dokazovat. Už bylo po všem. I ten posranej smysl života. Nechápal jsem, jakej zrovna můj život měl účel.²

8) Co lékař doporučoval postavě, aby udělala se svým životem?

9) Proč si myslíš, že se postava viděla už mrtvá?

² VOCHALOVÁ, Iveta. Úplná prázdnota. Praha: Erika, 1998, s. 178.

10) Co si myslíš, že postava z ukázky udělala poté, co se dozvěděla, že má AIDS?

11) Co bys na jeho místě udělal/a ty?

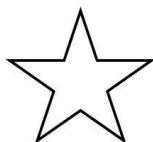

12) **Charakteristika spolužáka!**

Vyber si jednoho ze svých spolužáků a napiš krátkou charakteristiku.

Jak se ti vyučovací hodina líbila?

(Oznámkuj ji do hvězdy: 1–5 jako ve škole)

Jak se ti s ukázkou pracovalo?

(Zakroužkuj nebo vybarvi smajlíka.)

